

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

UNIVERZA V MARIBORU
FAKULTETA ZA GRADBENIŠTVO

Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«

ZAKLJUČNO POROČILO
s predlogom meril za razmejitev mest in odprtega prostora

Projekt št. V5-0301

Ljubljana, Maribor, december 2008

CRP program:	Konkurenčnost Slovenije 2006-2013
Težišče:	Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja
Projekt:	Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij
Št. projekta:	V5-0301
Naročnika:	Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS)
	Ministrstvo za okolje, prostor in energijo (MOP)
Pogodba št.:	1000-06-280301
Predstavnici naročnika:	Aljana Pogačnik za ARRS Janja Kreitmayer McKenzie za MOP
Izvajalka:	Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Jamova 2, Ljubljana (UL- FGG)
Predstavniki izvajalke:	dr. Anton Prosen
Soizvajalki:	Univerza v Ljubljana, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2 , Ljubljana (UL – FF) Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, Smetanova 19, Maribor (UM – FG)
Predstavnici soizvajalk:	mag. Nataša Pichler Milanovič za UL – FF dr. Metka Sitar za UM – FG
Člani projektne skupine:	Alma Zavodnik Lamovšek (FGG) Tadej Žaucer (FGG) Samo Drobne (FGG) Konstanca Soss (FGG)
Avtorji dodatnega gradiva (predvsem poglavji 2.3 in 3.5.2):	Alma Zavodnik Lamovšek Samo Drobne Tadej Žaucer

V Ljubljani in Mariboru, december 2008

Izr. prof. dr. Anton Prosen
Odgovorni nosilec projekta

Opomba: Celotno gradivo z vsem slikovnim materialom je dostopno na priloženem kompaktnem disku. Priložen je tudi članek Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer T., Majhna in srednje velika mesta kot ogrodje policentričnega urbanega razvoja, ki je bil objavljen v Geodetskem vestniku št. 2, letnik 52, str. 290-312, 2008

Naslov:

Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj ubranih območij

Ključne besede:

Majhna in srednje velika mesta, urbani razvoj, merila in kazalniki, določanje meje mest, testni primeri

VSEBINA

	<i>Poglavje</i>	<i>Stran</i>
1	UVOD	7
2	METODOLOGIJA DELA IN ANALITIČNI MODEL	11
2.1	Makro raziskava: analiza majhnih in srednje velikih mest na nacionalni ravni	11
2.2	Mikro raziskava: analiza majhnih in srednje velikih mest na izbranih testnih primerih v Sloveniji in primerjava z analizo testnih primerov iz nekaterih evropskih držav	15
2.3	Opredelitev metodološkega pristopa za razmejitev mest in odprtega prostora	16
3	REZULTATI ANALIZE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST	29
3.1	Opredelitev majhnih mest	29
3.2	Opredelitev srednje velikih mest	33
3.3	Primerjava med slovenskimi in MSVM drugih evropskih držav na izbranih testnih primerih	35
3.3.1	Češka Republika: Brno, Plzen	37
3.3.2	Avstrija: Gradec/Graz	43
3.3.3	Madžarska: Pecs, Kecskemét	46
3.3.4	Poljska: Brzozow	53
3.3.5	Slovenija: Maribor, Zgornjegorenjsko somestje, Postojna in Pivka	57
3.3.6	Primerjava izbranih primerov	59
3.4	Vloga MSVM v policentričnem urbanem omrežju Slovenije	60
3.4.1	Urbana politika v Sloveniji	60
3.4.2	Makro območja in čezmejno sodelovanje	63
3.4.3	Majhna in srednje velika mesta v urbanem omrežju Slovenije	66
3.5	Zaključki raziskave na makro in mikro ravni	72
4	RAZMEJITEV MEST IN MESTNIH NASELIJ TER ODPRTEGA PROSTORA NA IZBRANIH TESTNIH PRIMERIH V SLOVENIJI	75
4.1	Morfološka struktura in razvoj naselij	77
4.2	Določitev meje mest in mestnih naselij na izbranih testnih primerih	81
4.2.1	Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti	81
4.2.2	Dejanska raba prostora	88
4.2.3	Gostota prebivalstva	88
4.2.4	Izločilna merila	88
4.3	Prikaz meje mest in mestnih naselij na testnih primerih s posebnimi ugotovitvami	97
5	ZAKLJUČKI IN SKLEPNE UGOTOVITVE	115
6	LITERATURA IN VIRI	117

1 UVOD

Vsaka nova raziskava je pot v neznano, ne glede na to kako dobro razčlenimo njene cilje in kakšne rezultate pričakujemo. Še večje skrivnosti odkrivamo, kadar je tema sicer splošno znana pa vendar manj raziskana. Ciljni raziskovalni projekt Pomen Majhnih in srednje velikih mest (v nadaljevanju MSVM) za razvoj urbanih območij sodi natanko v to kategorijo področij, ki jim je bilo do sedaj v Sloveniji posvečene nekoliko manj pozornosti.

Raziskovalna skupina, sestavljena iz članov treh inštitucij (Univerze v Ljubljani, Fakultete za gradbeništvo in geodezijo in Filozofske fakultete, Oddelka za geografijo ter Mariborske Univerze, Fakultete za gradbeništvo), se je zato odločila, da bo raziskovalno delo začela in nadaljevala na znanih izkušnjah mednarodnih projektov. V nekaterih med njimi so člani tudi sami sodelovali, kot ekipa v enaki sestavi pa še posebej na projektu programa Evropske unije (v nadaljevanju EU) Interreg III B: Strategija za regionalni policentrični urbani sistem v območjih ekonomskega povezovanja v Centralni in Vzhodni Evropi (Strategy for a Regional Polycentric Urban System in Central-Eastern Europe Economic Integration Zone, v nadaljevanju RePUS, 2007).

V teku raziskave je bilo opravljenega veliko analitičnega dela (Prosen s sod. 2007a), ki se je nanašalo na problematiko določanja MSVM v velikih evropskih urbanih sistemih. Pri tem je bila posebna pozornost usmerjena na različne pristope k določanju MSVM (morfološki, funkcionalni in administrativni), opredelitev območij (na podlagi analize rabe prostora), povezanih z razvojem mest ter različno razumevanje MSVM nasploh.

Posebna pozornost je bila usmerjena na pregled uporabljenih meril in kazalnikov za proučevanje MSVM v različnih mednarodnih (ESPON 1.4.1, »SMESTO« 2006, RePUS 2007, Urban Audit 2006, Conspace 2005 in drugi) in domačih (Vrišer 1995, Ravbar 1993, Ravbar 1995, Pavlin s sod. 2003 in drugi) projektih. Izkazalo se je, da so bili pristopi k opredeljevanju kazalnikov v omenjenih projektih zelo različni. Razlog je v različno opredeljenih ciljih in namenih teh projektov ter v problematiki pridobivanja in razpoložljivosti potrebnih podatkov. Na podlagi primerjave kazalnikov iz različnih projektov smo ugotovili, da se največ skupnih vsebin nanaša na število, gostote in izobrazbeno strukturo prebivalstva, dnevne delovne migracije, zaposlenost in BDP. Znotraj teh vsebinskih sklopov pa so v vsakem projektu opredeljeni različni kazalniki, ki v končnih rezultatih raziskav vendarle dajejo tudi nekatere primerljive rezultate.

V povezavi z že omenjenimi težavami s pridobivanjem podatkov lahko ocenjujemo tudi uporabljene metodološke pristope k obravnavanju MSVM, ki se med

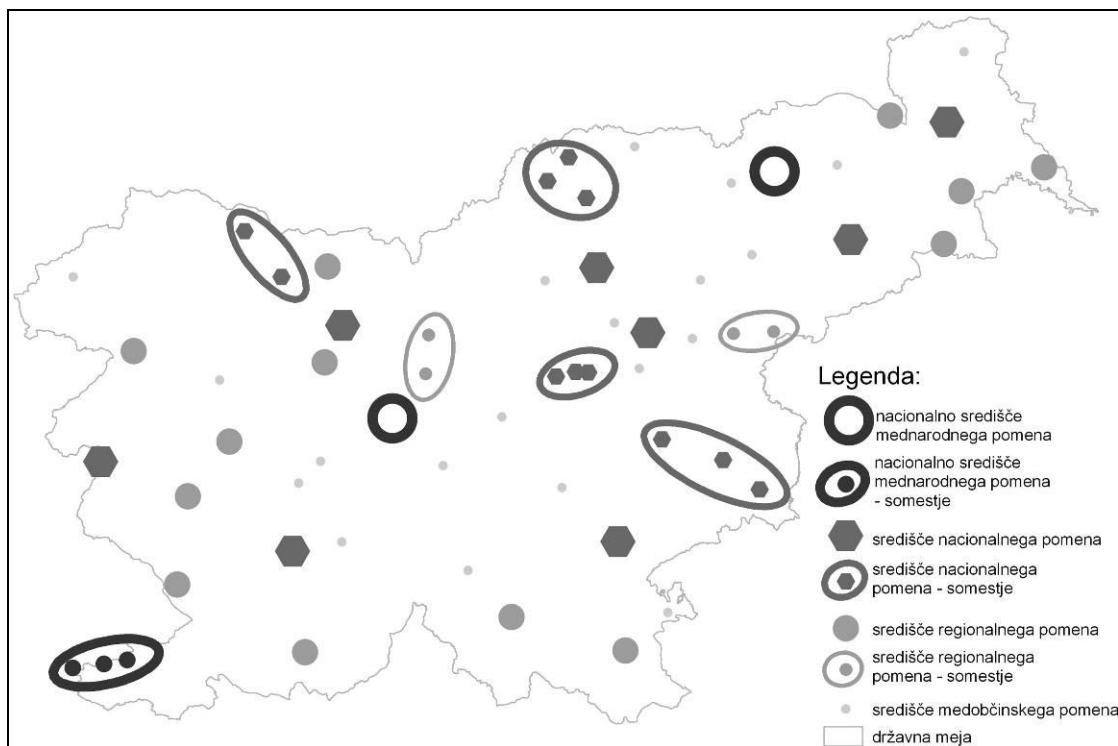
posameznimi projekti močno razlikujejo. Pogosto je velik poudarek dan kvalitativnim analizam, s katerimi so raziskovalci dopolnili rezultate raziskav na podlagi kvantitativno opredeljenih kazalnikov. V nobenem od primerov pa nismo zasledili poglobljene analize MSV na podlagi morfoloških kazalnikov, ki bi se podrobneje ukvarjala z mejami in notranjo strukturo mest in mestnih naselij.

V Sloveniji se srečujemo s podobnimi težavami glede razpoložljivosti ustreznih podatkov. Pomembna je tudi ugotovitev, da je treba na slovensko urbano omrežje pogledati predvsem z nacionalnega vidika. Primerjava z evropskim ubranim omrežjem hitro pokaže, da je merilo opazovanja MSVM še kako pomembno za razumevanje njihovega pomena za razvoj urbanih območij (primerjaj ESPON 1.1.3. 2004, poglavje o konfliktnosti ciljev za uresničevanje koncepta policentričnega razvoja na različnih ravneh prostorskega razvoja).

Slovensko urbano omrežje namreč temelji na petnajstih središčih nacionalnega oziroma nadnacionalnega pomena, od tega petih somestjih, petnajstih središčih regionalnega pomena, med katerimi so tri somestja, in na dvajsetih medobčinskih središčih (SPRS 2004). Če upoštevamo vsa posamezna naselja – z izjemo Gornjih Petrovcev, ki imajo manj kot 1000 prebivalcev, so v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (v nadaljevanju SPRS 2004) opredeljeni kot središče medobčinskega pomena – je teh naselij skupaj 61 (slika 1). Vendar so ta središča, oziroma vsaj nekatera od njih, prešibka za samostojno vlogo centralnega naselja že v urbanem omrežju Slovenije, kaj šele v primerjavi s središči v sosednjih državah. Konkurenčnost lahko dosežejo šele s sodelovanjem z drugimi središči na regionalni in lokalni ravni. Takšno povezano urbano območje dveh ali več sosednjih mest obravnavamo kot celoto oziroma somestje v nacionalnem urbanem omrežju. Postavlja pa se vprašanje, v kolikšni meri so takšna urbana območja z več jedri uspešna, če jih primerjamo s podobnimi območji z enim samim jedrom. V tem kontekstu je izrednega pomena, da opredelimo urbana središča glede na njihovo velikost, vlogo in pomen v policentričnem urbanem omrežju, kar še posebej velja za MSVM.

Na trenutno vlogo MSVM močno vplivajo socialno-ekonomski faktorji kot so globalizacija, rast terciarnega sektorja ter sedanje in bodoče strukturne spremembe. Zaradi njih veliko mest izgublja na pomenu in se morajo spopadati s težavami, kot je na primer upadanje urbane moči. Za Slovenijo prav tako velja, da se le Ljubljana uvršča med velika mesta (ESPON 1.1.1. 2004, ESPON 1.1.3. 2004), ne more pa prevzemati vseh potrebnih dejavnosti za udejanjanje uravnoteženega prostorskega razvoja na celotnem ozemlju Slovenije. MSVM zato predstavljajo velik potencial za zagotavljanje kakovostnega načina življenja v urbanih okoljih in njihovih zaledjih. Bistvena pomanjkljivost slovenske poselitve je namreč prav pomanjkanje srednje velikih mest, ki bi urbanemu omrežju dajali trdno ogrodje za policentrični prostorski

razvoj. Od tod izhaja tudi naša teza, *da je omrežje majhnih in srednje velikih mest ključno ogrodje za uresničevanje ciljev trajnostnega policentričnega prostorskega (urbanega) razvoja na vseh ravneh.*

Slika 1: Policentrični urbani sistem s hierarhijo središč in somestij (vir: SPRS 2004, lastna grafična obdelava)

V skladu s postavljeno hipotezo in glavnimi cilji projekta, pokazati na sedanjo vlogo MSVM za policentrični razvoj Slovenije, ugotoviti njihovo vpetost v urbano omrežje oziroma njihovo strukturno in funkcijsko povezanost ter dejanski in potencialni obseg sodelovanja na medobčinski ravni, je bil oblikovan tudi metodološki pristop, ki je temeljil na dvostopenjski (makro in mikro) analizi MSVM. Na makro ravni je raziskava temeljila tako na kvantitativnih (izbor kazalnikov) kot kvalitativnih ugotovitvah (izvedba ankete), medtem ko je na mikro ravni potekala predvsem s podrobnejšo analizo na izbranih testnih primerih (Maribor, Zgornje-gorenjsko somestje, Postojna in Pivka). Dodatno smo opredelili še metodološki pristop za razmejitev mest in mestnih naselij ter odprtega prostora oziroma za določitev meje mest in mestnih območij na podlagi izbranih meril in kazalnikov.

Prve rezultate raziskave smo pokazali v tretjem vmesnem poročilu projekta (Prosen s sod. 2007b), pri čemer se je kot ena večjih težav pokazalo dejstvo, da merila in kazalniki ne morejo biti absolutni, saj so odvisni od družbenih in gospodarskih razmer na območju, kjer določamo MSVM. Zato je bilo treba izbor meril in kazalnikov čim

bolj prilagoditi slovenskim razmeram, hkrati pa upoštevati tudi izsledke mednarodnih raziskav in drugih pomembnih virov¹.

V nadaljevanju projekta smo raziskavo poglobili in z dodatnimi preverjanji kvantitativnih rezultatov analize, s testi statistične povezanosti obravnavanih spremenljivk iz odgovorov na anketni vprašalnik in novimi morfološki analizami na izbranih testnih primerih dodatno utemeljili že predstavljene rezultate raziskave (Prosen s sod. 2007b). Izdelana je bila tudi primerjava izbranih slovenskih testnih primerov s testnimi primeri, ki so bili prikazani v projektu RePUS (2007) ter analizo dokumentov, ki se nanašajo na urbano politiko v Sloveniji.

Kot dodatna ugotovitev raziskave je v poglavju 3.5 prikazana tudi razmejitev mest in mestnih naselij ter odprtega prostora na testnih primerih (Maribor, Zgornjegorenjsko somestje ter Pivka in Postojna), ki so bili uporabljeni tudi v drugih delih raziskave.

V tem poročilu tako predstavljamo predvsem nove ugotovitve raziskave. Kljub temu pa smo jih skušali skleniti z vsemi spoznanji, ki jih je prinesel projekt v čim bolj razumljivo in povezano celoto.

¹ Vse pomembne domače in mednarodne študije ter drugi, za to raziskavo najpomembnejši viri, so v prispevku večkrat navedeni ter zbrani v poglavju Literatura in viri, zato jih na tem mestu ne naštevamo ponovno.

2 METODOLOGIJA DELA IN ANALITIČNI MODEL

Problematika vloge MSVM za policentrični razvoj urbanega sistema, ni zanimiva le doma, temveč tudi drugod, predvsem v EU, kjer prav tako ugotavljajo, da evropsko urbano omrežje ne more temeljiti le na nekaj izpostavljenih metropolitanskih območjih (ESPON 1.1.1 2006), temveč mora zagotavljati policentrični razvoj tudi skozi celotno urbano omrežje na vseh ravneh njegovega delovanja (ESPON 1.1.1. 2006, RePUS 2006). S tega vidika smo k analizi MSVM pristopili z dvostopenjsko raziskavo, ki na eni strani omogoča primerljivost dobljenih rezultatov v evropskem prostoru (RePUS 2006, ESPON 1.4.1 2006, CONSPACE 2005, Urban Audit 2006, in drugi) na drugi pa poglobljen analizo razmer v slovenskem urbanem omrežju (Pavlin s sod. 2003, Ravbar 1995, Vrišer 1995 in drugi).

V preglednici 1 je prikazan metodološki pristop k izdelavi raziskave. Nakazani so tudi delovni koraki, ki so si deloma sledili zaporedno, deloma pa so se prekrivali in prepletali skozi celoten potek opredeljevanja MSVM, raziskovanja njihove vloge v urbanem omrežju, povezovanju v somestja in ne nazadnje tudi določanja zunanjih meja mest in mestnih naselij. Raziskava je bila zato izvedena na dveh prostorskih ravneh in z dvema različnima pristopoma.

Preglednica 1: Pregled analitičnih korakov v predlagani metodologiji (Prosen s sod. 2007b)

		ANALITIČNI PRISTOP	
		Kvalitativna analiza	Kvantitativna analiza
PROSTORSKA ENOTA	Analiza MSVM v nacionalnem urbanem omrežju - makro raven (možnost primerjave z drugimi državami EU)	- anketni vprašalnik - opis urbanega omrežja s poudarkom na MSVM (institucionalni okvir)	- analiza podatkov na ravni občine (regij) in naselja – upoštevanje metodologije in izbora kazalnikov iz domačih in tujih raziskav in študij
	Študija primerov - mikro raven (z upoštevanjem posebnosti slovenskega urbanega omrežja)	- opisni podatki za izbrane primere	- analiza podatkov na ravni naselja - določitev meril za opredelitev mestnega območja (neodvisno od registra prostorskih enot)

2.1 Makro raziskava: analiza majhnih in srednje velikih mest na nacionalni ravni

Kvantitativna in kvalitativna analiza na makro ravni je bila izvedena za celotno urbano omrežje v Sloveniji (glej tudi preglednico 1). Kvantitativna analiza je temeljila na izdelavi nabora kazalnikov in meril za opredeljevanje MSVM, ki je bil oblikovan s pomočjo primerjalne študije naborov kazalnikov pomembnih domačih in tujih raziskav (Pavlin s sod. 2003; Ravbar 1993; Vrišer 1995; RePUS 2006; ESPON 1.4.1 2006; CONSPACE 2005; Urban Audit 2006; in drugi). Na ta način smo zagotovili

primerjavo MSVM v slovenskem urbanem omrežju z MSVM v urbanih omrežjih drugih evropskih držav.

Za določanje MSVM v Sloveniji je bilo v analizo vključenih 104 mestnih območij, med njimi tudi največji mestni območji Ljubljana in Maribor. Merila in kazalniki so bili prilagojeni posebej za majhna in posebej za srednje velika mesta. Uporabljena merila so bila uvrščena v tri skupine: formalna, fiziognomsko-morfološka in funkcijska. Oblikovana so bila tako, da omenjena večja mestna območja ne morejo bistveno vplivati na objektivnost ostalih rezultatov. Predpostavili smo tudi, da ne vemo, kje postaviti mejo med majhnimi in srednje velikimi mesti. V analizi smo prav tako upoštevali, da nastaja med mestom in okolico namesto ostre meje, širok prehodni prostor, imenovan obmestje, ki v zadnjem času doživlja velike spremembe. Ker sta mesto in njegovo obmestje tesno morfološko ali funkcionalno povezana, smo ju obravnavali skupaj, kot mestno območje, kamor so vključene tudi vse spremembe, ki se dogajajo na relaciji mesto – obmestje.

Preglednica 2: Merila, kazalniki in njihove mejne vrednosti za opredeljevanje majhnih mest v Sloveniji (Prosen s sod. 2007a)

Merila	Kazalnik	Rezultat analize za 104 obravnavana naselja (srednja vrednost ali št./104)	Izbrana mejna vrednost
Formalna	1. Število prebivalcev	9436	≥ 3000
	2. Gibanje števila prebivalcev 2003 – 2005	0 %	≥ 0 %
Fiziognomsko-morfološka	3. Število stanovanj na stavbo	2,3	$\geq 2,3$ %
Funkcijska	4. Število prebivalcev na število delovnih mest	2,1	$\leq 2,1$
	5. Delež delovno aktivnih dnevnih migrantov v mestno območje	64 %	≥ 64 %
	6. Zdravstveni dom	89/104	Da/Ne (1/0)
	7. Lekarna	98/104	Da/Ne (1/0)
	8. Osnovna šola	103/104	Da/Ne (1/0)
	9. Banka	94/104	Da/Ne (1/0)
	10. Upravne ustanove	95/104	Da/Ne (1/0)
	11. Gimnazija ali poklicne, tehniške in srednje strokovne šole	35/104	Da/Ne (1/0)
	12. Delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih	54 %	≥ 54 %
	13. Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo	14 %	≥ 14 %

Določitev majhnih mest je bila izvedena s pomočjo trinajstih kazalnikov (preglednica 2), od katerih je bil vsak ovrednoten z eno točko. Za vsak kazalnik je bila določena mejna vrednost, na osnovi katere so se dodeljevale točke analiziranim mestnim območjem. Mestno območje, ki je izpolnjevalo vsa merila, je lahko na podlagi tako opredeljenega točkovanja zbralo največ 13 točk. Mejne vrednosti smo zaradi različne narave kazalnikov določili na tri načine. Kazalniku števila prebivalcev je bila mejna vrednost določena s pomočjo zgoraj omenjenih domačih in tujih virov: 3000 prebivalcev v mestnem območju, kot spodnja meja za določanje majhnih mest. Opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi je bila vrednotena glede na prisotnost le-teh v mestnem območju. Mejno vrednost kazalnika gibanje števila prebivalcev je Ravbar (1993) določil pri 0,6 % letni rasti števila prebivalstva, vendar je glede na trenutno stanje upadanja števila prebivalcev v mestih (SURS 2005) ta vrednost preoptimistična. Zato smo za rast prebivalstva uporabili izračunano srednjo vrednost 104 obravnavanih naselij, to je 0 %. Ostalim kazalnikom je bila mejna vrednost določena kot srednja vrednost.

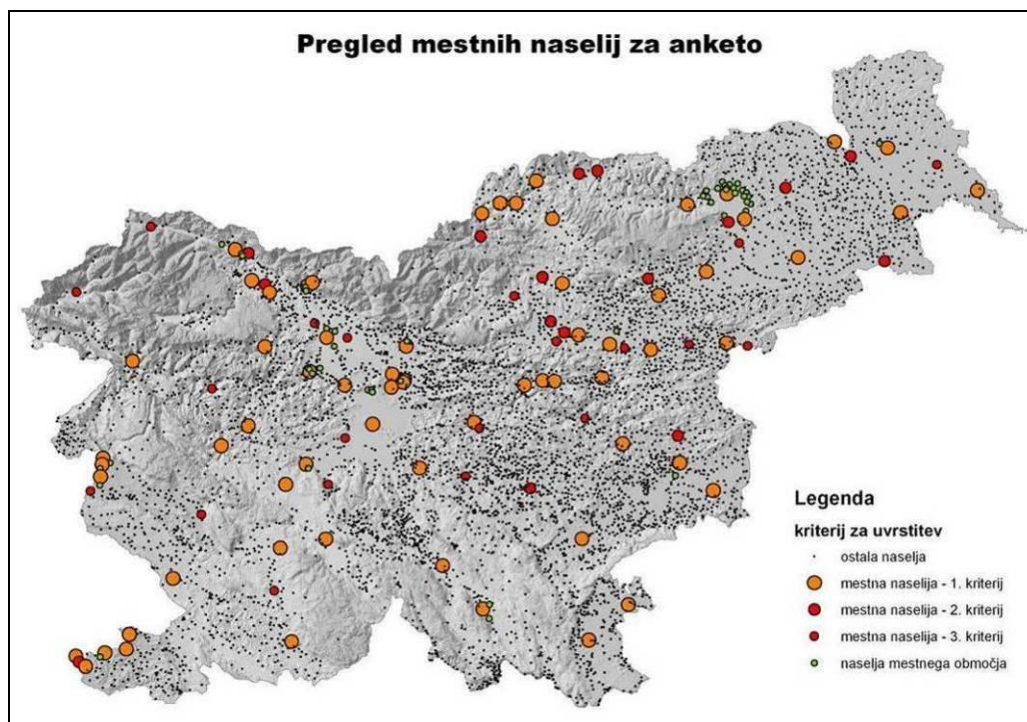
Za srednje velika mesta je značilno, da gre v večini primerov za regionalna oziroma pokrajinska središča. Določanje srednje velikih mest je potekalo s podobnim metodološkim pristopom kot določanje majhnih mest, pri čemer je bilo tukaj uporabljenih le dvanajst kazalnikov (preglednica 3). Mejne vrednosti posameznih kazalnikov so bile določene tako kot pri majhnih mestih, le da je bil poudarek na drugih oskrbnih in storitvenih dejavnostih višje, regionalne ravni. Podobno kot pri majhnih mestih smo tudi pri srednje velikih naseljih določili mejno vrednost velikosti mestnega območja (20.000 prebivalcev) s pomočjo že omenjenih pomembnih domačih in tujih virov. Kljub temu je bilo v analizo vključenih kar sedemnajst mestnih območij v Sloveniji, ki imajo manj kot 20.000 in več kot 10.000 prebivalcev. Ta odločitev, ki se je v raziskavi izkazala za upravičeno, je bila sprejeta zaradi poznanih posebnosti urbanih središč v Sloveniji in celotnega slovenskega urbanega omrežja. Skupno maksimalno število točk za posamezno mestno območje je bilo dvanajst.

Preglednica 3: Merila, kazalniki in njihove mejne vrednosti za opredeljevanje srednje velikih mest v Sloveniji (Prosen s sod., 2007a)

Merila	Kazalnik	Rezultat analize za 17 obravnavanih naselij (srednja vrednost ali št./17)	Izbrana mejna vrednost
Formalna	1. Število prebivalcev	38.499	≥ 20.000
	2. Gibanje števila prebivalcev 2003 – 2005	-0,5 %	$\geq 0 \%$
Fiziognomsko-morfološka	3. Število stanovanj na stavbo	3,0	≥ 3
Funkcijska	4. Število prebivalcev na število delovnih mest	1,8	$\leq 1,8$

Merila	Kazalnik	Rezultat analize za 17 obravnavanih naselij (srednja vrednost ali št./17)	Izbrana mejna vrednost
Funkcijska	5. Delež delovno aktivnih dnevnih migrantov v mestno območje	58 %	$\geq 58 \%$
	6. Splošna bolnišnica	10/17	Da/Ne (1/0)
	7. Regionalne agencije in združenja	12/17	Da/Ne (1/0)
	8. Javna kulturna infrastruktura regional. pomena (kino, muzej)	15/17	Da/Ne (1/0)
	9. Visoke šole	10/17	Da/Ne (1/0)
	10. Okrožno sodišče	9/17	Da/Ne (1/0)
	11. Delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih	57 %	$\geq 57 \%$
	12. Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo	15,8 %	$\geq 15,8 \%$

Drug del makro raziskave je temeljil na kvalitativni analizi MSVM s pomočjo podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom. Na ta način smo dopolnili in podrobneje razčlenili informacije, ki smo jih sicer pridobili na podlagi analize drugih pisnih virov in dokumentov (SPRS 2004, SRS 2005, ZLS 2005, SVR 2006, ZPN 2007 in drugi). S pomočjo ankete smo pridobili tudi oceno stanja in razvojnih potreb ter možnosti povezovanja med naselji glede na izkušnje iz prakse. V anketo smo vključili 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij (slika 2), ki jih je določil Statistični urad RS (v nadaljevanju SURS, Pavlin s sod. 2003). S tako razširitvijo

Slika 2: Mestna naselja in naselja mestnih območij, predvidena za anketo (kriterije za opredelitev mestnih naselij in naselij mestnega območja glej v drugem vmesnem poročilu projekta, Prosen s sod. 2007a)

Števila obravnavanih mest in mestnih naselij smo želeli preveriti tudi upravičenost izbora 104 naselij za izdelavo kvantitativnih analiz.

Anketni vprašalnik (Prosen s sod. 2007a, 2007b) je bil sestavljen iz več vsebinskih sklopov: osnovni podatki o naselju, vloga naselja v urbanem omrežju, morfologija naselja, razvoj naselja, sodelovanje in povezovanje z drugimi naselji ter drugo. S pomočjo kvalitativne analize anketnih odgovorov smo tako odgovorili na vprašanja vloge in pomena MSVM v policentričnem urbanem omrežju kot tudi na vprašanja glede sedanjega in potencialnega povezovanja urbanih središč v somestja. Upoštevali smo tudi obstoječe dokumente, ki se nanašajo na slovensko urbano politiko. Slednje pa lahko še posebej prispeva h krepitvi urbanih središč v nekaterih manj razvitih območjih Slovenije. Rezultate kvalitativne analize smo še dodatno utemeljili z rezultati statističnih testov povezanosti obravnavanih spremenljivk.

2.2 Mikro raziskava: analiza majhnih in srednje velikih mest na izbranih testnih primerih v Sloveniji in primerjava z analizo testnih primerov iz nekaterih evropskih držav

Mikro raziskava MSVM je bila osredotočena predvsem na izdelavo študije primerov mestnih naselij na ravni območja mesta oziroma mestnega naselja. Za preizkušanje izbrane metode in kazalnikov so bili izbrani trije testni primeri v Sloveniji: Maribor, Postojna in Pivka ter Zgornjegorenjsko somestje, ki ga sooblikujejo naselja Jesenice - Radovljica – Bled. Pri tem nas je še posebej zanimalo dodatno raziskovalno vprašanje: Kdaj in zakaj več naselij obravnavati kot povezano celoto v urbanem omrežju?

Preglednica 4: Predlog nabora kazalnikov za določanje MSVM v Sloveniji z možnimi viri podatkov (Prosen s sod. 2007a)

Opomba: vsi z zvezdico označeni kazalniki so bili uporabljeni tudi za določanje mestnih območij v projektu REPUS (2006)

KAZALNIKI		Vir podatkov
Formalni	1 Število prebivalcev	SURS
	2* Gostota prebivalcev	SURS, lastni izračuni
	3 Gibanje št. prebivalcev	SURS
Fiziognomsko- morfološki	4 Gostota pozidave	SURS, GURS, lastni izračuni
	5 Št. stanovanj / stavbo	SURS
	6 Razdalja med zgradbami	GURS, lastni izračuni
Funkcijski	7 Razmerje med št. prebivalcev in št. delovnih mest v mestnem območju	SURS, lastni izračuni
	8 Delež dnevnih migrantov v mestno območje	SURS
	9 Dostopnost do kvartarnih dejavnosti z javnim potniškim prometom	SURS, DRSC, lastni izračuni
	10. Opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi	AJPES, GURS, lastni izračuni

KAZALNIKI		Vir podatkov
Strukturni	11* BDP /preb.	SURS
	12 Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev v mestnem območju	SURS
	13* Število turističnih postelj	SURS
	14* Delež prebivalcev z terciarno izobrazbo	SURS
	15* Število dijakov in študentov v mestnem območju	SURS

Za vsak posamezen primer je bil podan splošen opis naselja, izdelana analiza na podlagi izbranih kazalnikov (preglednica 4, Prosen s sod. 2007a, 2007b) ter izdelana primerjava s testnimi primeri držav, ki so sodelovale v projektu RePUS (2007). Vsaka izmed držav je namreč pokazala vlogo in pomen MSVM na dveh izbranih primerih. Izbor je bil določen tako, da je iz vsake države prikazan en primer srednje velikega mesta ter en primer majhnega mesta. Z analizo in primerjavo vseh primerov smo skušali pokazati podobnosti in razlike med MSVM na Evropski ravni urbanega omrežja.

Analiza je bila izdelana na ravni naselja (RPE; GURS 2007). Rezultati analize so bili posebej prikazani predvsem za tiste kazalnike ki jih na makro ravni še nismo obravnavali (Prosen s sod. 2007b).

2.3 Opredelitev metodološkega pristopa za razmejitev mest in mestnih naselij ter odprtega prostora

Eden izmed ciljev projekta, ki smo ga želeli doseči, je bila tudi določitev območij mest in mestnih naselij ne glede na obstoječe prostorske delitve (po registru prostorskih enot, GURS), ki so sedaj edina podlaga za zbiranje in obdelavo podatkov. V ta namen smo oblikovali še dodaten nabor morfoloških kazalnikov. V tem delu je bila opravljena raziskava najbolj podrobna, saj smo upoštevali podatke kot so digitalni model višin, kataster stavb, EHIŠ (vsi GURS 2007), dejanska raba prostora, pridobljena na podlagi terenskega dela in predhodnega poznavanja izbranih primerov.

Osnovni namen tega dela raziskave je bil pokazati katero območje lahko štejemo za sklenjeno mesto oziroma mestno naselje (določitev meje naselja). Odločili smo se za izbor morfoloških kazalnikov, s katerimi je bilo mogoče določiti razdaljo med zgradbami/objekti, ki predstavlja mejno vrednost, na podlagi katere še lahko govorimo o strnjeni pozidavi. Analiza mednarodnih projektov (Prosen s sod. 2007a) je pokazala, da se ta razdalje giblje med 50 in 250 metri (preglednica 5).

V fazi predhodnega preizkušanja se je pokazalo, da je treba za slovenska mesta najprej izdelati analizo različnih razdalj med objekti. Le na podlagi izkušenj iz drugih

evropskih držav vrednosti, ki bi določala sklenjenost pozidave v mestih in mestnih naseljih v Sloveniji, namreč ni mogoče oblikovati, saj na določitev razdalje med objekti vplivajo relief, raba prostora, funkcijska in infrastrukturna opremljenost naselij ter njihov morfološki ustroj. Na podlagi dobljenih rezultatov pa je bilo mogoče določiti optimalno vrednost, ki za slovenska mesta še določa sklenjenost pozidave v mestih in drugih mestnih naseljih. Odločili smo se za izdelavno analize, ki vključuje 50 m, 100 m, 150 m in 200 m razdaljo med objekti.

Preglednica 5: Razdalja med objekti za določanje sklenjenih pozidanih površin v evropskih državah (ESPON 14.1. 2005)

Država	Razdalja med objekti, ki še določa sklenjenih pozidanih površin
Finska, Švedska, Danska	200 m
Norveška	50 m
Wales (Anglija)	50 m
Škotska	50 m
Grčija	200 m
Irska	200 m
Belgija	250 m

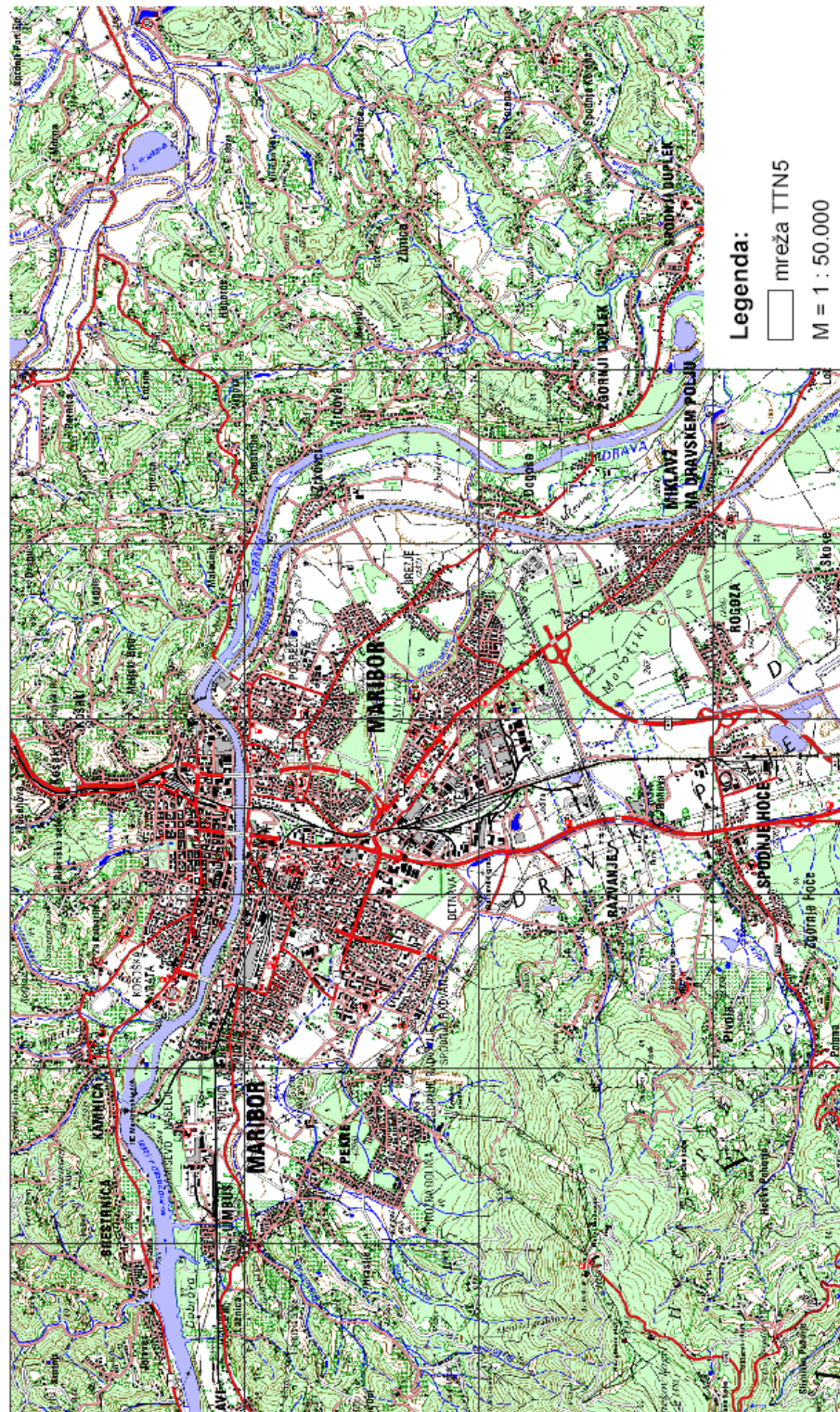
Metodološko je postopek tekel v več delovnih korakih, za vse izbrane razdalje in na vseh izbranih testnih primerih (slika 3: Maribor; sliki 4 in 5: Zgornjegorenjsko somestje, slika 6: Postojna in Pivka) enako. Pri tem je bilo uporabljeno programsko orodje Arc Gis:

- 1 Pri izdelavi analize se je pokazalo, da so slovenski poselitveni vzorci zelo gosto zrnati, kar pomeni, da je pri izbranih razdaljah 150 m in 200 m strnjenost pozidave zelo velika, zato je bilo iz baze katastra stavb (GURS 2007) najprej treba izločiti vse nezahtevne in enostavne objekte, ki imajo tlorisno površino manjšo od 30 m² (Uredba o vrstah objektov glede na zahtevnost, Ur. l. RS št. 38/08). Gre namreč za pomožne gospodarske objekte (garaže, ute, lope, drvarnice, čebelnjaki ...), ki so prej gradnik podeželskega kot urbanega prostora in pomenijo motnjo v dobljenem rezultatu. V mestih se ti objekti največkrat pojavljajo ob enodružinskih hišah, ki pa so že same po sebi postavljene v strnjenih morfoloških enotah, medtem ko lahko takšni objekti v odprtem/podeželskem prostoru nastopajo tudi samostojno in s tem dajejo napačno sliko o strnjenosti pozidave. V mestih s tem izločimo tudi območja vrtičkov (primer Maribor), ki po svoji strukturi in namenu sodijo med rekreacijske površine, ne morejo pa predstavljati osnove za ugotavljanje strnjenosti pozidave v mestih in mestnih naseljih.
- 2 V drugem koraku smo s pomočjo programske opreme izračunali 25-, 50-, 75- in 100 metrska bufer (vmesna) območja. Na ta način smo dobili okrog vsakega objekta iz katastra stavb (GURS 2007) določeno območje. Po izvedeni analizi so bile ugotovljene tri možnosti:

Slika 3: Prikaz območja testnega primera Maribor z razdelitvijo listov TTN5 (sledi tudi povezavi [19b - DTK50 in mreža 5 - MARIBOR.pdf](#))

Razdelitev na liste TTN5 - Maribor

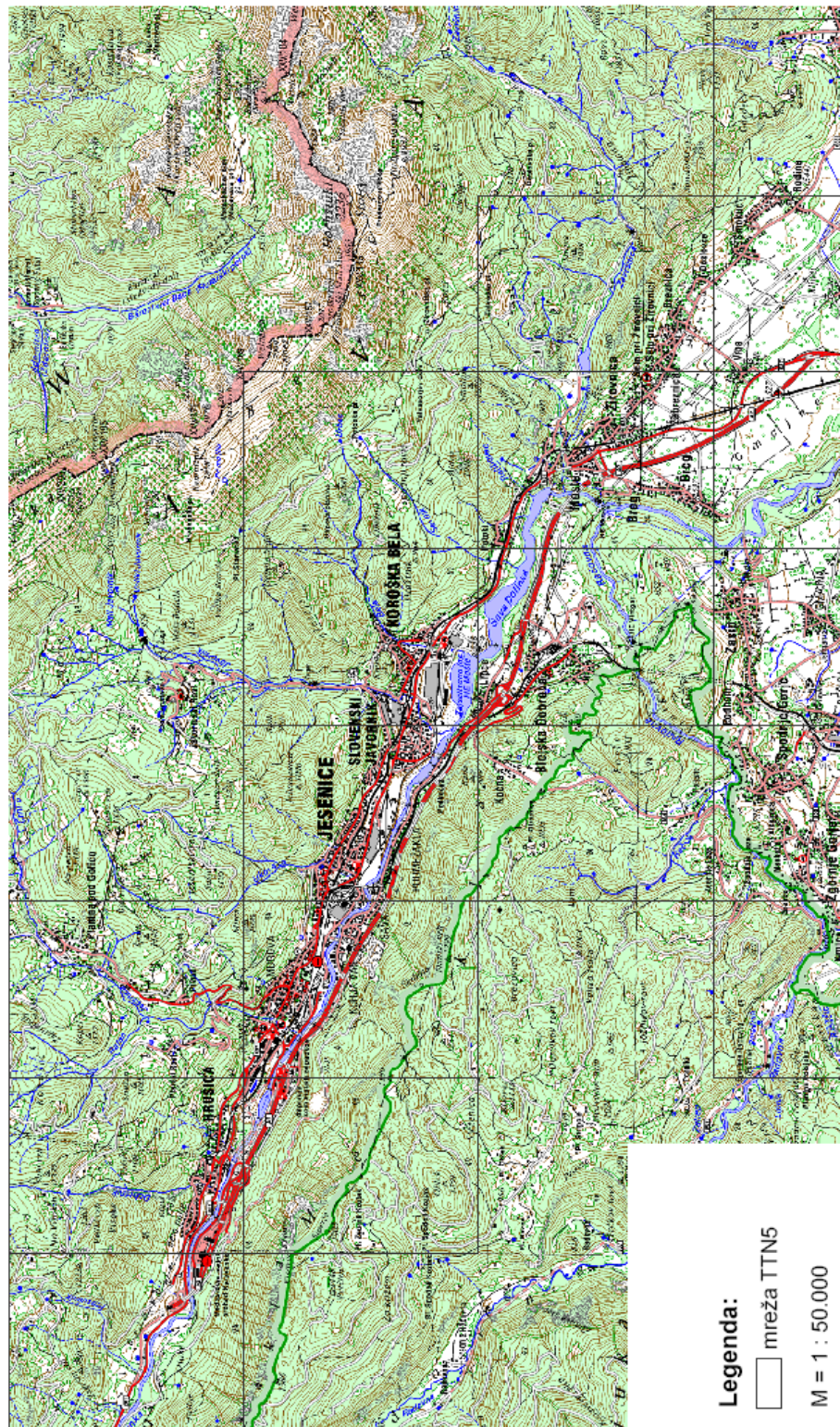
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 4: Prikaz območja testnega primera dela Zgornjegorenjskega somestja (Jesenice) z razdelitvijo listov TTN5 (sledi tudi povezavi [19a1 - DTK50 in mreža 5 - JESENICE.pdf](#))

Razdelitev na liste TTN5 - Zgornjegorenjsko somestje: Jesenice

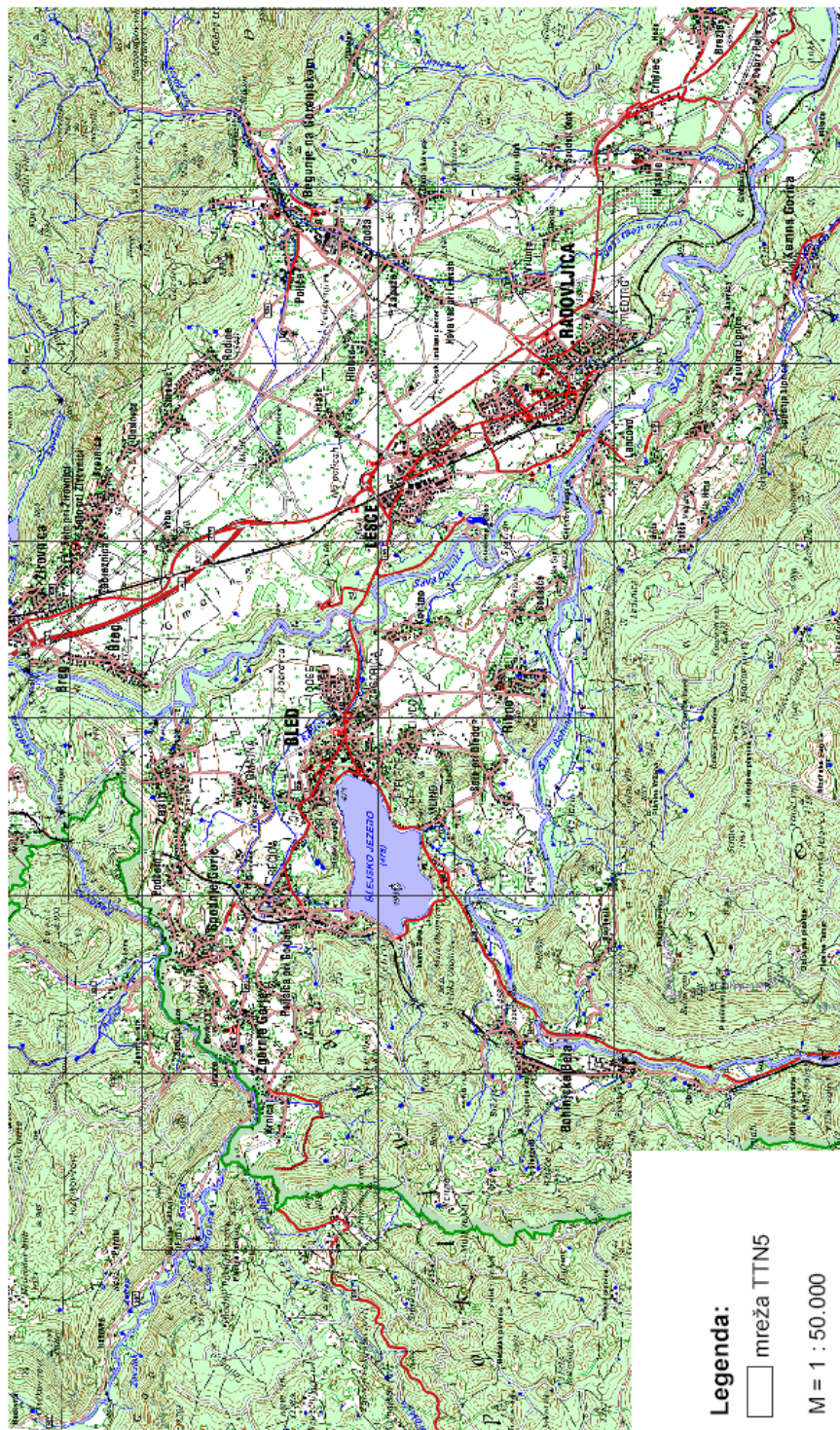
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 5: Prikaz območja testnega primera dela Zgornjegorenjskega somestja (Radovljica, Lesce in Bled) z razdelitvijo listov TTN5 (sledi tudi povezavi [19a2 - DTK50 in mreža 5 - RADOVLJICA.pdf](#))

Razdelitev na liste TTN5 - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

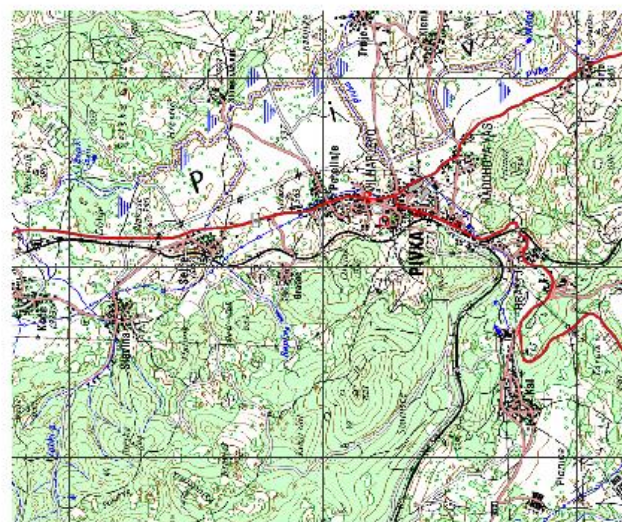
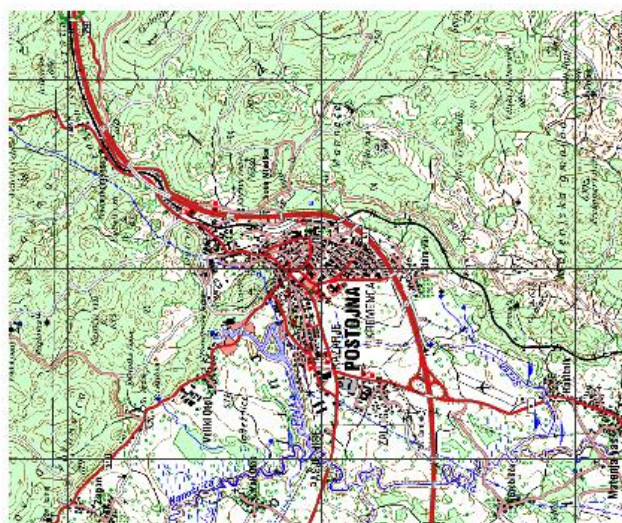
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

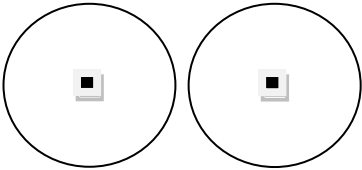
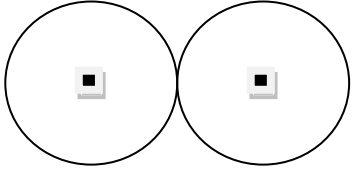
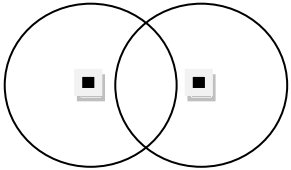
Slika 6: Prikaz območij testnih primerov Postojna in Pivka z razdelitvijo listov TTN5 (sledi tudi povezavi [19c - DTK50 in mreža 5 - POSTOJNA in PIVKA.pdf](#))

Razdelitev na liste TTN5 - Postojna in Pivka

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Legenda:
 mreža TTN5
M = 1 : 50.000

- a) Bufer območja objektov so ločena in se med seboj ne prekrivajo. Pozidava v tem primeru ni sklenjena, saj je razdalja med objekti večja od izbrane.
- b) Bufer območja objektov se med seboj dotikajo, kar pomeni, da so objekti med seboj maksimalno oddaljeni glede na izbrane razdalje, vendar že tvorijo sklenjeno pozidavo.
- c) Bufer območja objektov se med seboj prekrivajo. Pozidava je sklenjena, objekti pa so na manjši medsebojni oddaljenosti od izbrane.

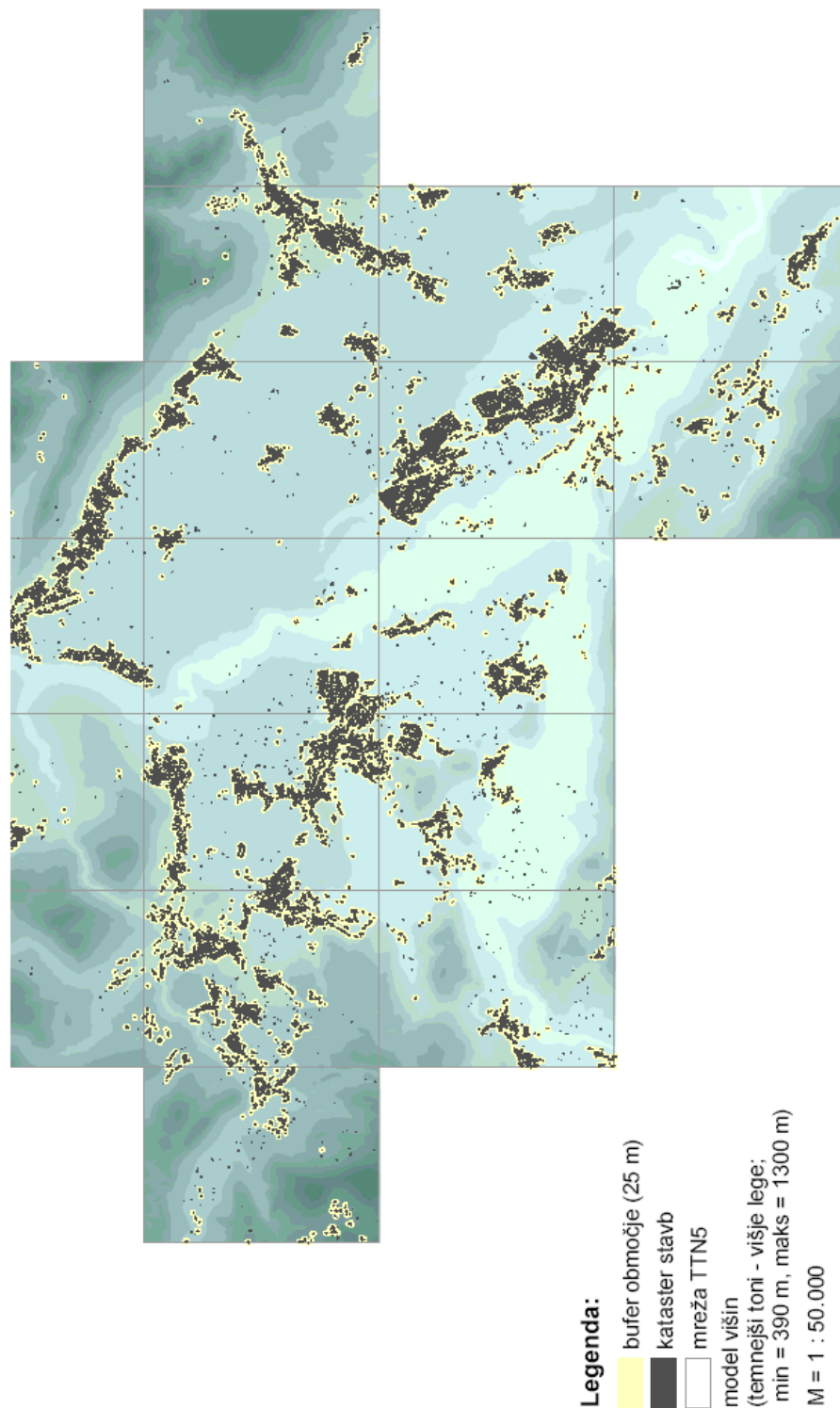
Na ta način se je pokazal prvi možni rezultat za določanje strnjivosti pozidave. Ponovno pa se je izkazalo, da so v dobljenem rezultatu še vedno motnje, ki jih predstavljajo različni pomožni in gospodarski objekti, ki pa presegajo prej določeno mejo 30 m² (npr. stegnjeni kozolci na primeru Zgornjegorenjskega somestja).

- 3 V nadaljnjem postopku smo zato izločili še vsa dobljena območja (ne glede na sklenjenost pozidave), v katerih ni objekta s hišno številko. S tem smo izločili še vse ostale objekte, ki ležijo v odprtem/podeželskem prostoru in predstavljajo del neurbaniziranih razpršenih poselitvenih vzorcev.
- 4 V zadnjem koraku smo vsa bufer območja, na katerih je stavba s hišno številko uredili še topološko, kar pomeni, da smo vsa območja, kjer se bufer cone prekrivajo oziroma vsaj stikajo združili v enoten poligon. S tem smo dosegli jasen in pregleden prikaz sklenjenosti pozidave v mestih in mestnih naseljih. Slike 7, 8 in 9 kažejo sklenjenost pozidave pri 50-, 100- in 150 m razdalji med objekti iz katastra stavb (GURS 2006) za primer dela Zgornjegorenjskega somestja Radovljica-Lesce-Bled (Za vse ostale primere sledi povezavam: Bufer 25 m; [21b - Bufer 25m in DMV - MARIBOR.pdf](#), [21a1 - Bufer 25m in DMV - JESENICE.pdf](#), [21c - Bufer 25m in DMV - POSTOJNA in PIVKA.pdf](#), Bufer 50 m; [22b - Bufer 50m in DMV - MARIBOR.pdf](#), [22a1 - Bufer 50m in DMV - JESENICE.pdf](#), [22c - Bufer 50m in DMV - POSTOJNA in PIVKA.pdf](#), Bufer 75 m; [23b - Bufer 75m in DMV - MARIBOR.pdf](#), [23a1 - Bufer 75m in DMV - JESENICE.pdf](#), [23c - Bufer 75m in DMV - POSTOJNA in PIVKA.pdf](#)).

Slika 7: Primer dela Zgornjegorenjskega somestja Radovljica-Lesce-Bled kaže sklenjenost pozidave pri 50-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb ($>30 \text{ m}^2$) ter s hišno številko (sledi tudi povezavo [21a2 - Bufer 25m in DMV - RADOVLJICA.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 50-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina $> 30 \text{ m}^2$) ter s hišno številko - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

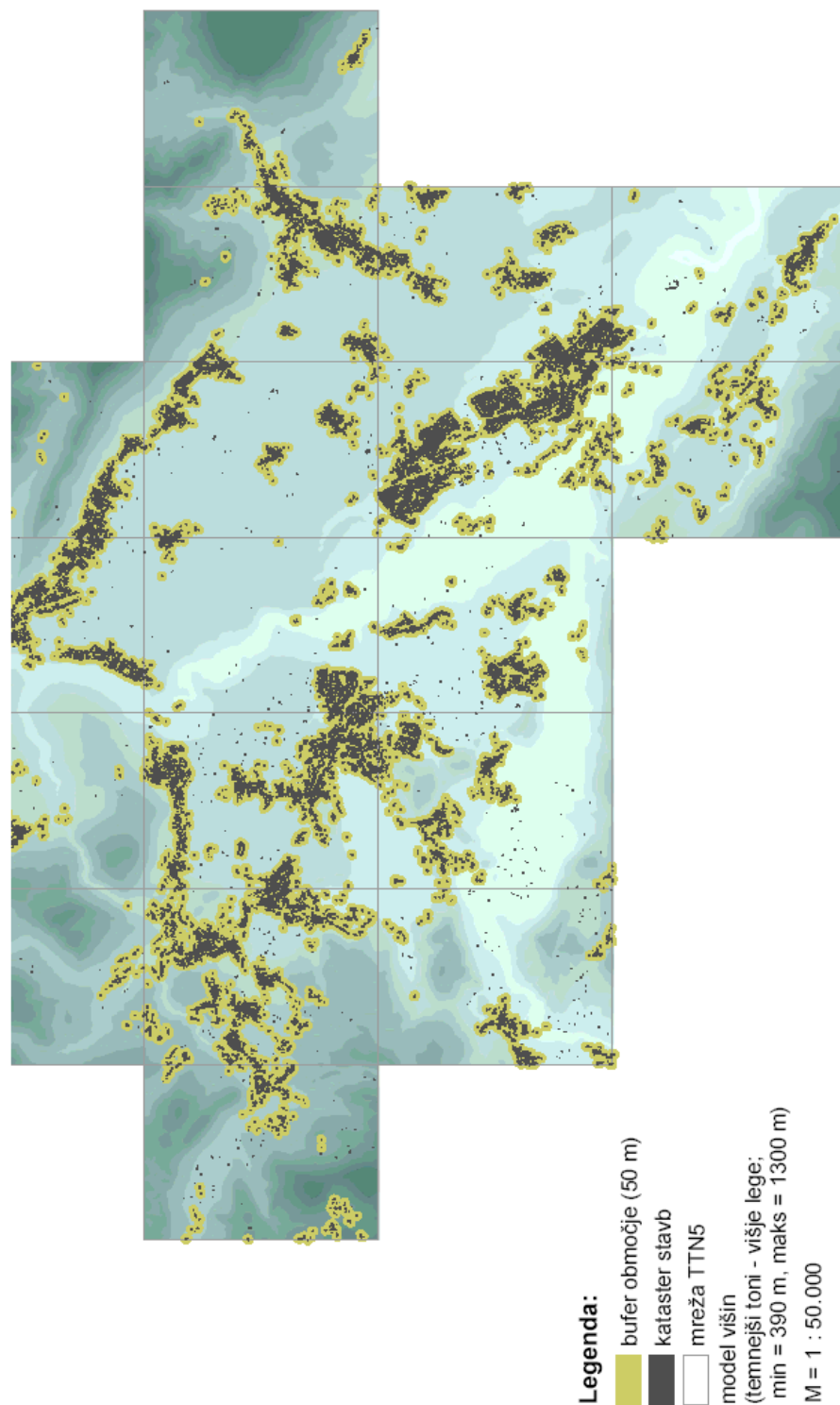
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 8: Primer dela Zgornjegorenjskega somestja Radovljica-Lesce-Bled kaže sklenjenost pozidave pri 100- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko (sledi tudi povezavo [22a2 - Bufer 50m in DMV - RADOVLJICA.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 100-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

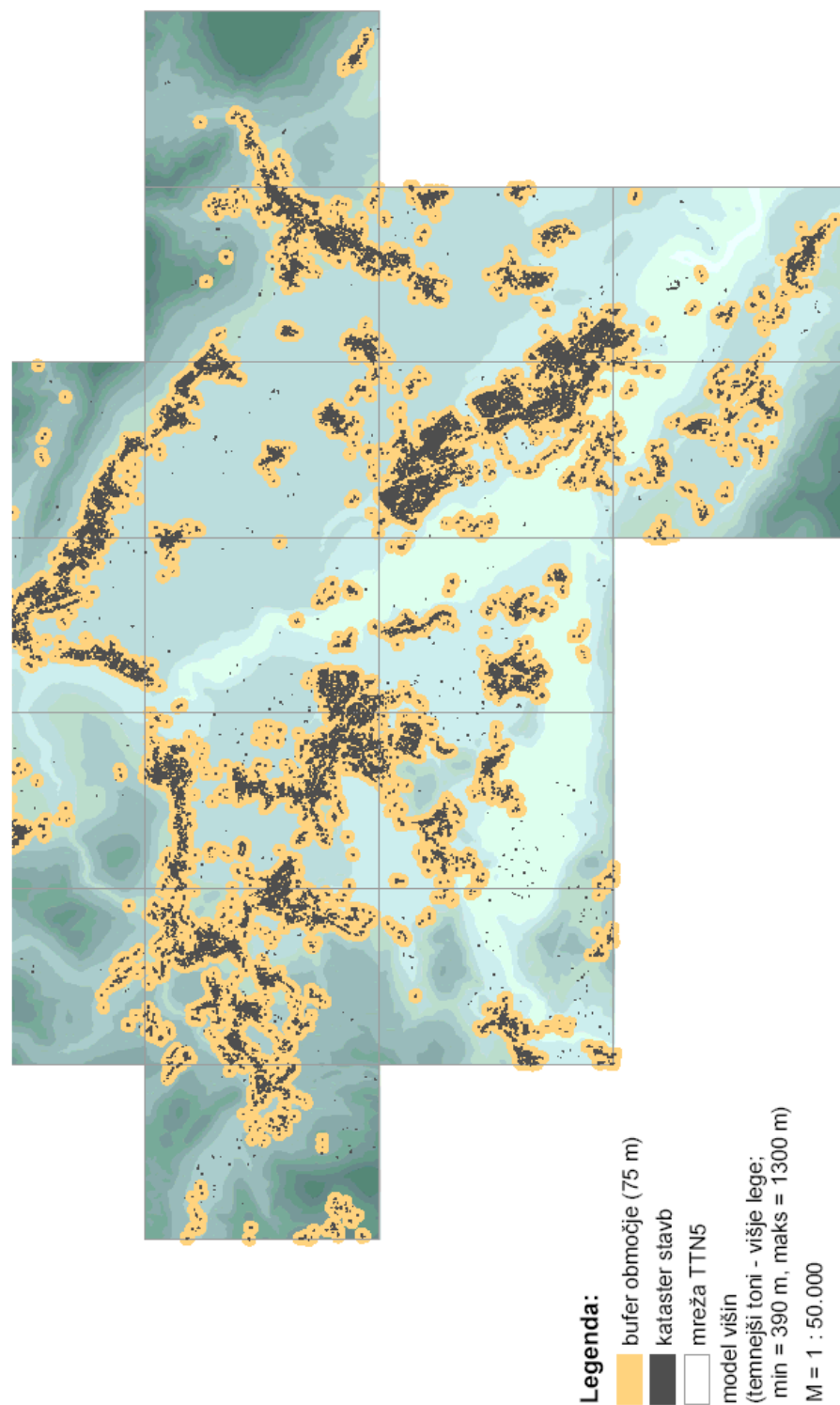
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanitvinskih območij

Slika 8: Primer dela Zgornjegorenjskega somestja Radovljica-Lesce-Bled kaže sklenjenost pozidave pri 150- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko (sledi tudi povezavo [23a2 - Bufer 75m in DMV - RADOVLJICA.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 150-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanitv omelij

Razdalja med objekti kot pokazatelj sklenjenosti pozidave vendarle ne more biti edino merilo za določanje meje mest in drugih mestnih naselij. Na isti način bi namreč lahko ugotavljali tudi sklenjenost pozidave v vaških/podeželskih naseljih², zato je za določitev meje mest in drugih mestnih naselij bilo treba upoštevati še dodatna merila »urbanosti«. Naslonili smo se predvsem na kazalnike fizičnih struktur v mestih:

- Prisotnost različnih dejavnosti v mestih (stanovanjska gradnja, predvsem večstanovanjskih objektov, centralne dejavnosti, industrijska, obrtna in poslovna območja, večji prometni objekti kot je npr. železniška postaja ...). Pri tem smo upoštevali tako mestotvorne kot mestuslužne dejavnosti, ki skupaj pomenijo potreben in zadosten pogoj za obstoj mest in drugih mestnih naselij.
- Prisotnost urbanih zelenih površin (parki, rekreacijske in športne površine, urbani gozd kot del mestnih rekreacijskih površin, območja vrtičkov, urbane zelenice, pokopališča, vodne površine, manjše enklave kmetijskih površin, ki pomenijo potencialna nezazidana stavba zemljišča ...)
- Cestno in železniško omrežje ter ostala javna gospodarska infrastruktura, vključno z možnostjo izvajanja javnega potniškega prometa.

Poleg kazalnikov fizičnih struktur (razdalje med objekti, funkcijska opremljenost naselij ter dejanska raba prostora) je zelo pomemben pokazatelj strnjenosti mesta oziroma mestnega naselja tudi gostota prebivalstva. Ta je bila izračunana in prikazana na rastru 100 x 100 m (1 ha). Gre za podatek, ki dopolni morfološko ni funkcijsko analizo naselja, saj pokaže tudi na notranjo strukturiranost naselij v povezavi z rabo prostora. Višje gostote prebivalstva so npr. v stanovanjskih naseljih, zelo nizke pa v industrijskih območjih. Morfološko gledano pa gre lahko v obeh primerih za zelo podoben vzorec grajenih struktur (npr. poslovni objekti in blokovna stanovanjska pozidava).

Pokazalo se je, da vsa ta merila za določanje mestnega območja kažejo na sklenjenost različnih mestnih struktur, ki v kombinaciji z razdaljami med objekti pokaže objektivnejšo sliko strnjenih območij mest in mestnih naselij.

Pri analizi možnega nabora kazalnikov smo prišli do zanimive ugotovitve, da obstajajo tudi merila, ki govorijo o meji naselja oziroma o možnem izločanju določenih površin iz mestnega območja:

- mestna obvoznica, avtocesta, železnica na robu naselja (primer Postojna, Radovljica, Jesenice),
- sklenjene kmetijske in gozdne površine (vsi primeri),
- reliefni pogoji (Radovljica, Jesenice)
- druga nemestotvorna območja z določeno izključno namensko rabo prostora (npr. vojašnice in vojaški poligon – primer Pivka),

² Razlika je edino v tem, da bi bilo v primeru vaških naselij treba najprej ugotoviti, v katerih primerih je naselje sploh dovolj veliko, da ugotavljamo sklenjenost njegove pozidave in v katerih primerih govorimo o homogenih vzorcih razpršene gradnje (npr. vinorodna območja na SV Maribora).

- sklenjeni naravni rezervati (npr. Natura 2000),
- turistično rekreacijska območja, katerih lokacija je direktno vezana na naravne danosti in neodvisna od ostalih dejavnosti v mestih (primer Postojnska jama).

Analizo smo izdelali s pomočjo kartografskih prikazov fizičnih struktur v mestih in medsebojnega prekrivanja kart z območji sklenjenosti pozidave. Tako smo za izbrane primere določili mejo mestnega območja, vendar je treba posebej poudariti, da gre za določitev meje, ki upošteva le dejansko stanje v naseljih, ne upošteva pa potencialnih zemljišč namenjenih razvoju in širitvi posameznega naselja. V analizi prav tako niso bili upoštevani planski akti za urejanje posameznega naselja, saj je bil namen raziskave ugotoviti trenutno mejo mesta oziroma mestnega naselja. V tem delu projekta je bila raziskava v veliki meri izdelana izkustveno, zato jo bo v prihodnje treba še dopolniti in nadaljevati³.

³ Na FGG z delom že nadaljujemo ter raziskavo o določitvi meje mest in mestnih naselij poglobljamo z dodatnimi raziskavami ter poskusi izboljšanja metodološkega pristopa. Dobljene rezultate preizkušamo tudi z anketiranjem na terenu.

3 REZULTATI ANALIZE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST

Za celovito razumevanje tega poročila na kratko povzemamo tudi predhodne rezultate raziskave. Poglavja 3.1 Opredelitev majhnih mest, 3.2 Opredelitev srednje velikih mest, 3.4 Vloga MSVM v urbanem omrežju Slovenije predstavljajo povzetek že znanih rezultatov, ki smo jih po zaključeni 3. fazi projekta ponovno preverili in deloma obogatili bodisi z novjšimi podatki ali odpravili nekatere napake, ki so se pojavile pri izdelavi analiz. Nekateri rezultati tako niso povsem enaki tistim, ki smo jih opisali v drugem in tretjem vmesnem poročilu projekta. V poglavju 3.6 Zaključki raziskave na makro in mikro ravni so vsebine povzete le za makro raven, na mikro ravni pa so zaključki raziskave novi. Prav tako sta novi poglavji 3.3. Primerjava med slovenskimi in MSVM drugih evropskih držav na izbranih testnih primerih ter 3.5 Razmejitve mest in mestnih naselij ter odprtega prostora na izbranih testnih primerih v Sloveniji.

Za lažje razumevanje tega poglavja naj omenimo še, da smo rezultate kvalitativne analize na makro ravni in rezultate analize anketnih vprašalnikov⁴ strnili v enotne ugotovitve ter jih ne prikazujemo več ločeno.

3.1 Opredelitev majhnih mest

Število prebivalcev v mestih v Sloveniji upada. Opaziti je predvsem padec števila prebivalcev v mestih (Ljubljana, Maribor, Celje in druga večja mesta) na račun odseljevanja v obmestja in okoliška naselja. Upada predvsem število prebivalcev v Ljubljani, Mariboru, Celju in drugih večjih mestih, medtem ko njihovo število raste v okoliških majhnih mestih, kjer je opaziti največjo rast števila prebivalcev v Sloveniji. Primeri hitro rastočih mestnih naselij okrog Ljubljane so Domžale, Grosuplje, Vir, Vrhnika in Trzin, okrog Maribora so takšno naselje Ruše, Rače, Slovenska Bistrica, okrog Nove Gorice le Šempeter pri Gorici ter v okolici Celja naselje Šempeter v Savinjski dolini. Z natančnejšo analizo Ljubljane kot mestne regije, ugotovimo, da sta Trzin in Grosuplje že skoraj sklenjeno povezana z mestom Ljubljana. Rezultati analize kažejo, da pripada Ljubljani velika mestna aglomeracija, ki se na vzhodu začenja s Kamnikom in Domžalami in se na zahodu končuje z Vrhniko.

V analizi za določanje majhnih mest smo z razmerjem med številom prebivalcev in številom delovnih mest ugotavljali kakšno vlogo ima naselje v urbanem omrežju. Visoko razmerje med številom prebivalstva in številom delovnih mest, kot ga imajo mesta Borovnica, Šenčur, Miklavž na Dravskem polju, Črna na Koroškem in

⁴ Rezultati analize anketnih vprašalnikov so podrobno prikazani v 3. Faznem poročilu (prosen s sod. 2007b)

Brezovica pri Ljubljani, potrjuje velik delež prebivalcev, ki uporabljajo naselje predvsem za prebivanje (to so tako imenovana »spalna« naselja). Med mesti z najnižjim razmerjem pa so se pojavila kar tri mesta iz Pomurske statistične regije (Murska Sobota, Ljutomer in Lendava). Iz tega lahko sklepamo, da gre za izrazite razvojne pole v statistično gledano najbolj šibki slovenski regiji. Mestna naselja, ki imajo presežek delovnih mest, so Trzin, Lenart v Slovenskih Goricah, Naklo, Zreče in Ormož.

Z deležem števila delovno aktivnih dnevnih migrantov lahko prikažemo privlačnost mesta za okolico in njegovo tesno povezanostjo s presežkom delovnih mest v kraju. Tako imata mestni naselji ponora Trzin in Naklo nadpovprečno visok odstotek delovno aktivnih dnevnih migrantov. Predvsem Trzin se je uveljavil z veliko in uspešno industrijsko-obrtno cono, ki daje presežek delovnih mest, v zadnjem času pa postaja tudi zelo privlačen za poselitev. Vendar moramo biti pri omenjenih kazalnikih pozorni na dejstvo, da se lahko v manjših mestih razmerje delovnih mest hitro spremeni, saj ima pridobitev oziroma izguba nekaj sto delovnih mest veliko večji vpliv na majhna mesta, kot bi imela na veliko mesto, kot je npr. Ljubljana.

V skupino funkcionalnih meril smo vključili pet kazalnikov (zdravstveni dom, lekarna, osnovna šola, banka in upravne ustanove), ki naj bi jih imelo vsako majhno mesto. Med majhnimi mesti nimata zdravstvenega doma le mestni naselji Trzin in Lesce. Vsa majhna mesta imajo vsaj eno osnovno šolo. Od vseh 93 majhnih mest v Sloveniji jih ima 38 gimnazijo ali katero drugo poklicno ali tehnično srednjo šolo.

Mejno vrednost (54 %) deleža zaposlenih v storitvenih dejavnostih od vseh delovno aktivnih prebivalcev, ki prebivajo v mestnem območju, presega 45 od vseh 93 majhnih mest v Sloveniji. V ospredju so manjša obalna in gorenjska mesta, ki se ukvarjajo v glavnem s turizmom. Mejnih vrednosti teh kazalnikov pa ne dosegajo mesta, ki so predvsem industrijsko usmerjena (Velenje, Hrastnik, Trbovlje in Jesenice).

Nazadnje smo analizirali še delež prebivalstva z višjo in visoko izobrazbo. Visok delež izobraženih imajo mesta, ki so locirana blizu katere od štirih slovenskih univerz, oziroma katerega od visokošolskih študijskih središč.

Po opravljeni analizi⁵ in točkovanju posameznih kazalnikov se je za opredelitev majhnim mest pojavila metodološka zagata: srednjo vrednost (8,6 točke), ki smo jo izračunali s pomočjo 104 analiziranih mestnih območij v Sloveniji, ni bilo mogoče uporabiti kot spodnjo mejo števila doseženih točk za določanje majhnih mest. V kolikor bi bila spodnja meja postavljena pri 8,6 točkah, bi lahko opredelili kot majhna mesta v Sloveniji le 59 mestnih naselij. Tako bi izven kategorije majhnega mesta,

⁵ Rezultate analize fiziognomsko-morfoloških kazalnikov prikazujemo med rezultati mikro analize v poglavju 3.5 Razmejitve mest in odprtega prostora na izbranih testnih primerih v Sloveniji

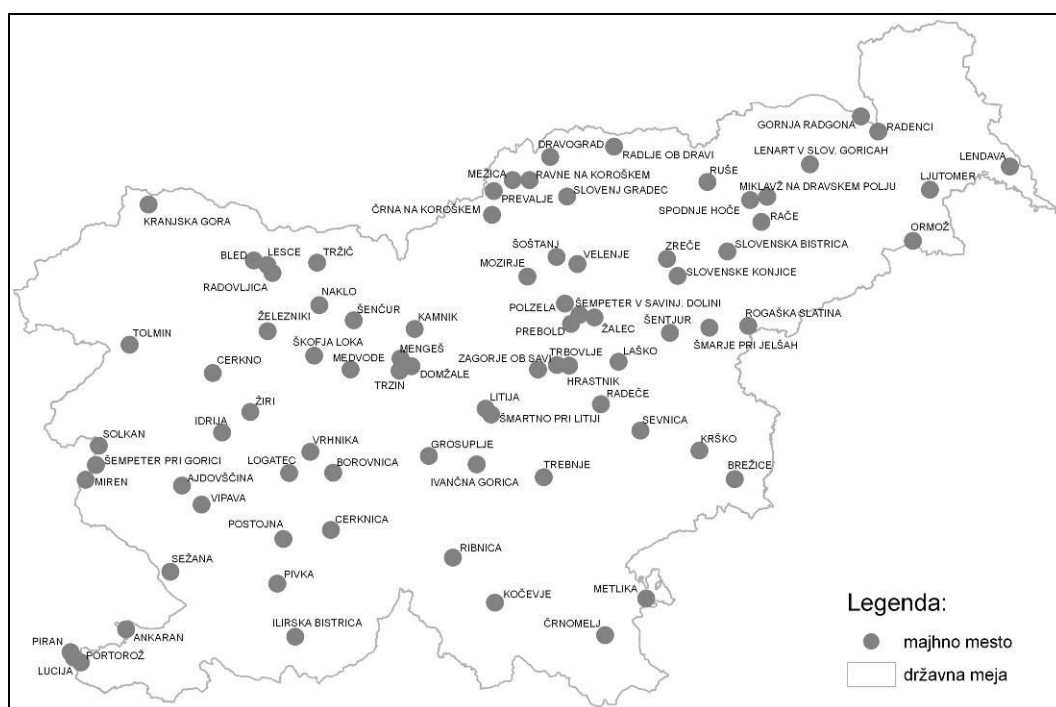
poleg še nekaterih drugih, ostalo mesto Trbovlje, ki ima celo več kot 10.000 prebivalcev, hkrati pa tudi izredno pomembno zgodovinsko vlogo v urbanem omrežju Slovenije. Mejno vrednost za določitev majhnih mest smo zato postavili pri sedmih točkah. Na ta način smo med majhna mesta uvrstili tudi naselja, ki sicer ne izpolnjujejo enakomerno vseh meril, vendar se zaradi različnih (npr. zgodovinskih) razlogov uvrščajo med majhna mesta. Tak primer je tudi Zagorje ob Savi, ki ima več kot 5.000 prebivalcev in ga zaradi visokega števila prebivalcev moramo uvrstiti med majhna mesta. Značilno zanj je, da sicer izpolnjuje funkcijska merila opremljenosti z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, ne izpolnjuje pa ostalih meril, kar je v veliki meri posledica gospodarskih in demografskih težav, ki pestijo celotno regijo.

Preglednica 6: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za majhna mesta in število doseženih točk (Prosen s sod. 2007b)

Zap. št.	Mestno območje	Št. točk	Zap. št.	Mestno območje	Št. točk
1	Ajdovščina (M)	11	48	Ormož (M)	10
2	Ankaran (M)	8	49	Piran/Piran (M)	8
3	Bled (M)	10	50	Pivka (M)	9
4	Borovnica (M)	8	51	Polzela (M)	7
5	Brežice (M)	9	52	Portorož/Portorose (M)	9
6	Celje (M)	11	53	Postojna (M)	11
7	Cerknica (M)	9	54	Prebold (M)	9
8	Cerkno (M)	8	55	Prevalje (M)	8
9	Črna na Koroškem (M)	7	56	Ptuj (M)	10
10	Črnomelj (M)	7	57	Rače (M)	7
11	Domžale (M)	13	58	Radeče (M)	7
12	Dravograd (M)	7	59	Radenci (M)	10
13	Gornja Radgona (M)	9	60	Radlje ob Dravi (M)	7
14	Grosuplje (M)	11	61	Radovljica (M)	9
15	Hrastnik (M)	8	62	Ravne na Koroškem (M)	9
16	Idrija (M)	10	63	Ribnica (M)	9
17	Ilirska Bistrica (M)	8	64	Rogaška Slatina (M)	10
18	Ivančna Gorica (M)	11	65	Ruše (M)	8
19	Izola/Isola (M)	9	66	Sevnica (M)	7
20	Jesenice (M)	9	67	Sežana (M)	12
21	Kamnik (M)	13	68	Slovenj Gradec (M)	11
22	Kočevje (M)	8	69	Slovenska Bistrica (M)	10
23	Koper (M)	11	70	Slovenske Konjice (M)	11
24	Kranj (M)	9	71	Solkan (M)	7
25	Kranjska Gora (M)	11	72	Spodnje Hoče (M)	11
26	Krško (M)	8	73	Šempeter pri Gorici (M)	10
27	Laško (M)	11	74	Šempeter v Savinj. dol. (M)	7
28	Lenart v Slov. Goricah (M)	11	75	Šenčur (M)	7
29	Lendava/Lendva (M)	11	76	Šentjur (M)	9
30	Lesce (M)	8	77	Škofja Loka (M)	11
31	Litija (M)	8	78	Šmarje pri Jelšah (M)	11
32	Ljubljana (M)	11	79	Šmartno pri Litiji (M)	7

Zap. št.	Mestno območje	Št. točk	Zap. št.	Mestno območje	Št. točk
33	Ljutomer (M)	10	80	Šoštanj (M)	9
34	Logatec (M)	8	81	Tolmin (M)	8
35	Lucija/Lucia (M)	9	82	Trbovlje (M)	8
36	Maribor (M)	11	83	Trebnje (M)	10
37	Medvode (M)	11	84	Trzin (M)	8
38	Mengeš (M)	9	85	Tržič (M)	8
39	Metlika (M)	7	86	Velenje (M)	8
40	Mežica (M)	7	87	Vipava (M)	12
41	Miklavž na Drav. polju (M)	7	88	Vrhnika (M)	11
42	Miren (M)	7	89	Zagorje ob Savi (M)	7
43	Mozirje (M)	8	90	Zreče (M)	10
44	Murska Sobota (M)	10	91	Žalec (M)	9
45	Naklo (M)	8	92	Železniki (M)	7
46	Nova Gorica (M)	11	93	Žiri (M)	7
47	Novo mesto (M)	11			

Posebna pozornost je bila posvečena mestnim območjem, ki so dosegla predvideno število točk, vendar imajo manj kot 2.000 prebivalcev. To so Cerklje, Ivančna Gorica, Kranjska Gora, Miren, Mozirje, Naklo, Pivka, Prebold, Šempeter v Savinjski dolini, Šmarje pri Jelšah, Šmartno pri Litiji in Vipava. 2/3 navedenih mestnih območij ima več kot 1.500, 1/3 pa več kot 1400 prebivalcev (Kranjska gora, Miren, Šmarje pri Jelšah in Šmartno pri Litiji). Kranjska Gora je pomemben turistični kraj, ki ima veliko razvojnih potencialov, kar je razvidno iz doseženih 11 točk. Ostala tri središča predstavljajo pomembna lokalna središča, še posebej Šmarje pri Jelšah, ki je prav tako doseglo 11 točk.

Slika 10: Majhna mesta v Sloveniji (Prosen s sod., 2007a)

Med vsemi mestnimi naselji je največ točk dosegla Vipava, ki je dosegla 12 točk, 11 točk še Ivančna Gorica, Šmarje pri Jelšah 9, ostala mestna naselja pa 9, 8 oziroma 7 točk. Vsa ta mesta predstavljajo lokalna središča in imajo dovolj velike razvojne potencialne, da je moč zagovarjati njihovo uvrstitev med majhna mesta.

Iz preglednice 6 in slike 10 je mogoče razbrati, da je bilo izmed obravnavanih 104 mestnih območij, opredeljenih 93 mest, ki izpolnjujejo pogoje za majhna mesta. Med njimi so tudi tista, ki izpolnjujejo pogoje za srednje velika ali velika mesta so zato v nadaljevanju obravnavana posebej in izločena iz kategorije majhnih mest.

3.2 Oprelitev srednje velikih mest

Analiza števila prebivalcev srednje velikih mest ni prineslo novih ugotovitev, razen potrditve, da imamo v Sloveniji veliko število majhnih mest in ostalih naselij, manj pa srednje velikih mest z okrog 40.000 prebivalci. Mejna vrednost kazalnika števila prebivalcev za srednje velika mesta je bila določena pri 20.000 prebivalcih. Tega števila prebivalcev od srednje velikih mest ne dosegajo mesta Izola, Murska Sobota in Nova Gorica. Število prebivalcev narašča samo v mestu Izola, v ostalih dveh pa upada. To potrjuje trend zmanjševanja prebivalstva v mestih in povečevanje preseljevanja v obmestja. Največja gostota stanovanj na stavbo je v mestih Nova Gorica in Celje, najmanjša pa v Murski Soboti, kjer prevladujejo predvsem prostostoječe eno – ali dvodružinske hiše.

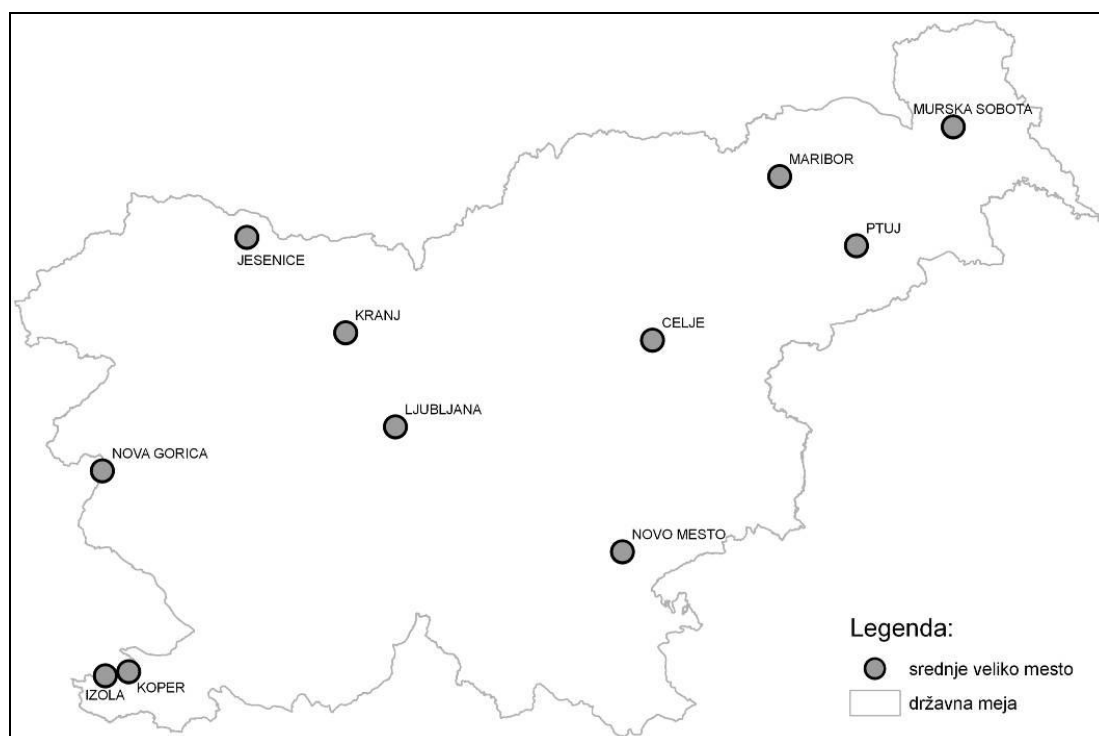
Najugodnejše razmerje med številom delovnih mest in številom prebivalcev ima mesto Murska Sobota, ki ima toliko delovnih mest, kot vseh prebivalcev. V ospredju sta še mesti Nova Gorica in Novo mesto.

Pri opremljenosti mest z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi smo preverili tri dejavnosti regionalnega pomena (splošna bolnišnica, regionalne agencije in združenja ter javna kulturna infrastruktura regionalnega pomena) in dve dejavnosti nacionalnega pomena (visoke in višje šole ter okrožna sodišča). Mestu Koper manjka samo splošna bolnišnica (ki je v sosednji Izoli), vseh ostalih šest mest (Celje, Izola, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto in Nova Gorica) pa ima vse dejavnosti regionalnega pomena. Od dejavnosti nacionalnega pomena manjka okrožno sodišče samo mestu Izola, ki pa ga ima bližnje mesto Koper. Delež storitvenih dejavnosti je v vseh mestih nad 60 %, razen v Novem mestu, kjer je 57 %. Delež prebivalcev z visoko in višjo izobrazbo je v Izoli prenizek, da bi dosegala predlagan kriterij za srednje veliko mesto, mesto z največjim deležem prebivalcev z visoko in višjo izobrazbo pa je Nova Gorica.

Preglednica 7: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za srednje velika mesta in število doseženih točk (Prosen s sod. 2007)

Zap. številka	Mestno območje	Število točk
1	Celje	11
2	Izola/Isola	7
3	Jesenice	6
4	Koper/Capodistria	9
5	Kranj	8
6	Ljubljana	10
7	Maribor	9
8	Murska Sobota	9
9	Nova Gorica	10
10	Novo mesto	9
11	Ptuj	8

Po vseh merilih je v Sloveniji deset srednje velikih mest (Celje, Izola, Jesenice, Koper, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Nova Gorica, Kranj in Ptuj), ki so dosegla sedem ali več točk, ter mesto Ljubljana, ki je uvrščeno med velika mesta (ESPON 1.1.1, 2004). Jesenice so mesto, ki je doseglo mejno vrednost šest točk in se je še uvrstilo med srednje velika mesta (slika 11).

Slika 11: Srednje velika mesta v Sloveniji (Prosen s sod. 2007a)

Mestna območja Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica in Novo mesto so po velikosti in po vlogi, ki jo imajo v državi in regiji, upravičeno uvrščena med srednje velika mesta. Med srednje velikimi mesti pa izstopata Murska Sobota in Izola, ki

imata komaj nekaj nad 10.000 prebivalcev. Če pogledamo natančneje: mestno območje Murske Sobote predstavlja regionalno središče za celotno območje Pomurja in s tem opravičuje status srednje velikega mesta. Nasprotno od Murske Sobote, ki nima v neposredni bližini večjega mesta, ima Izola v bližini mesto Koper, kjer koristi njegovo gospodarsko moč, na drugi strani pa razvija lastno turistično dejavnost. Izola ima še splošno bolnišnico, ki je namenjena vsem obalnim mestom in je bila poleg ugodnih gospodarskih in turističnih razmer ključen dejavnik, da je dosegla potrebnih sedem točk.

3.3 Primerjava med slovenskimi in MSVM drugih evropskih držav na izbranih testnih primerih

Glavni namen projekta RePUS (2007) je bil raziskati problem uravnoveženega in trajnostnega urbanega razvoja ter policentričnega urbanega sistema, ki lahko prispeva k čvrstim potencialnim ekonomskim integracijskim conam (Potencial Economic Integrating Zone) v Srednji in Vzhodni Evropi (CEE). Nanašal se je predvsem na MSVM v novih državah članicah EU (Madžarska, Češka, Poljska, Slovenija in Slovaška) ter severni Italiji in južni Avstriji kot primera dveh starih članic EU. Projekt se je končal decembra 2007.

Namen projekta je bil izdelati regionalni urbani policentrični sistem s poudarkom na razvoju potencialnih ekonomskih integriranih con v Srednji in Vzhodni Evropi, ki krepijo vlogo MSVM (na lokalni, regionalni, čezmejni, trans-nacionalni ravni) ustvarjajo podlago za trajnostni razvoj in konkurenco. Pri tem je bil osnovni cilj projekta najti ustrezne potenciale za razvoj policentričnega urbanega sistema v Srednji in Vzhodni Evropi, posebni cilji pa so bili naslednji:

- Identifikacija potencialov regionalnega urbanega sistema, ki vključuje sedanjo in nadaljnjo (»možnosti/zmogljivosti«) vlogo in položaj v urbanem sistemu in omrežju mest v evropskem prostorskem kontekstu.
- Identifikacija dinamike razvoja MSVM (oz. LLS – »local labour systems«), ki lahko igrajo ključno vlogo v razvoju sedanjih in potencialnih funkcionalnih integracijskih območij, (oz različnih FUA ali »razvojnih območij« kot so npr. Posočje, Cerknica-Ribnica-Kočevje, Mozirje/Nazarje – Logarska dolina).
- Pospeševanje povezav med urbanimi in ruralnimi območji, s poudarkom na vlogi majhnih mest.
- Pospeševanje (urbanih) političnih dejavnosti, ki izboljšujejo institucionalni položaj medobčinskega sodelovanja znotraj širših mestnih območij (v okviru decentralizacijskega procesa...) in v procesu čezmejnega sodelovanja med mesti in regijami.

Na podlagi tako opredeljenih ciljev so bili pričakovani rezultati projekta:

- Določitev primernih kazalcev za empirično prostorsko analizo ožjih in širših mestnih območij.
- Analiza dveh testnih primerov MSVM v vsaki državi, ki je sodelovala v projektu RePUS.
- Izdelava SWOT analize za vsako državo, s katero bi identificirali potencialna funkcionalna in razvojna območja.
- Izdelava strategije regionalnega policentričnega urbanega sistema na (nad)nacionalni ravni (RePUS 2006a).

Za CRP projekt je ključnega pomena tisti del projekta RePUS (2006b), v katerem so predstavljeni metodologija in kazalniki ter merila za prostorsko analizo nacionalnega urbanega sistema ter vzorčnih mestnih območij, saj je eden od osnovnih namenov našega projekta tudi primerjava rezultatov izdelanih analiz z rezultati projekta RePUS. V nadaljevanju so najprej predstavljeni testni primeri posameznih držav (brez Italije, ki jih tehnično ni pripravila v ustrezni obliki), nato pa še primerjava med njimi in nekatere zaključne ugotovitve.

Cilji izdelave testnih primerov v RePUS (2006c) projektu so bili usmerjeni k podrobnejši izdelavi demografske in socio-ekonomske analize, analize posebnih dejavnosti v izbranih primerih ter s tem povezanimi povezavami med različnimi urbanimi območji. Z analizo testnih primerov je bil tako pridobljen širši vpogled v dejavnike, ki vplivajo na bolj ali manj uspešen razvoj MSVM. Vendar so v projektu RePUS (2007) testni primeri le predstavljani, primerjava med njimi pa ni bila izdelana. Tako smo skušali nadgraditi v RePUS (2007) projektu dobljene rezultate in v zaključnem delu tega poglavja izdelati tudi primerjavo med njimi.

Za lažje razumevanje posameznih testnih primerov najprej predstavljamo metodološki postopek, po katerem naj bi bila izdelana analiza vsakega med njimi. V navodilih za izdelavo testnih primerov (RePUS 2006c) so bila najprej podana merila za njihov izbor:

- Vsaka država je morala izbrati dva testna primera.
- Prvi testni primer naj bi obsegal gosto poseljeno urbano območje, ki s svojim središčem lahko predstavlja potencialno regionalno središče (srednje veliko mesto).
- Drugi testni primer naj bi obsegal redkeje poseljeno urbano območje s centralnim naseljem z vodilno vlogo v podeželskem prostoru (majhno mesto).

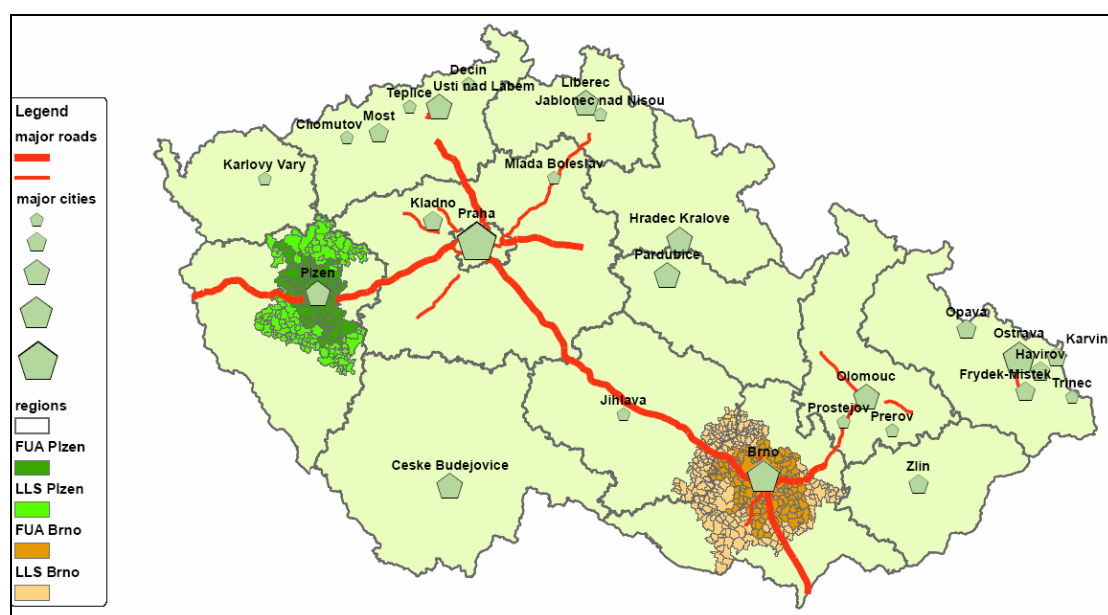
Sledile so analize posameznih primerov, ki so zaradi medsebojne primerljivosti vsebovale naslednje vsebinske sklope:

- Osnovi podatki o izbranih primerih (»osebna izkaznica«) ter njihova prostorska dimenzija (umestitev v obstoječe urbano omrežje).

- Funkcijska analiza (ekonomski razvoj, turizem in rekreacija, servisne dejavnosti, stanovanjska gradnja).
- Analiza administrativnih funkcij in pregled dokumentov s področja urbanega razvoja.
- Morfološka analiza z vidika obstoječega stanja in sprememb zaradi procesov urbanizacije.
- SWOT analiza, ki se nanaša na zgoraj opredeljene vsebinske sklope (funkcijski, administrativni in morfološki).

3.3.1 Češka Republika: Brno in Plzen

Širše mestno območje **Brna** je pod vplivom monocetričnega mesta Brno. V (nad)nacionalnem kontekstu je mesto Brno zgodovinska prestolnica dežele Moravske, ali vzhodnega dela Češke republike. V čezmejnem povezovanju z Dunajem, Bratislavo in Gyorem je lahko konkurenčno Pragi. Brno leži na IV evropskem multi-modalnem koridorju ki povezuje Skandinavijo in Baltik z Balkanom in je dostopno v srednjeevropskem prostoru ter izpostavljen vplivu evropskih integracij.

Slika 12: Lega Brna in Plzna v Češki Republiki (RePUS 2007)

Širše mestno območje **Plzna** je pod vplivom njegove industrije in ruralne (ne pa agrarne) okolice. V nacionalnem kontekstu je Plzen središče regije Zahodna Bohemija. V čezmejnem kontekstu zavzema edinstven geografski položaj kot zadnje zahodnoevropsko mesto. Položaj mesta je okrepljen po dokončanju avtoceste med Muenchnom in Prago oziroma s povezovanjem Češke Republike in EU-15 območja. Plzen je od urbanizirane in ekonomsko bolj razvite Bavarske razmejen z ruralnim območjem, ki je nekdanj bil del zaščitene obrobne in slabo poseljenega območja

vzdolž nekdanje »železne zavese«. Od devetdesetih let prejšnjega stoletja si Plzen prizadeva za sodelovanje z drugimi regionalnimi središči v medmestnih mrežah na Bavarskem, v Bohemiji, in Zgornji Avstriji.

Morfološke značilnosti in naselbinska struktura

Širše mestno območje **Brna** je značilno po velikem številu ruralnih naselij velikosti 500–2000 prebivalcev. Mesto Brno monocentrično prevladuje v naselbinskem sistemu v širšem mestnem območju.

Mesto **Plzen** je najbolj pomembno in največje urbano središče. V njegovem širšem območju prevladujejo majhna ruralna naselja.

Gospodarske funkcije

V 1990. letih je središče mesta **Brno** pod vplivom preobrazbe obdržalo storitve in razpršilo ekonomsko strukturo pod vplivom stagnacije v tekstilni industriji in padca produktivnosti v strojni industriji. Prav tako je na razvoj nove gospodarske strukture vplival padec zaposlenosti v industriji s 40 % (1989) na 20 % (2000).

V okolici Brna je potekala preobrazba iz agrarne v sekundarne (industrijske) dejavnosti. Proces reindustrializacije ni potekal brez posledic. Koncentracija strojnih podjetij severno od Brna je preživljala padec proizvodnje in strukturno nezaposlenost in se prestrukturirala s pomočjo tujih naložb. V ruralnem zaledju je opazen padec zaposlenih v primarnem sektorju, depopulacija ter staranje prebivalstva.

Koncentracija kvalificirane vendar cenene delovne sile je bil razlog za prvi val tujih investicij v Brnu. Plače v Brnu dosegajo le 75 % povprečne plače v Pragi. Na koncu 1990. let se je več investicij usmerilo v raziskave in razvoj in dejavnosti visoke tehnologije – telekomunikacije, medicinska oprema, biotehnologija, ki delujejo v povezavi z univerzo v Brnu. Nastajajo tudi druge nove dejavnosti v Brnu (call centres and back offices) zaradi nižje cene poslovnih prostorov in delovne sile v primerjavi s Prago.

V Brnu obstajata dve večji industrijski coni. Preobrazba območja poteka v smeri lahke industrije, raziskav in razvoja. V letu 1999 so odprli nov tehnološki park kot skupni projekt med zasebnim podjetništvom, mestom Brno in tehnološko univerzo, ki privlači samo raziskave, razvoj in moderne storitve. Obstajajo še nekatere nove poslovne cone zgrajene v predmestju Brna s pomočjo zasebnih investicij. Te cone so umeščene vzdolž glavnih prometnic in vpadnic v smeri Prage ali Dunaja. Večina tujih investicij prihaja iz Nemčije, medtem ko iz Avstrije nekoliko manj. Ekonomsko prestrukturiranje v smeri visokih tehnologij je posledica krepitve konkurenčnosti Brna vis-a-vis Prage in drugih večjih mest v čezmejnem območju.

Večina delovnih mest in investicij je koncentrirana v mestu **Plzen**. V 1990. letih je prišlo do upadanja tradicionalnih dejavnosti (strojna industrija), večje nezaposlenosti, terciarizacije in zmanjšanja števila delovno aktivnih v primarnih dejavnostih. Čeprav je Plzen pod vlivom deindustrializacije se opaža visoko število zaposlenih v industriji (40–50 %). Na območju Plzna sta dva razvojna pola:

- V aglomeraciji poteka reindustrializacija pod vlivom neposrednih tujih investicij (v nadaljevanju NTI). V širšem mestnem območju so umeščena tudi manjša industrijska mesta oziroma lokalni zaposlitveni centri, odvisni od Plzna.
- Na podeželju je manjša gostota prebivalstva, večja zaposlenost v primarnih dejavnostih in v industriji v manjših mestih.

Plzen se nahaja samo eno uro daleč od Prage zato je njen vpliv značilen za zaposlitveno strukturo in dnevne delovne migracije iz Plzna v Prago. Reindustrializacija Plzna je delno posledica bližine metropolitanske Prage. Stopnja nezaposlenosti v Plznu je nižja od nacionalnega povprečja, plače pa nekoliko višje. Industrijska cona Borska pole je ena od prvih projektov v okviru nove ekonomske politike. Okoli 7.000 novih delovnih mest je ustvarjeno v preteklih 10. letih (avtomobilska industrija, elektronika, prezračevalni sistemi). Po obsegu NTI je Plzen na prvem mestu v Češki Republiki. Leži na pomembnem prometnem koridorju v bližini velikega nemškega trga.

Funkcionalne značilnosti

Vplivno območje mesta **Brno** se je povečalo od leta 1995 naprej. Število dnevnih migrantov v neposredni okolici Brna se je zmanjšalo ker je posledica dekoncentracije poslovnih dejavnosti v predmestje. Večja je tudi pogostnost vlakov. Prisotna je dnevna delovna migracija manj izobraženih iz mesta Brna na periferijo in več izobraženih v središče mesta.

Širše mestno območje **Plzna** je veliko območje dnevnih delovnih migracij – okoli 28.000, kar je eno največjih v Češki Republiki. Vsi vlaki v radiju 60 km od Plzna so povečali svojo pogostnost od leta 1996.

Demografski razvoj

V **Brnu** je opazna je stagnacija v obdobju 1991-2001. Primerljiva je s podobnimi trendi v južni Moravski in Češki Republiki. Migracijski saldo je pozitiven. Po letu 1991 prisotna je suburbanizacija ter padec števila prebivalcev v mestih nad 5.000 prebivalcev in porast v manjši mestih in ruralnih naseljih. Indeks staranja je značilen posebno v mestu Brno in manjših podeželskih naseljih. Raven visoko izobraženih v Brnu je takoj za Prago.

V **Plznu** je opazen je manjši padec v številu prebivalstva med 1991-2001, kar je posledica negativne naravne rasti. Pozitiven pa je vpliv padca »železne zaves« in odpiranja meje z Nemčijo. Zmanjšanje prebivalstva je opazno v mestu Plzen in v

manjših podeželskih naselijih, naraščanje pa v mestih z 2.000–5.000 prebivalci. Suburbanizacija je poglobljen trend v širšem mestnem območju Plzna – največ v njegovem obmestju. Delež prebivalcev z visoko izobrazbo je 15 %, s srednjo šolo pa 48 % kar je posledica izražene industrijske strukture območja v primerjavi z Brnom.

Stanovanje in cene nepremičnin

Izgradnja stanovanj je povezana z demografskim in ekonomskim razvojem. Največji gradbeni trendi so na območju **Brna**. Gradnja novih stanovanjskih sosesk je po letu 1989 zamrla. V 1990. letih prevladujejo suburbanizacijske zvrsti, pri čemer je povpraševanje večje od ponudbe. Cene zazidljivega zemljišča in nepremičnin se povečujejo, posebno na atraktivnih lokacijah. V zadnjih nekaj letih se investitorji zanimajo za lokacije znotraj Brna za gradnjo manjših večstanovanjskih hiš. Cena novega stanovanja je povprečno 23.000 CZK/m². Cene stanovanj so nižje v starejših stanovanjskih hišah in sosesk. V Pragi se cena stanovanj giblje tudi do 70.000 CZK/m².

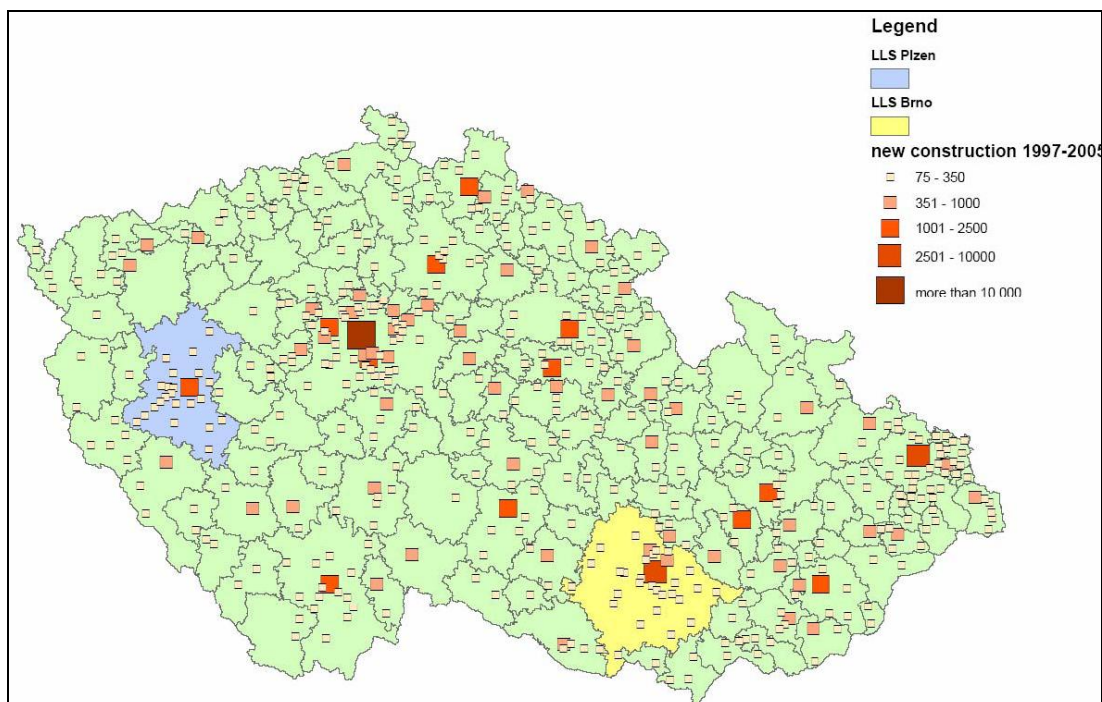
V 1990. letih po kolapsu stanovanjske gradnje je suburbanizacija postala dominanten trend v **Plznu**. Gradnja družinskih hiš v malih mestih in naseljih v okolici Plzna je v stalnem porastu. Posledica je povečanje prometa in nastajanje prometnih zamaškov. Cene stanovanj v starejših blokih padajo, medtem ko so cene starejših družinskih hiš na atraktivnih lokacijah višje (za nakup ali najem). Cene novih stanovanj so podobne cenam v Brnu (20.000 CZK/m²). Cene najema stanovanj so nižje v primerjavi s Prago ali Brnom, vendar se v prihodnosti pričakuje njihov dvig.

Industrijske in poslovne cone

Obstajajo razlike med »brownfield« (degradirana območja) in »greenfield« (odprte površine) površinami. Odprte površine so bolj zanimive za investitorje od degradiranih območjih (onesnaženost, nerešeni lastniški odnosi). Pričakuje se da bodo nove industrijsko-poslovne cone pridobile na vrednosti čez 3 leta. Zanimive investicije postajajo tudi vlaganja v izgradnjo novih pisarn in poslovnih prostorov. Prodajne cene se za proizvodna območja gibljejo med 8.000 - 10.000 CZK/m² v **Brnu** in 6000 CZK/m² na drugih lokacijah v širšem mestnem območju. Cene skladišč se gibljejo med 2000-4000 CZK/m², odvisno od lokacije. Cene najema pisarniških prostorov se giblje od 1000 CZK/m² (stare administrativne zgradbe) do 5000 CZK/m² za nove prostore, vendar so nižje od cen v Pragi in zato privlačijo dejavnosti kot so »back offices« in »call centre«. Nove površine se bodo sprostile v južnem delu mesta v bližnji prihodnosti z načrtovano premestitev železniške postaje.

Predvsem za proizvodne namene in logistiko je zelo atraktivno območje vzdolž avtoceste D5. V primerjavi s Prago je **Plzen** sub-center. Mesečne cene najemnine za skladišča so 4 - 4.5 EUR/m². Dolgo so industrijske nepremičnine bile pod vplivom obstoječe industrijske cone Borska pole. Nove industrijske in poslovne cone nastajajo s prenovo degradiranih površin (npr. Škoda Plzen). Transakcije pisarniških prostorov

niso obsežne zaradi vloge industrije v širšem območju Plzna in manjši vlogi storitev v primerjavi s Prago in Brnom.

Slika 13: Nova stanovanja v izbranih občinah v širšem mestnem območju Brna in Plzna v obdobju 1997–2005 (RePUS 2007)

Storitve in turizem

Brno je središče storitvenih dejavnosti kvartarnega sektorja (izobraževanja, javna uprava, zdravstvo) in drugo pomembno univerzitetno središče na Češkem. Število študentov v Brnu je 50.000 (v Pragi cca 100.000) – kar je skupaj 2/3 vseh študentov na Češkem. Brno je tudi trgovsko središče širšega območja, privlačno za čezmejno nakupovanje iz Slovaške. Je tudi središče sejemskega turizma. Kongresni turizem se razvija počasneje. Znale izletniške točke v bližini Brna so večinoma privlačna samo za domače turiste in prebivalce mesta. Novejša turistična značilnost je vinogradniško območje vzdolž meje z Avstrijo in Slovaško. Južna Moravska vina se počasi uveljavljajo na tujih trgih. Število turistov se giblje med 800.000 – 1.000.000 na leto, od tega tujci predstavljajo 1/3 vseh turistov. Tuji turisti večinoma prihajajo iz Avstrije in Nemčije. V samem Brnu se zadržujejo povprečno eno noč, na širšem območju mesta pa 3 – 4 dni.

Plzeň je edino središče kvartarnih dejavnosti v širšem območju. Je tudi univerzitetno središče, vendar manjše od Prage in Brna. Število študentov in študijskih programov se povečuje od 90. let prejšnjega stoletja. Trenutno je v Plznu 12.000 študentov. Karlova univerza v Pragi ima svojo podružnico v Plznu. Zaradi optimizacije zmogljivosti se zapirajo osnovne šole in zdravstvene ambulante v manjših naseljih. Podeželsko območje je privlačno, bližina nemške meje pa je ugodna za razvoj

čezmejnega turizma. Znana pivovarna Pilsner Urquelle je ena od privlačnih točk mesta Plzen. Druga je bližina turistično znanega zdravilišča Karlovy Vary in drugih manjših zdravilišč severozahodno od Plzna.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti
- vloga Brna – supra-regionalno središče na Češkem - vloga univerze in izobražena delovna sila - privlačno območje za tuje investitorje - raznolika gospodarska struktura - nižji življenjski in stroški dela v primerjavi z Prago - ohranjeno podeželje, dostop do narave - relativno dobra infrastrukturna opremljenost: mednarodno letališče, avtoceste D1 /D2, železniške povezave	- monocentrični položaj Brna, šibka vloga drugih mest - negativna demografska struktura (staranje, odseljevanje) v mestu Brno in manjših perifernih naseljih - razlike med središčem Brnom in perifernimi območji - restrukturalizacija gospodarstva – nezaposlenost, nižje plače - degradirana (industrijska) območja niso privlačna za tuje investitorje - šibka dostopnost do perifernih območij v večernih urah in ob vikendih
- Plzen kot močno urbano središče v regiji - uspešen proces deindustrializacije in terciarizacije - visoka raven visoko izobraženih prebivalcev - močno urbano središče na poti iz Bavarske v Prago - rast prebivalstva v širšem mestnem območju - večji delež podjetnikov v mestu in širšem mestnem območju v primerjavi z NUTS 3 - nižja raven brezposelnosti - večji delež NTI in novih delovnih mest v primerjavi s povprečjem na Češkem - vloga univerze in kulturnih institucij za internacionalizacijo mesta - cestni in železniške povezave	- polarizacija med mestom Plzen in perifernim območjem - -nizka gostota prebivalstva, staranje v perifernih območjih - tradicionalne panoge – premog in težka industrija, kmetijstvo - javne investicije v storitve in infrastrukturo v primerjavi z zasebnimi investicijami - šibke javne storitve v zaledju - stari železniški tiri - relativno dolgotrajno dnevno potovanje na delo do Plzna (40min)

Priložnosti	Nevarnosti
- dobri geo-strateški položaj Brna za čezmejno sodelovanje - NTI v visoke tehnologije - sodelovanje med mestom, univerzo in podjetji - vikend /rekreacijski turizem, agro-turizem - novi prometni terminal v Brnu - avtocestne povezave z Dunajem	- koncentracija gospodarskih in storitvenih dejavnosti samo v nekaterih lokacijah v Brnu - negativni vpliv suburbanizacije na središče mesta - staranje in depopulacija perifernih območij - »odliv možganov« v Prago ali tujino - večji obseg dnevnih delovnih migracij zaradi koncentracije delovnih mest v Brnu - manjša avtonomija lokalnih podjetij - posledice nenačrtnega širjenja mestnega območja (promet, okolje) - manjša vloga kmetijstva in skrb za kulturno pokrajino - število osebnih vozil in prometne zagate - nezadostno število zazidljivih zemljišč za stanovanjsko gradnjo v obmestju Brna

Priložnosti	Nevarnosti
- širjenje mestnega območja Plzna vzdolž avtoceste D5 - izobražena delovna sila, posebno v industriji - atraktivno območje za investicije - čezmejno inter-regionalno mreženje »Technoman«: Plzen- Regensburg-Češke Budejovice-Linz - identiteta »pivovarniškega« mesta za turizem - eko-turizem v povezavi z eko-kmetijstvom - rekreacija (gozd, jezera, reke) - načrti za posodabljanje cestnega in železniškega sistema - povečana vloga regionalnega upravljanja v ekonomskem razvoju območja - izkušnje razvojnega planiranja v Plznu	- Plzen kot monocentrično središče - stagnacija manjših središč v širšem mestnem območju - staranje prebivalstva v širšem mestnem območju predvsem v mestu Plzen in ruralnem zaledju - zmanjšanje storitev v manjših središčih zaradi boljše dostopnosti do Plzna - nenačrtno širjenje industrije in poslovnih površin vzdolž avtoceste D5 na nezazidanih zelenih površinah in suburbanizacija v obmestju Plzna - degradirana območja (industrija, vojašnice, rudniki) - konkurenčna moč Prage in vliv na Plzen - fragmentacija ruralnih območij - birokratske lokalne oblasti - šibke vloga »mehkih« ukrepov v razvoju-kultura, urbano okolje, javne storitve

3.3.2 Avstrija: Gradec/Graz

Širše mestno območje Gradca se nahaja se na jugo-vzhodu Avstrije v Štajerski NUTS 2 regiji in meji na dve sosednji NUTS 2 regiji – Gradiščansko in Koroško regijo ter na Slovenijo. Širše mestno območje Gradca ima 10 NUTS 3 območij (districts): mesto Gradec, Graz Umgebung, Deutschlandsberg, Feldbach, Fürstenfeld, Hartberg, Leibnitz, Bad Radkersburg, Voitsberg, Weiz. Mesto Gradec po velikosti z 226.244 prebivalstva (l. 2001) zaseda drugo mesto v Avstriji, takoj za Dunajem (1.5.mio preb.). Območje Gradca je gosto poseljeno (2400 prebivalcev/km²), naselbinska struktura je relativno disperzna. NUTS 3 regija Gradca (mesto Gradec in Graz Umgebung) je po gospodarski razvitosti z GDP 30.000 EUR/prebivalca je na 3. mestu v Avstriji takoj za Dunajem in Linzem.

Demografske značilnosti in naselbinska struktura

V širšem mestnem območju Gradca se razen mesta Gradec (NUTS 5) nahaja še drugih 13 urbanih središč s 5000-10.000 prebivalcev. V neposredni bližini mesta Gradec (suburbanizacijski obroč) so še občine Gratkorn, Frohnleiten, Seiersberg in Feldkirchen bei Graz. V širšem mestnem območju se nahajajo tri večja urbana središča:

- Voitsberg/Köflach v starem industrijskem območju na zahodni strani Gradca, znan po premogovnikih, in je v procesu prestrukturalizacije, in že od 1970-ih letih tudi depopulacije. Ti dve občini sta še vedno pomembni središči tega območja.

- Mesto in občina Leibniz s sosednjo občino Wagna južno od Gradca v bližini meje s Slovenije ima skupaj 12.000 prebivalcev.
- Mesto Weiz se nahaja severo-vzhodno od Gradca in ima 9.000 prebivalcev.
- Kontinuirana suburbanizacija mesta Gradec: upadanje števila prebivalstva v mestu v obdobju 1991–2001 (-4,9 %), in porast prebivalstva na območju Graz Umgebung (+11.2 %) ki obkroža mesto Gradec, posebno v občinah na prometnih koridorjih in vpadnica v mesto.
- Pozitivni demografski trend v NUTS 3: Fürstenfeld, Feldbach in Leibniz na prometnicah, posebno v urbanih središčih na teh območjih in v okoliških občinah.
- Negativni demografski trend v NUTS 3 Voitsberg, posebno v mestih Voitsberg in Köflach pod vplivom dolgoletnega prestrukturiranja tradicionalnega industrijskega območja ter na južnem delu NUTS 2 Štajerske ob slovenski meji v NUTS 3 Deutschlandsberg in Bad Radkersburg.

Ekonomski razvoj območja

Koncentracija delovnih mest v mestu Gradec in drugih urbanih središčih NUTS 3 regij. Povečanje števila delovnih mest je značilna za občine v okolici mesta Gradec, na območju Graz Umgebung, vzdolž glavnih prometnih osi. V Štajerski NUTS 2 regiji v strukturi industrije prevladujejo naslednje panoge: avtomobilska, lesna in papirna, visoka tehnologija (farmacija, strojništvo, biotehnologija, kovine, jeklo, plastika, steklo, keramika) in proizvodnja gradbenega materiala.

Največje število delovnih mest v industriji je v mestu Gradec, in na območjih Graz Umgebung, Welz in Deutschlandsberg in to v panogah: proizvodnja motornih vozil, strojev, kovin, hrane in pijače, lesne proizvodnje, medijske in komunikacijske oprema, električnih aparatov, in drugih.

Turizem in rekreacija

Štajerska regija ni tako turistično razvita kot druge regije v Avstriji. Gradec je najbolj pomembno turistično središče po številu turistov, prenočitev in turističnih kapacitet predvsem v preteklih 10. letih. V letih 2004/2005 je bilo v Gradcu registriranih 725.000 turistov. Znana je tudi Štajerska termalna regija posebno na območju območij Hartberg, Feldbach, Bad Radkersburg. V letih 2004/2005 je Štajerska NUTS 2 regija zabeležila 1,5 mio nočitev.

Storitve

Oskrba s storitvami na širšem mestnem območju Gradca je razporejena na osnovi hierarhije centralnih središč kjer prvo mesto zaseda mesto Gradec, za njim sledijo mesta Hartberg, Feldbach in Leibniz, potem pa mesta Weiz, Fürstenfeld in Deutschlandsberg. Močna je Univerza v Gradcu z raziskovalnimi inštituti. Druga univerza upodablajočih znanosti s specializacijo v turističnem upravljanju je locirana v mestu Bad Gleichenberg na območju Feldbach. Koncentracija drugih poslovnih storitev je opazna predvsem v Gradcu.

Stanovanjska oskrba

V širšem mestnem območju Gradca je značilen ruralni tip stanovanj – enodružinske hiše in hiše dvojčki, z izjemo mesta Gradca. Vendar je tudi na ožjem mestnem območju približno 70 % hiš, ki vsebujejo eno ali dve stanovanji. V obdobju 1991-2001 število stanovanj ni sledilo spremembam v številu prebivalstva. Povečanje števila stanovanj je značilno v bližini Gradca in vzdolž glavnih prometnih koridorjev v smeri sever-jug. Cene nepremičnin so povezane predvsem z lokacijo, najvišje so v mestu Gradec in na območju Graz Umgebung. Cene so korelacijsko povezane z dostopnostjo do središča Gradca, ali z visoko kakovostjo življenja (npr. Bad Gleichenberg na območju Feldbach).

Čezmejno sodelovanje

Čezmejno sodelovanje je intenzivno predvsem v povezovanju s Slovenijo v okviru EUREGIA NUTS 2 Štajerska - Slovenija (NUTS 3 regije: Koroška, Podravje, Pomurje in Savinjska). Povezovanje in sodelovanje poteka tudi med občinami, podjetji, prebivalci, združenji, v cilju razvoja celotnega območja v združeni Evropi v okviru EU programa INTERREG.

Prostorsko in regionalno planiranje

Regionalni razvoj in prostorsko planiranje je prisotno v okviru NUTS 2 Štajerska in 16 NUTS 3 »planskih« regij ki so identične z administrativnimi območji, z izjemo mesta Gradec in Graz Umgebung – ki sta združeni v eno »plansko« regijo.

SWOT analiza

Prednosti	Slabosti
- Dostopnost in položaj mesta Gradec v Srednji Evropi - Dostopnost in položaj manjših mest v bližini mesta Gradec v širšem mestnem območju - Bližina in dostopnost do mesta Maribor - Gospodarsko razvito, inovativno območje s uspešnimi podjetji in »grozdi« - Turistično atraktivno območje - Čezmejno sodelovanje	- Vpadanje števila prebivalcev v mestu Gradec, v občinah na meji z Slovenijo ter na območju gospodarskega prestrukturiranja (Voitsberg/Köflach). - Suburbanizacija, širjenje mestnega območja, sprememba namembnosti zemljišč - Koncentracija gospodarskih aktivnosti v mestu Gradec - Nezadostno sodelovanje občinami - Šibke železniške povezave med Gradcem in Mariborom - Nezadostne prometne povezave med manjšimi mesti v širšem mestnem območju
Priložnosti	Nevarnosti
- Možnosti za gospodarsko širjenje na nezazidanih površinah na ožjem območju Gradca - Večja pomembnost manjših urbanih središč za lociranje gospodarskih aktivnosti - Konkurenčnost mestnega območja na področju informacijske tehnologije, merilnih inštrumentov in okoljskega inženiringa	- Nadaljevanje suburbanizacije in negativne posledice širjenja mestnega območja (promet, okolje) - Povečanje zazidanih površin in slabo sodelovanje med občinami

Ukrepi in inštrumenti

V Avstriji politika policentričnega razvoja ne obstaja. Razvojni ukrepi in inštrumenti ki se izvajajo na ravni NUTS 2 Štajerske regije so splošni in ne spodbujajo sodelovanja med mesti, saj regionalni razvojni koncepti obstajajo šele na ravni NUTS 3 planskih regij. Posebni ukrepi in inštrumenti za spodbujanje krepitve funkcionalnih odnosov in sodelovanja med mestom Gradcem in drugimi mesti v NUTS 2 Štajerski regiji in za medmestno sodelovanje v NUTS 3 planskih regijah ne obstajajo. Strategije spodbujajo sodelovanje med Gradcem in suburbanizacijskim območjem ter sodelovanje med občinami v NUTS 3 planskih regijah. Dejansko je bolj kot sodelovanje, prisotno tekmovanje med občinami. Prav tako slabo je sodelovanje med planskimi regijami.

Potrebna je krepitev funkcij malih in srednjih mest v okviru politike »decentralizirane koncentracije«, spodbujanje sodelovanja med občinami v okviru NUTS 3 planskih regij pod vplivom regionalnega planiranja in regionalnih projektov. Potrebna je podpora za medmestno sodelovanje in mreženje v okviru NUTS 2 Štajerske regije ter novi programi čezmejnega sodelovanja predvsem s sosednjim Mariborom.

3.3.3 Madžarska: Pecs, Kecskemét

Pecs

Mesto Pecs in širše mestno območje Pecsja je gosto poseljeno območje (129 prebivalcev/km²). Sosednja mestna območja so manjša po velikosti in bolj ruralna. Mesto Pecs je središče Južne Donavske regije. V nacionalnem kontekstu ima Pecs priložnosti da postane protiutež Budimpešti. V čezmejnem kontekstu lahko sodeluje z Zagrebom in Beogradom ter lahko postane »vhodno« mesto za jugo-vzhodno Evropo na meji s Hrvaško.

Morfološke značilnosti in naselbinska struktura

Na širšem mestnem območju Pecsja se nahajajo tako imenovane "mikrovasi", katerih obstoj je pogojen z zgodovinskimi in naravno-geografskimi razlogi. Pecs se nahaja v vznožju gore Meček, kar zaznamuje morfološko strukturo mesta, razširjenost cestne mreže in namensko linearno rabo površin v smeri vzhod-zahod. Prostorsko širjenje mesta je omejeno s strmim reliefom gore Meček in vinogradi na severu mesta ter močvirjem v dolini reke Pecs na južnem delu mestnega območja. V osrednjem delu območja so se s časoma razširile poselitvene površine. Širjenje urbanih poselitvenih površin na sever je bilo pospešeno v 1980- letih. Enodružinske hiše, vile, in manjše večstanovanjske hiše so zgrajene na pobočjih gore, na nekdanjih vinogradniških zemljiščih vse do roba gozda.

Število prebivalstva je v širšem mestnem območju Pecs 183.764 (2001) in v mestu Pecs 156.567 (85 %). Mesto je pomembno zaposlitveno središče v južnem delu Madžarske. Mestno območje je monocentrično saj mesto Pecs prevladuje.

Funkcionalne značilnosti območja

V širšem mestnem območju Pecs se nahaja regionalno letališče (v kraju Pogany), ki služi za povezovanje južnega dela Madžarske s drugimi evropskimi mesti. V letu 2002 je Austrian Airline začel z redno povezavo Pecs-Dunaj, vendar je bila proga ukinjena zaradi slabega povpraševanja potnikov. Strateški cilj v razvoju mesta Pecs je izgradnja avtoceste M6 in avtoceste M56 (del V evropskega koridorja) in avtoceste M65. Del avtoceste med Budimpešto in Dunaújvárosem je bil zgrajen v letu 2006, odsek do Pecs pa je še v izgradnji.

Kulturni turizem je uveljavljen v mestu in širšem mestnem območju Pecs kjer se nahajajo številni zgodovinski in kulturni spomeniki. Številni kulturni in gledališki festivali se vsako leto prirejajo v Pecu in množično privabljajo obiskovalce predvsem iz Madžarske. V bližini Pecs so tudi znana termalna zdravilišča (Harkány, Orfű). Na južnih obronkih gore Meček je vinogradniški kraj Villány. Večina obiskovalcev je lokalnih ali madžarskih, saj v primerjavi z Budimpešto, Balatonom ali Zahodno Transdonavo območje ni toliko poznano. Turisti se tu zadržujejo le na kratko, večina tujih obiskovalcev je iz Nemčije.

Gospodarski razvoj

Ob koncu 19. stoletja so v širšem mestnem območju Pecs odprli premogovnike, ki so predstavljali osnovo za gospodarski razvoj mesta. V drugi polovici 20. stoletja je dalo poseben pečat razvoju mesta izkoriščanje urana. Do konca 1980-ih let prejšnjega stoletja je bilo značilno za razvoj mesta predvsem rudarstvo. Povečanje števila prebivalstva je posledica doseljevanja in zaposlitvenih možnosti v rudnikih v širšem mestnem območju. V 90.-letih je prišlo do zapiranja rudnikov, naraščanja števila nezaposlenih in ekonomskega zatona tega območja. Tovarna porcelana Zsolnay je bila ustanovljena v 19. stoletju in je svetovno znana. Podjetje je bilo privatizirano leta 1995 s strani madžarske investicijske in razvojne banke. Novi lastniki so vplivali na nadaljevanje profitabilne dejavnosti in nespremenjeno podjetniško strukturo. Neposredne tuje investicije na širšem mestnem območju Pecs so šibke, kar je posledica nezadostne dostopnosti območja (avtoceste, letalske povezave) ter bližina Balkana. Na mestnem območju je locirana ena industrijska cona, s podjetji ki izkoriščajo prednosti kvalificirane in cenene delovne sile.

Univerza v Pecu je ustanovljena v 14. stoletju in je ena najstarejših v Evropi. Univerza ima 11 fakultet in je središče kulturnega, znanstvenega in družbenega življenja v mestu. Povezave med univerzo in podjetji v mestu in širšem mestnem območju so močne. Pecs je središče NUTS 3 regije Baranya in sedež pomembnih institucij lokalnih oblasti, zdravstva, šolstva, kulturnih institucij. Na Madžarskem še

niso vzpostavljene politične in administrativne regije, obstajajo samo tako imenovane statistične in razvojne regije za potrebe EU.

Razvojni ukrepi in mreženje mest

Madžarska vlada je izbrala 7 mest, ki naj bi postala “razvojna središča” konkurenčnosti in gospodarskega razvoja na Madžarskem. Mesta so deležna večje finančne pomoči za ustanavljanje centrov odličnosti, inovacij, sodelovanja z univerzami in raziskovalnimi institucijami ter z zasebnimi podjetji, s ciljem promocije inovativnega in konkurenčnega razvoja mest in regij. Mesto Pecs je eno izmed teh izbranih razvojnih središč na Madžarskem.

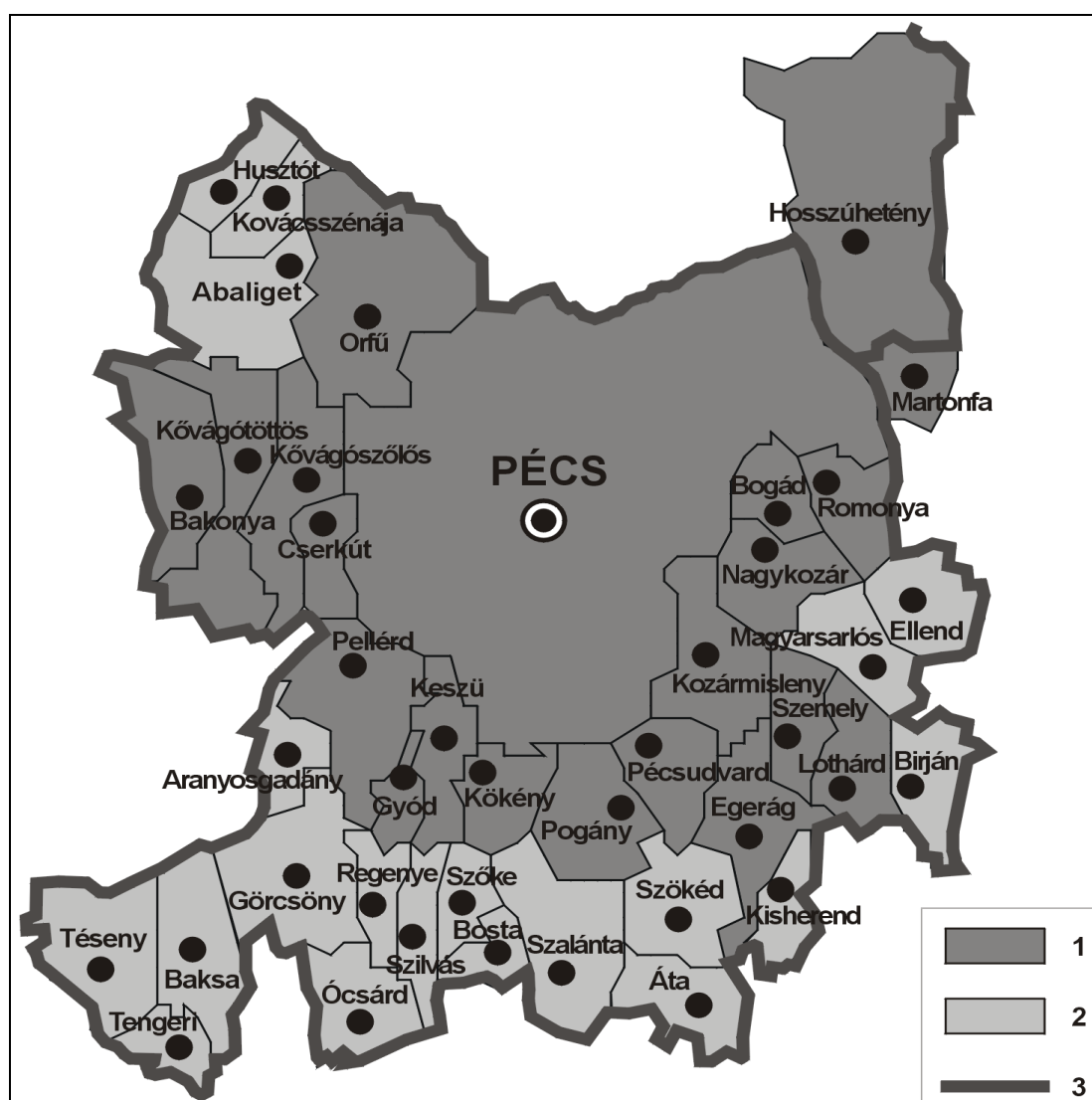
Urbanistični koncept razvoja Pecs, Strategija razvoja regionalnega središča Pecs in projekt Pecs - Kulturna prestolnica Evrope 2010 so novejši razvojni koncepti, nastali s podporo občinskih, nacionalnih in evropskih institucij.

Urbanistični koncept razvoja mesta Pecs iz leta 2002 ima za osnovni cilj pripravo in udejanjanje Svetovne kulturne dediščine mesta Pecs ter umeščanje univerze v razvojne programe »na znanju temelječe družbe«. Koncept vsebuje osem razvojnih ciljev in s tem povezane podprograme: spodbujanje znanja in gospodarstva, večanje dostopnosti mesta, razvoj urbane infrastrukture, človeških virov, predvsem pa kulturne produkcije pri uresničevanju programa Evropske prestolnice kulture v letu 2010, izboljšanje kakovosti okolja, prenova mesta, ohranjanje kulturne raznolikosti, in modernizacijo lokalne uprave.

Strategija regionalnega inovativnega središča Pecs ima za cilj integrirani in uravnotežen razvoj lokalnih skupnosti in podjetništva na podlagi razpoznavnosti in značilnosti mesta in širšega mestnega območja, kompleksnega izkoriščanja razpoložljivih naravnih, tehnoloških, infrastrukturnih in človeških virov, razvoj malih in srednjih podjetij, izobraževalnih, raziskovalnih, kulturnih in socialnih institucij ter civilne družbe. Strategija sloni na razvoju treh strateških področij: medicinskih in zdravstvenih storitev, okoljskih ter kulturnih storitev. Na vseh omenjenih področjih je najbolj značilen regionalni, grozdni ali mrežni način sodelovanja, ki vključuje raziskave in tehnološki razvoj, proizvodnjo in storitve, domače ter mednarodno trženje storitev. Sodelovanje in družabništvo je osnovni namen razvojne strategije, ki sloni na sodelovanju med vsemi deležniki – lokalne oblasti, univerza, raziskovalne institucije, gospodarska zbornica, občino Pecs s drugimi občinami v širšem mestnem območju ter NUTS 3 regijo. Strategija je bila sprejeta v letu 2006 in se je začela uresničevati v letu 2007.

Pecs je izbran za evropsko prestolnico kulture v letu 2010. Program priprave predstavlja urbani razvojni koncept in trženje mesta s poudarkom na kulturni infrastrukturi in festivalih, nadnacionalnih povezavah na področju kulture v Jugovzhodni Evropi. Osnovni namen programa je ustvariti mesto kulture in

inovativnosti srednje velikosti, ki se odpira k Balkanu – Hrvaški, Srbiji, Črni Gori, Bosni in Hercegovini, Romuniji, Turčiji, Italiji. Motiv programa je “mesto brez meja”, fokus pa na povezovanju etničnih skupin – muslimanov, pravoslavnih, katoličanov ter Romov na križišču Zahoda in Vzhoda. Mesto Pecs sodeluje z Segedinom, konkurenčnim mestom v bližini srbske in romunske meje, in Kapošvarem, po velikosti drugim mestom v NUTS 3 regiji, ter hrvaškim mestom Eszek. Drugi pomembni razvojni dokumenti so: Okoljski program razvoja mesta, Informatizacija regije in Strategija gospodarstva, zaposlovanja in izobraževanja. Mesto Pecs ima vse prednosti da postane središče širšega območja, vendar samo ni sposobno postati protiutež Budimpešti. To je možno le ob sodelovanju z drugimi mesti na Madžarskem in v čezmejnem območju.

Slika 14: Aglomeracija in območje mikro-regije Pécs (RePUS 2007)

Cilj mreženja je vzpostavljane povezav med mestom in drugimi naselji v širšem mestnem območju in v NUTS 3 regiji ter z drugimi večjimi mesti na Madžarskem, prav tako pa vzpostaviti konkurenčno središče razvoja in inovacij. Vlada je v letu

2004 kot prvi korak k administrativni reformi države s ciljem povečanja učinkovitosti javne administracije in storitev, vzpostavila institucijo "mikro-regionalnega združenja". Mikro-regije se vzpostavljajo na osnovi prostovoljnega sodelovanja med občinami na podlagi katerega so deležne tudi finančne pomoči. Mikro-regije so primerljive z NUTS 4 območji čeprav na Madžarskem to niso območja javne uprave.

Namen takšnega združenja je omogočanje koordiniranega razvoja mikro-regije in pripravljanje skupnih načrtov in programov. Naslednja funkcija je organizacija in izboljšanje javnih storitev (izobraževanje, zdravstvo, komunalne storitve, skrb za mlade, otroke in družine, kultura, in javni prevoz). Naslednji načrti sprejeti na ravni mikro-regije Pecs so koncept razvoja turizma, javnega izobraževanja. Strateški razvoj celotnega območja je še v pripravi.

Pecs ima tesne stike s Segedinom vendar si mesti medsebojno tudi konkurirata, saj se obe potegujeta za središče južne Madžarske in izhodišča v Jugovzhodno Evropo in na Balkan. Pecs ima nevtralen odnos do mesta Kaposvár drugega pomembnega mesta v regiji, s katerim pogosto medsebojno tekmujeta za finančna sredstva. V Evropskem kontekstu ima Pecs težnje, da postane izhodiščno mesto v Jugovzhodno Evropo in na Balkan. Z mestom Eszék na Hrvaškem ima Pecs dobro razvite čezmejne odnose. Pecs in regija Južna Transdonava sta tudi članici evropske regije Donava-Drava-Sava in združenja Alpe-Jadran.

Kecskemét

Mesto Kecskemét je središče širšega mestnega območja z gostoto prebivalstva 95 prebivalcev/km², kar je manj od nacionalnega povprečja (109 preb/km²). Velikost širšega mestnega območja Kecskemét je podobno Peksu, s to izjemo da je sosednje širše mestno območje na severu Kecskemét-Budimpešta. Kecskemét se nahaja med dvema večjima območjema – Budimpešto in Segedinom. Prebivalstvo širšega mestnega območja Kecskeméta šteje 219.156, v mestu Kecskemét pa živi 102.516 prebivalcev (42 %). Mesto Kecskemét je pomembno zaposlitveno območje, stopnja dnevnih delovnih migracij je največja v neposredni okolici mesta.

Morfološke značilnosti in naselbinska struktura

Kecskemét je eno najpomembnejših mest NUTS 3 regije Bács-Kiskun med rekami Donavo in Tiso. V zgodovini je Kecskemét bilo stičišče trgovcev, kmetov in živinorejcev na križišču poti med Segedinom in Budimpešto. Do 1950 leta je imel Kecskemét edinstven položaj, saj je bil edino mesto na širšem območju. Po letu 1950 je Kecskemét zmanjšal svojo velikost in delno izgubil zgodovinsko ruralno zaledje. Zaradi preobrazbe na širšem območju je Kecskemét izgubil 30.000 prebivalcev, vendar se je situacija spremenila ko je mesto postalo administrativno središče nove regije Bács-Kiskun, ki je sedaj največja regija na Madžarskem. Industrializacija v 1960.-ih letih (agro-strojništvo, kemična, gradbena industrija) ni preveč spremenila kmetijske strukture območja, ker se je usmerila v agro-živilsko industrijo.

Industrializacija mesta in kolektivizacija kmetijskih posesti ter administrativne reforme so bile za to obdobje značilne. V 1970.-ih letih je potekal razvoj storitvenih dejavnosti, kar je Kecskemét spremenilo v večje mesto. V 1980.-ih letih je urbanizacija širšega območja spremljala decentralizirano industrializacijo. Nove večstanovanjske hiše in stanovanjske soseske so zgrajeni na obrobju mesta na travnikih, njivah in nekdanjih kmetijah.

Prostorski razvoj in konkurenčnost mesta

Regionalno pomembno vlogo je mesto Kecskemét ustvarilo v 1970.-ih letih, ko je pridobilo nove administrativne in storitvene funkcije. Zahvaljujoč novim institucijami in podjetjem v povezavi z agro-živistvom in trgovino je značilno okrepilo konkurenčnost mesta. Šibka je ostala infrastrukturna opremljenost širšega mestnega območja ter integracija drugih naselij v širšem mestnem območju. Povezave Budimpešta-Kecskemét in boljše sodelovanje med Kecskemétom in drugimi regionalnimi centri bi okrepili položaj mesta v širšem območju. Kecskemét še ni sposoben izkoristiti bližine Budimpešte.

Aglomeracija in suburbanizacija

Urbanizacija na Madžarskem je bila zakasnela predvsem na območju Velike ravnice, kjer je vplivala na spremembe tradicionalnih ruralnih mest, velikih vasi in malih kmetij. V obdobju 1950 – 1970 je mesto postalo pomembno urbano središče širše regije, vendar je prišlo tudi do urbane dekoncentracije prebivalstva in dejavnosti. V 1980.-ih letih je mesto Kecskemét obdržalo svojo agro-urbano strukturo s tem da je na robu mesta nastalo tako imenovano vrtno mesto. Predmestje se je specifično razvijalo in obržalo ruralno strukturo po kolektivizaciji velikih kmetij in nastanku novih naselij in stanovanjskih sosesk. V tem obdobju so se manjša mesta in lokalne skupnosti v širšem mestnem območju skromno razvijala. Velike kmetije v bližini Kecskeméta so preživljale probrazbo na posebne načine:

- Zunanji obroč se je delno odvojil od mesta ter izgubil povezave z mestom. Naselja v tem območju so nastala kot posebne lokalne skupnosti s svojo lokalno ekonomijo.
- Kmetije v vmesnem območju med mestom in zunanjim obročem so okrepile povezave z mestom ali z že prej izoblikovanim središčem lokalnih skupnosti.
- Notranji obroč kmetij se je spremenil v predmestje Kecskeméta z mešano rabo površin za bivanje, proizvodnjo in rekreacijo.
-

V obdobju 1985 – 2000 je proces urbanizacije vplival na izoblikovanje predmestja, pridobitev novih funkcij in preseljevanje iz mesta. Kecskemét je postal središče širšega mestnega območja, dokler se niso nekatere funkcije razvile tudi v manjših mestih in večjih lokalnih skupnostih. Preobrazbe velikih kmetij ki so tradicionalno navezane na mesto so imele vpliv na širjenje mesta Kecskemét, integracijo predmestnih površin in lokalnih skupnosti ter vzpostavite posebnih sub-regionalnih povezav.

Demografske značilnosti Kecskeméta

Prebivalstvo v mestu in širšem mestnem območju Kecskeméta kaže na pozitiven trend v primerjavi z NUTS 3 regijo Bács-Kiskun kjer je v število prebivalstva v upadanju. Indeks staranja že od leta 1980 narašča.

Preglednica 8: Prebivalstvo v Kecskemétu in Bács-Kiskun NUTS 3 1960-2004 (Vir: Census 1990, RePUS 2007)

	Prebivalstvo						
	1960	1970	1980	1990	2000	2004	2005
Kecskemét NUTS 5	71.619	84.457	96.828	102.516	105.606	108.286	108.835
Kecskemét LLS				219.156			222.068
Bács-Kiskun NUTS 3	593.131	569.156	568.903	544.748	531.550	540.499	547.459
Kecskemét (% na Madžarskem)	12.10 %	14.80 %	17.00 %	18.80 %	19.90 %	20.03 %	19.88 %

Gospodarske značilnosti

V primerjavi z rastjo števila prebivalcev je v obdobju 1990 – 2001 ekonomska preobrazba območja pripeljala do upadanja števila zaposlenih, in povečanja števila nezaposlenih ter ekonomsko neaktivnih prebivalcev. V zadnjih nekaj letih se je število zaposlenih povečalo v skladu s preobrazbo in širjenjem zaposlitvenih zmožnosti v novih podjetjih in panogah. Struktura zaposlenosti se je spremenila po letu 1990. Nekdanje prevladujoče agro-industrijsko mesto Kecskemét z 11 % zaposlenih v primarnem sektorju in 38 % v industriji je do danes izgubilo nekdanje ruralne značilnosti in status “socialističnega” industrijskega mesta. Danes samo 3 % aktivnega prebivalstva dela v primarnem sektorju in 30 % v industriji. Delež ekonomsko aktivnih prebivalcev v storitvah se je povečal s 50 % na 67 % in je v stalnem naraščanju. Število nezaposlenih se je ustavilo na 3.000–4.000 nezaposlenih (3,4 %) in je s tem postavilo Kecskemét na zadnje mesto v primerjavi z drugimi mesti nad 50.000 prebivalcev. Večina nezaposlenih je stara nad 46 let in slabo izobražena. V letu 2004 je bilo v Kecskemétu registriranih več od 16.000 podjetij oziroma 13 % več v primerjavi z letom 2000. Večina podjetij (96 %) zaposluje manj kot 10 delavcev.

Razvojni ukrepi in mreženje

Koncept razvoja mesta Kecskemét je najbolj pomemben dokument v občini. Strateški cilji so, da Kecskemét postane gospodarsko inovativno in moderno mesto srednje velikosti, sloneč na kvalificirani delovni sili, subregionalno središče Velike Ravnine na podlagi tradicionalnih vrednot, dediščine in znamenitih šol, ter trajnostno mesto z ohranjanjem in zaščito urbanega okolja.

Mesto Kecskemét in druga naselja v širšem mestnem območju so v letu 1996 za uresničevanje skupnega razvoja izoblikovala združenje za regionalni razvoj, ki združuje 17 naselij. Osnovni cilj združenja je koordinirati razvoj naselij in nastanek

skupnega regionalnega razvojnega programa in sklada za uresničevanje projektov. Prostorski razvojni koncept Kecskeméta je bil pripravljen leta 1997 kot rezultat dela tega sklada. Koncept nakazuje osnovne razvojne smeri: razvoj industrijskega centra za majhna in srednje velika podjetja, vzpostavitev marketinške organizacije v proizvodnji hrane za promocijo izdelkov iz regije, vzpostavitev turističnega združenja z namenom koordiniranja turističnega marketinga širšega območja in zaščito lokalne naravne dediščine, flore in favne, razvoj infrastrukture za potrebe gospodarstva, lokalnih skupnosti, turizma, povezave med izobraževanjem in raziskavami v cilju izboljšanja mednarodnih povezav za potrebe lokalnega trga delovne sile.

”Zlati pesek” mikro-regionalno razvojno združenje je nastalo v letu 2000 v okviru občinskega združenja za regionalni razvoj širšega območja Kecskeméta. Osnovni cilj tega združenja je krepitev odnosov med naselji, aplikacijam lokalnih resursov in priprava projektov. Združenje deluje v obliku mreže in ima 18 članov. Področje delovanja združenja je podpora lokalnemu razvoju značilnem za območje širšega mestnega območja, povezava med razvojnimi aktivnostimi, priprava mednarodnih in državnih projektnih prijav, promocija in podpora evropskim integracijam, promocija izobraževanja, regionalnega razvoja, podeželja, zaščita narave in okolja, ter ohranjanje dediščine.

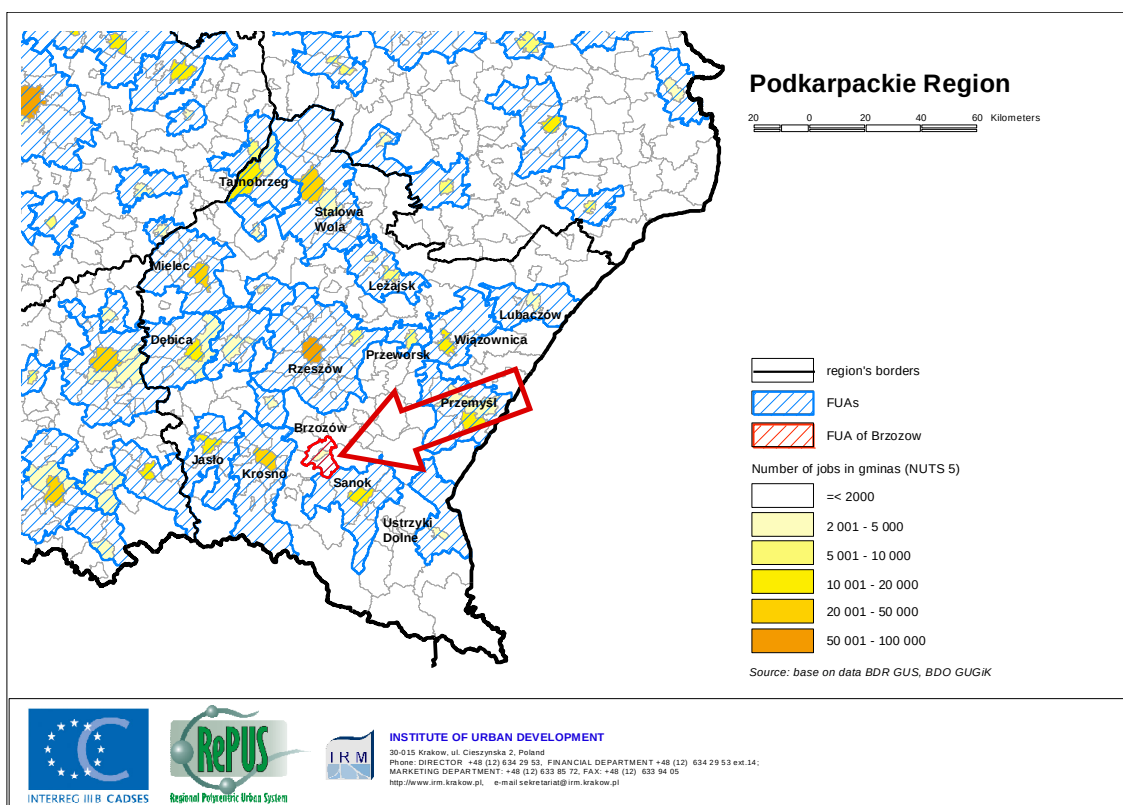
Madžarska vlada je vzpostavila institucijo mikro-regionalnega združenja v letu 2004, kar je prvi korak v administrativnih reformah k cilju krepitve učinkovitosti javne administracije in kakovosti storitev. Mikro-regije slonijo na sodelovanju med občinami, za katero dobivajo tudi finančno pomoč ter so teritorialno primerljive z NUTS 4 območjem v EU. Na Madžarskem NUTS 4 enote nimajo vzpostavljene javne administracije.

3.3.4 Poljska: Brzozów

Brzozów je bil izbran za vzorčno mesto kot primer urbanega središča v agrarni regiji s strukturnimi problemi. Je majhno mesto v ruralnem zaledju. Leži v bližini v Podkarpatski NUTS 2 regiji na jugovzhodu Poljske, 50 km južno od regionalnega središča Podkarpatske regije mesta Rzeszów, 30 km vzhodno od sub-regionalnega središča mesta Krosno in 20 km severno od sub-regionalnega središča mesta Sanok, s katerim je Brzozów najbolj povezan. Nahaja se 32 km od meje s Slovaško in 43 km od meje z Ukrajino.

Brzozów je eno od 21 upravnih mest (county) v Podkarpatski regiji. Je edino mesto v svoji upravni enoti (NUTS 4) ki ima 8 občin (NUTS 5). Brzozów je tudi del širšega mestnega območja Sanoka.

Ima 7.700 prebivalcev in je edino mesto v svoji upravni enoti z ruralnim zaledjem. Je eno od najstarejših mest v Podkarpatski regiji. Status mesta je pridobil že v 14. Stoletju in bilo do 19. stoletja eno najpomembnejših mest v regiji; do izgradnje železnice ki se je mestu Brzozów izognila. Železniška postaja se nahaja 20km od mesta Brzozów. Skozi mesto poteka le ena regionalna cesta Rzeszów-Domaradz-Sanok. V relativni bližini mesta Brzozów potekajo še pomembne ceste: Kraków–Rzeszów–Lwów in Nowy Sącz–Krosno–Sanok, ter Rzeszów–Krosno–Koszyce.

Slika 15: Podkarpatska regija in lega Brzozówa ter število delovnih mest na lokalni ravni (NUTS 5) (RePUS 2007)

Mesta v Podkarpatski regiji so bila pomembna zaposlitvena središča že v času socializma, saj generirajo večje število dnevnih delovnih in šolskih migracij iz ruralnega zaledja. V času socializma je bilo največ prebivalcev Brzozówa zaposlenih v tovarnah kemičnih proizvodov in avtobusov v Sanoku. Po letu 1991 so številni delavci iz ruralnega zaledja ostali brez redne zaposlitve, povečala se je nezaposlenost (na 28 %) in število prebivalcev, ki so odvisni od državne pomoči.

Podkarpatska regija ima številne strukturne probleme ter visoko stopnjo brezposelnosti. Tako se z enakimi težavami ukvarja tudi Brzozów. Po BDP na prebivalca je Podkarpatska regija na 15. mestu (od 16 NUTS 2 regij) na Poljskem, ter sodeč po številu prebivalstva na podeželju (povprečje za Poljsko je 61 %) najmanj urbanizirana (40 %). V regiji prevladujejo male kmetije velikosti do 2,6 ha z velikim številom parcel. Brzozów ima 3 srednje šole (gimnazije), dve strokovni tehnični šoli

ter eno poklicno šolo. Večina dijakov na območju upravne enote hodi v šole v mesto Brzozów, nekateri pa tudi v Sanok.

Demografska in zaposlitvena struktura

Število prebivalcev v Brzozówu je 7.745 (2005), kar je 0,4 % prebivalcev Podkarpatske regije. V širšem mestnem območju Sanoka je 160.000 prebivalcev, medtem ko je velikost mesta Sanok 39.867 prebivalcev. Površina mesta in občine Brzozów je 103 km², gostota prebivalstva pa 253 prebivalcev na km². V Podkarpatski regiji je gostota 118 prebivalcev na km², na Poljskem 121 prebivalcev na km². Prebivalstvo Brzozówa in Sanoka je v upadanju, tako kot v drugih malih in srednje velikih mest v preteklih 10.- letih. To je posledica suburbanizacije, negativne naravne rasti prebivalstva in odseljevanja mladega prebivalstva. Delež aktivnih prebivalcev je nizek, tudi stopnja visoko izobraženih prebivalcev je nizka. Število delovnih mest v mestu Brzozów je 3806 (2005). V širšem mestnem območju Sanoka je struktura zaposlenih je naslednja: 30 % zaposlenih dela v kmetijstvu, 30 % v industriji in 40 % v terciarnih dejavnostih. V upravni enoti Brzozów je zaposlenih v primarnem sektorju 44 %. Delež zaposlenih v sekundarnih dejavnostih je večji od povprečja za Podkarpatsko regijo. Število zaposlenih v sekundarnem sektorju je v upadanju v širšem mestnem območju Sanoka, predvsem v mestnih občinah Sanok in Brzozów. Večje število zaposlenih v industriji je opazno samo v tistih občinah kjer je možna zaposlitev v lesni industriji. Dinamika zaposlenih v storitvenih dejavnosti se je povečala v mestnih občinah Sanok, Brzozów, in Zagórz. V južnem delu širšega mestnega območja Sanoka je opazen padec zaposlenih v industriji in storitvah ker je rezultat negativne situacije na trgu delovne sile. To je vidno tudi iz podatka o dohodkih, saj kar 45 % prebivalcev dobiva dohodke iz virov, ki niso vezani na redno zaposlitev. Približno 9 % zaposlenih v neagrarnih dejavnostih ima svoje podjetje. Na podlagi podatkov iz leta 2005 je bilo registriranih približno 3200 podjetij v upravni enoti Brzozów ker je 2,3 % vseh registriranih podjetij v Podkarpatski regiji.

V upravni enoti Brzozów je ena od največje nezaposlenosti v Podkarpatski regiji – 28 % v letu 2005 (povprečje za Poljsko in Podkarpatsko regijo je 19 %). Večina nezaposlenih živi v ruralnem zaledju (90 %). Samo 19 % nezaposlenih je deležno socialne pomoči. Veliko število brezposelnih je z nizko izobrazbo, mladih in ženskih.

V Brzozówu se nahaja tekstilna industrija (čipka), industrija stekla in lesna industrija. V mestu je locirana evropsko znana tovarna izdelave čipke Korotki ki je s 500 zaposlenimi največji delodajalec v upravni enoti Brzozów. V mestu Brzozówu je na področju storitev večji delodajalec tudi Onkološki center, supra-regionalnega pomena. Samo 7 podjetij ima NTI. Največji med njimi, z 32. zaposlenimi je lesno podjetje Polikat. Obseg NTI v upravni enoti Brzozówu je najmanjše v Podkarpatski regiji. Območje ni zanimivo za večje kapitalne investicije. V upravni enoti Brzozów je 14.000 kmetij, od teh jih je 95 % manjših od 5 ha, 36 % pa celo manjših od 1 ha. Samo 69 kmetij je večjih od 10 ha.

Med upravno enoto in mestom Brzozów ter mestom Sanok obstajajo močne funkcionalne povezave. Sanok je tudi večje zaposlitveno središče, v katerem so zaposleni številni prebivalci Brzozówa. Največja podjetja v Sanoku so v avtomobilski industriji (avtobusi), kemični industriji (guma), prehrabni industriji in proizvodnji nafte in plina. Sanok je pomembno središče storitvenih dejavnosti v jugovzhodnem delu Podkarpatske regije (trgovina, administracija, šolstvo). V mestu deluje tudi Euro-Park Mielec specialna gospodarska cona z ugodnimi davčnimi olajšavami, ter podjetniški inkubator, gospodarske in obrtne zbornice.

Turizem je eden od razvojnih potencialov Brzozówa. V bližini se nahaja atraktivno gorsko območje Bieszczady in Beskid Niski, Pogórze Dynowskie in Pogórze Strzyżowskie ter krajevni parki Cisy v Malinówka in Kretówki v Jabłonica Polska, in Czarnorzecko-Strzyżowski. Kulturna dediščina vključuje tudi poljsko pravoslavno cerkev v Uluczu, rokoko baziliko v Starem Wieśu, lesene cerkve v Haczów in Blizne, katere so na listi zaščitene UNESCO-ve dediščine. Območje Sanoka ima zanimivo naravno in kulturno dediščino ter je tudi turistično atraktivno. Kraljevski dvorec iz 16.stoletja je sedež zgodovinskega muzeja z bogato zbirko ikon. Zanimiv je tudi odprti etno muzej v čezmejni coni med Poljsko in Ukrajino. Turistične zmogljivosti (hoteli, prenočišča) so še vedno skromne. Število turističnih kmetij v širšem mestnem območju je majhno, kar je posledica šibkega podjetništva in slabše promocije območja.

Prostorski razvoj

Prostorska politika na regionalni ravni je opredeljena v Prostorskem razvojnem načrtu Podkarpatske regije in v smernicah za pripravo občinskih prostorskih načrtov. Načrt opredeljuje upravno enoto Brzozów kot središče medobčinskega (lokalnega) pomena s potenciali za razvoj proizvodnih, storitvenih poslovnih in administrativnih funkcij, ter izobraževalnih in zdravstvenih storitev. Sanok je opredeljen kot subregionalno središče razvite industrije in turističnih storitev, in administrativnih in storitvenih funkcij regionalnega in lokalnega pomena, ter zaščiteno območje naravne in kulturne dediščine, ohranjenega podeželja, turizma in rekreacije, zanimivega za razvoj termalnega turizma in centrov dobrega počutja.

Brzozów in Sanok sodelujeta z drugimi občinami s ciljem priprave skupne strategije ekološkega razvoja in turizma ter promocije celotnega širšega mestnega območja. Občine v Podkarpatski regiji o članice Karpatske Euroregije in sodelujejo z mesti in občinami iz Slovaške, Ukrajine, Madžarske in Romunije.

SWOT analiza

<i>Prednosti</i>	<i>Slabosti</i>
- Privlačno podeželsko območje - Raznolika gospodarska struktura - Razvite lokalne storitve - Dolgoletna tradicija v tekstilni, lesni in industriji stekla - Zaposleni z srednje tehnično izobrazbo	- Periferno območje glede na glavne prometnice - Visoka stopnja nezaposlenosti - Nezadostni obseg domačih in tujih investicij za razvoj podjetništva - Nizka raznolikost v obsegu in zvrsti lokalnih proizvodnih aktivnosti

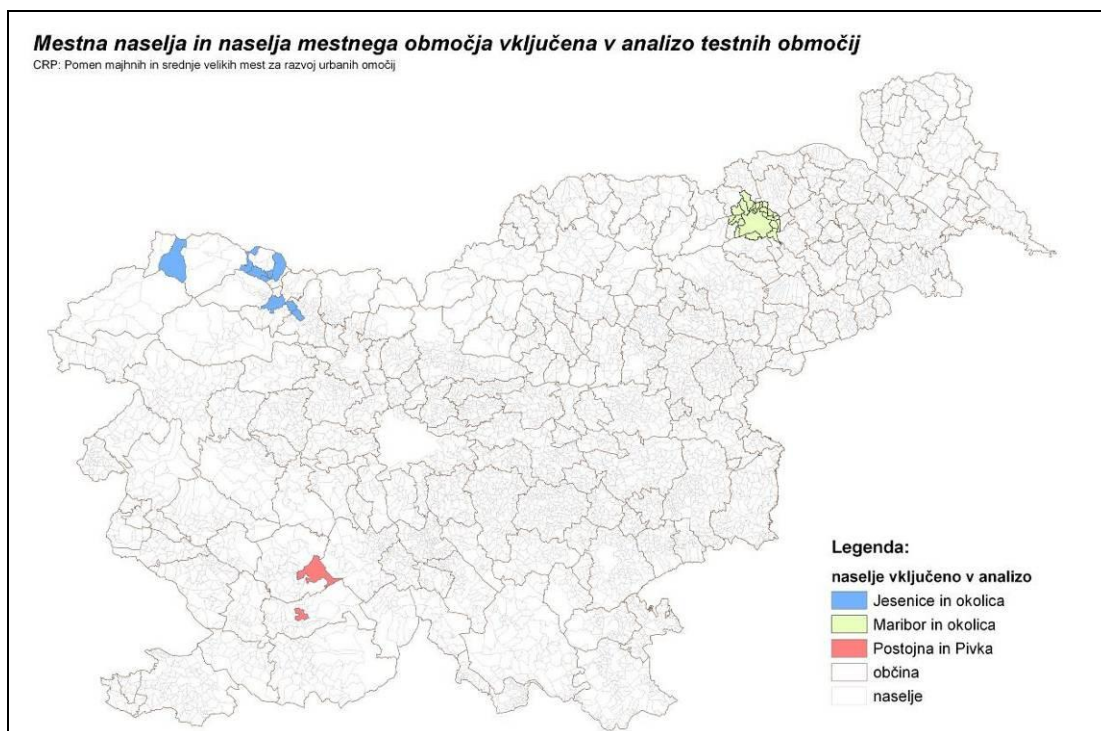
Prednosti	Slabosti
- Specialistična onkološka bolnišnica - Demografski potencial - Zanimiva etnografska raznolikost območja - Povečanje ravni izobraženosti - Razvit srednješolski sistem in možnosti za razvoj visokega šolstva - Raznolikost naravnih virov in podeželja - Kulturna dediščina - Termalni vrelci - Visoka kakovost naravnega okolja - Visoka kakovost vodnih virov	- Male kmetije - Neizkoriščeni termalni viri - Šibka vloga razvojnih in svetovalnih institucij - Šibka integracija lokalne skupnosti - Odseljevanje mladih in izobraženih prebivalcev - Nizka raven razvitosti podjetništva - Nezagosten razvoj prometne in podjetniške infrastrukture - Šibka turistična infrastruktura - Nezagosten interes za razvoj turističnih kmetij - Nezagosten razvoj termalnih kapacitet - Nezagostno trženje lokalnih produktov - Onesnaženost tekočih voda

Priložnosti	Nevarnosti
- Razvoj turizma in rekreacije kot dodatni vir dohodka lokalnega prebivalstva - Možnosti za razvoj vikend in termalnega turizma - Zdravstvene storitve - Izboljšanje dostopnosti - Sodelovanje med občinami za razvoj malih in srednjih podjetij, izobraževanja, znanosti in kulture - Večja dostopnost do sredstev iz Evropskih strukturnih skladov - Razvoj termalnega turizma in centrov dobrega počutja s pomočjo domačega in tujega kapitala	- Slab interes domačega in tujega kapitala za projekte na območju Brzozowa - Večja turistična privlačnost sosednjih območij: Krosno, Sano - Slabe prometne povezave in infrastrukturna opremljenost ceste Rzeszów-Sanok

3.3.5 Slovenija

V podrobnejšo analizo v okviru RePUS projekta smo vključili dva testna primera: Maribor in Zgornje-gorenjsko somestje, ki vključuje Jesenice, Bled in Radovljico. Za potrebe te raziskave pa smo vključili še Postojno in Pivko. V vsakem od treh testnih primerov smo statistično upoštevali še vsa mestna naselja znotraj LLS – lokalni zaposlitvenih sistemov po projektu RePUS (2007), ter naselja mestnega območja po Pavlinovi (2003) definiciji, ki se na ta mestna naselja navezujejo.

Maribor je v Slovenskem urbanem sistemu posebnost. Je edino mesto poleg Ljubljane, ki ima vsaj do neke mere mednarodni pomen in je primerljivo s srednje velikimi evropskimi mesti. Za razliko od Ljubljane, ki je glavno mesto in tako že zaradi funkcij državnega središča glede njenega pomena ni dvoma, je vloga Maribora v slovenskem in evropskem urbanem sistemu nekaj, kar je treba vedno znova dokazovati in preverjati, saj je odvisna od več dejavnikov. Po tipologiji projekta RePUS (2007) predstavlja Maribor, podobno kot Ljubljana svoj tip, ki ni primerljiv z ostalimi slovenskimi mesti, je pa primerljiv s podobnimi mesti po Evropi. Maribor je zanimiv tudi zaradi razvitega omrežja manjših naselij, ki so funkcionalno, deloma pa tudi morfološko del Mariborske urbane regije, ter bližine sosednjih mest (Gradec, Ptuj...).

Slika 16: Mestna naselja in naselja mestnega območja vključena v analizo testnih območij (Prosen s sod. 2007b)

Mestno območje Maribora sestavljajo samo mesto Maribor ter venec enaindvajsetih morfološko in funkcionalno povsem povezanih naselij (naselja mestnega območja po Pavlinu (2003) – četrti kriterij: obmestna naselja z manjšim številom prebivalcev, ki se z mestom postopoma prostorsko in funkcijsko zraščajo v enovito celoto), za katera je značilno majhno število prebivalcev. Le pet naselij mestnega območja poleg Maribora presega 1000 prebivalcev: Pekre, Bresternica, Limbuš, Kamnica in Razvanje, vendar imajo primanjkljaj delovnih mest. Naselja, ki sicer po analizi v projektu RePUS gravitirajo k Mariboru in so del LLS, vendar predstavljajo svoja mestna območja (Ruše, Miklavž, Rače) in ostala občinska središča (Duplek, Starše...) v LLS Maribor, ki po analizi niso mestna naselja, so v analizi izpuščena.

Izbor **Zgornje-Gorenjskega somestja Jesenica – Radovljica – Bled** za testni primer izhaja iz predpostavke, da ta tri mesta tvorijo funkcionalno somestje, ki v urbanem omrežju Slovenije tvori (sub)regionalno središče. Nobeno od treh mest posamič ne predstavlja dovolj močnega centra. Med njimi obstaja tudi določena mera tekmovalnosti. Mesta so sicer različna po velikosti in stopnji centralnosti, vendar med njimi prav tako ni jasne hierarhije.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije iz leta 2004 je to somestje (oziroma somestje Jesenice – Radovljica, brez Bleda) določeno za središče nacionalnega pomena.

Kljub temu, da določene študije (Klement 2006) kažejo, da skupna obravnava treh mest ne prispeva bistveno k njihovemu pomenu po uveljavljenih kazalcih, je za Zgornjo Gorenjsko, ki v procesu institucionalne regionalizacije Slovenije kaže težnje po ustanovitvi lastne regije delovanje somestja in sodelovanje znotraj širšega urbanega območja treh mest odločilnega pomena.

V podrobnejši analizi so upoštevana mestna naselja Radovljica, Bled, Jesenice ter Koroška Bela in Lesce, ki sta funkcionalno in morfološko vezana na Jesenice oziroma Radovljico, vendar tudi sama dosejata kriterije (drugi kriterij - dva do tri tisoč prebivalcev, presežek delovnih mest - po Pavlinu (2003) za mestno naselje. Samostojno mestno naselje v regiji je tudi Kranjska Gora (tretji kriterij - sedež občine, vsaj 1 400 prebivalcev, presežek delovnih mest - po Pavlinu (2003)), aglomeracijo Jesenic pa dopolnjujejo še morfološko in funkcionalno povezana naselja mestnega območja Slovenski Javornik, Hrušica in Podkočna, ki so po Pavlinu (2003) naselja mestnega območja – četrti kriterij - obmestna naselja z manjšim številom prebivalcev, ki se z mestom postopoma prostorsko in funkcijsko zraščajo v enovito celoto.

Za razliko od Zgornjegorenjskega somestja in Maribora je **Postojna** mesto, ki leži sredi redko poseljenega podeželja in je izrazito daleč od sosednjih središč. Povezovanje v funkcionalno somestje kljub majhnosti tako ni možno, Postojna nima niti močnega zaledja, ker je širše območje tako redko poseljeno. Kljub majhnemu številu prebivalcev v mestu in okolici ima Postojna močno razvite urbane centralne funkcije, kar jo dela za zanimiv primer za raziskavo.

Postojna je majhno mesto, ki praktično nima omrežja primestnih naselij. V analizi je poleg Postojne upoštevana še Pivka, ki je mestno naselje (3. kriterij po Pavlinu (2003)) v vplivnem območju, oziroma po projektu RePUS v LLS Postojne.

3.3.6 Primerjava izbranih primerov

V projektu RePUS (2007) primerjava med izbranimi primeri iz sodelujočih držav ni bila narejena. Prav tako na njihovi podlagi ni bilo podanih kakšnih posebnih zaključkov. Eden izmed poglobitvenih razlogov je prav zagotovo v tem, da so primeri med seboj zelo različni glede naravno geografskih danosti ter družbeno ekonomskega razvoja v preteklosti in sedanjosti. Na drugi strani pa lahko ugotovimo, da posamezne države niso priprave tako enotnih poročil, da bi bilo možno med njimi izvesti neposredno kvantitativno primerjavo. Med seboj jih ne moremo primerjati tudi zaradi podatkov, ki se v posameznih državah zbirajo na različne načine in so med seboj neprimerljivi.

Tudi v tem primeru so predstavljeni primeri potrdili, da gre za skupek zelo različnih držav, ki se združujejo v še bolj raznoliko CADSES regijo. Vsaka država je namreč

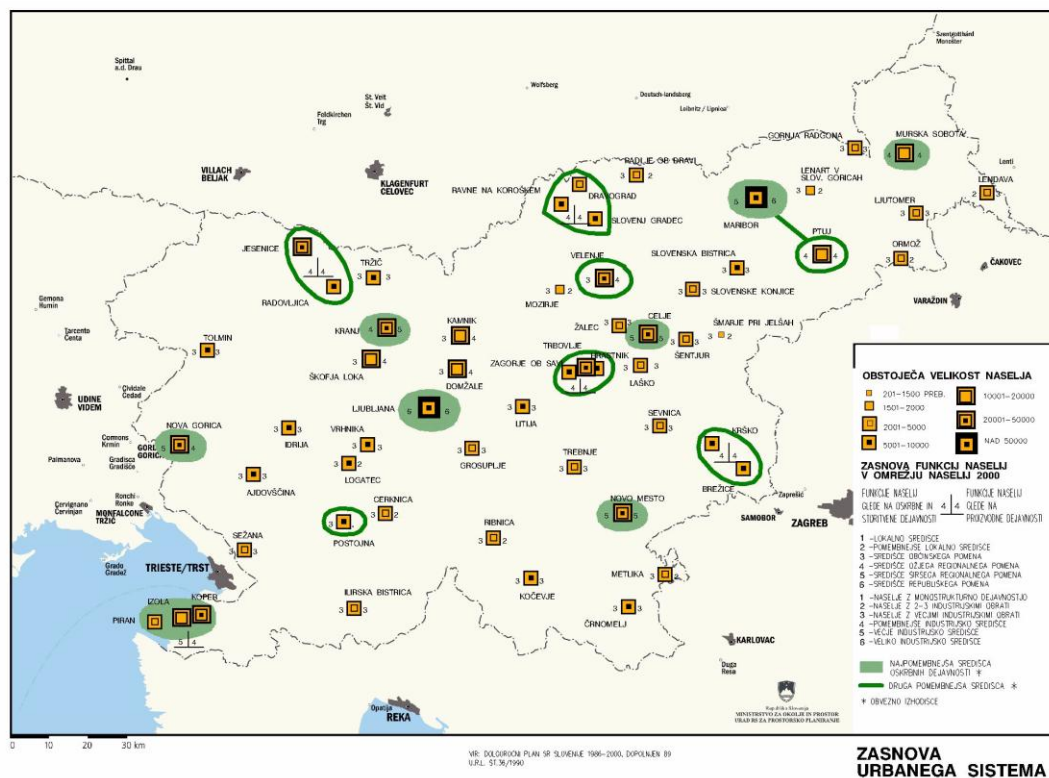
odvisna od lastnih naravnih danosti, prometne povezanosti, opremljenosti z družbenimi dejavnostmi, povezanosti in/ali neodvisnosti od večjih središč znotraj lastne ali v širšem območju sosednjih, tudi čezmejnih regij.

Morda najpomembnejša pa je ugotovitev in potrditev v začetku projekta postavljenih izhodišč, da se je nujno potrebno ukvarjati z MSVM na nacionalni ravni, ker le tako lahko dobijo pravi pomen in vlogo za policentrični razvoj urbanega omrežja. V širšem evropskem kontekstu pa lahko kaj hitro izgubijo pomen na lokalni in celo regionalni ravni, saj jih po marsikaterem kazalniku prekašajo sosednja središča in se zato sploh ne uvrstijo med pomembnejša urbana središča.

3.4 Vloga MSVM v policentričnem urbanem omrežju Slovenije

3.4.1 Urbana politika v Sloveniji⁶

Urbane politike kot samostojnega dokumenta v Sloveniji nimamo, kljub temu pa je sestavni del prostorskega načrtovanja in politike regionalnega razvoja na državni ravni in prostorskega načrtovanja na lokalni ravni že od 60-ih let prejšnjega stoletja.

Slika 17: Koncept policentričnega urbanega sistema v Sloveniji (Dolgoročni plan Slovenije, dopolnjen 1989)

⁶ Poglavje je deloma povzeto po projektu RePUS (2007).

Regionalna politika in prostorsko načrtovanje temeljita na konceptu policentričnega razvoja na nacionalni ravni sprejetega že v 70. letih prejšnjega stoletja (Rezolucija o poglavitnih smotrih in smernicah za urejanje prostora; Ur. l. SRS, 43/1973). Koncept policentričnega razvoja se v Sloveniji uresničuje z alokacijo delovnih mest, javnih dejavnosti, regionalnih centrov (srednje velikih mest) in lokalnih centrov (majhna mesta), ki so pomembna za socialni in ekonomski razvoj v svojih gravitacijskih območjih. Ta območja so bila v 80-ih letih prejšnjega stoletja poznana kot planske regije in so predstavljala instrument za pomoč manj razvitimi območjem (politika uravnoveženega regionalnega razvoja).

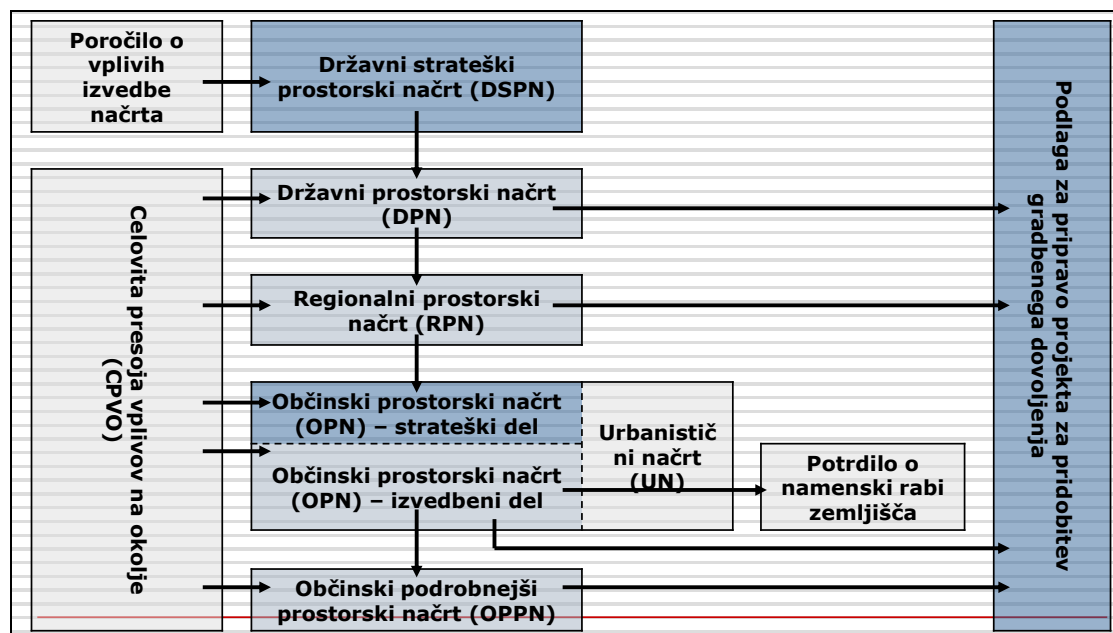
Leta 1986 je bil sprejet dolgoročni razvojni načrt za obdobje 1996 – 2000 (slika 17), ki je predstavljal vsestransko strategijo socialnega, ekonomskega, prostorskega, regionalnega in okoljskega razvoja v Sloveniji (v tistem času še del Socialistične federativne republike Jugoslavije). V tem razvojnem načrtu so bile upoštevane posebnosti naravno-geografskih območij in omrežja centralnih naselij, ki jih je takrat v Sloveniji predstavljalo 56 mest različnih velikost in funkcij. Najpomembnejši regionalni centri v Sloveniji so: Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Novo mesto, Nova Gorica, Velenje, Murska Sobota, Ptuj, Postojna, in nekaj somestij: Koper-Izola-Piran; Trbovje-Zagorje-Hrastnik; Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd, Krško-Brežice; Jesenice-Radovljica, ki skupaj obsegajo 12 funkcionalnih oziroma gravitacijskih območij.

V letu 1991 je bila v Sloveniji sprejeta nova ustava, ki je ukinila dotedanji sistem planiranja ter v 90-ih letih, v obdobju tranzicije uvedla številne demokratične in makro ekonomske reforme. Hkrati je bila prednostna naloga institucionalni razvoj mlade države. Prejšnje tako imenovano integrirano planiranje je razpadlo, čeprav je vsebovalo vse elemente povezovanja med socialnim, ekonomskim in okoljskim vidikom prostorskega načrtovanja precej pred sprejetjem evropskega dokumenta Evropske prostorske razvojne perspektive (v nadaljevanju ESDP, 1999) in je prineslo dokaj uravnotežen in policentričen razvoj na celotnem ozemlju Slovenije.

Nova zakonodaja s področja načrtovanja in urejanja prostora je bila sprejeta šele v letu 2002, ko sta Državni zbor in Vlada RS sprejela Zakon o urejanju prostora, Zakon o graditvi objektov in Politiko prostorskega razvoja. Dve leti kasneje je Vlada RS sprejela še Strategijo prostorskega razvoja Slovenije (SPRS 2004) in Prostorski red Slovenije (2004). Ti dokumenti se v praksi niso mogli uveljaviti, saj je bil 28.04.2007 sprejet nov Zakon o prostorskem načrtovanju (v nadaljevanju ZPNačrt), v začetku leta 2008 pa še dopolnjen Zakon o graditvi objektov.

ZPNačrt (2007) poleg vrste in hierarhije prostorskih aktov na državni in lokalni ravni določa tudi regionalni prostorski načrt, vendar le kot možnost, če se občine dogovorijo o njegovi izdelavi. Na lokalni ravni pa zakon poleg strateškega in izvedbenega dela občinskega prostorskega načrta predvideva tudi izdelavo

urbanističnega načrta (v nadaljevanju UN) kot sestavni del občinskega prostorskega načrta in ne kot samostojnega dokumenta (slika 18).

Slika 18: Sistem prostorskega načrtovanja v Sloveniji po ZPNačrt (2007; lastna shema)

UN je podlaga za celovito načrtovanje razvoja urbanih središč (določenih v Državnem prostorskem načrtu oz. veljavnem SPRS 2004) in naselij, kjer je zaradi posebnosti razvoja in drugih razlogov izdelava UN utemeljena. Prav tako se UN lahko izdelava za več funkcionalno med seboj povezani urbanih središč (ZPNačrt 2007)

Območje UN (Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta 2007) lahko obsega površine strnjene gradnje kot so stavbe s pripadajočimi površinami, gradbeno inženirski objekti različnih namembnosti s pripadajočimi površinami, zelene površine, vodne površine in njihova obrežja, kmetijske in gozdne površine.

Vsebina UN (Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta 2007) se deli na konceptualni in podrobnejši del. Konceptualni del mora vsebovati koncept prometnega omrežja, opredelitev temeljnih struktur naselja (koncept urbanističnega in arhitekturnega oblikovanja), koncept zelenega sistema, lokalni energetske koncept, koncept opremljanja z javno gospodarsko infrastrukturo in koncept podrobnejše namenske rabe na območju stavbnih zemljišč, podrobnejši del UN pa enote urejanja prostora, podrobnejšo namensko rabo prostora (območja celovite prenove, notranjega razvoja, širitve naselja, večjih zaključenih javnih in zelenih površin ter območja, kjer niso predvideni večji posegi v prostor), opremljanje z javno gospodarsko infrastrukturo in prometne ureditve.

Ne glede na ugotovljeno, Slovenija še vedno vodi politiko policentričnega prostorskega razvoja, ki se trenutno kaže v 51 urbanih središčih na različnih ravneh centralnosti (SPRS 2004). Najpomembnejše je, da policentrični koncept še vedno vsebuje cilje in smotre kot so enakovreden dostop do javnih dejavnosti, delovnih mest, storitev, znanja in informacij. Prav tako je pomembno, da vseh 51 urbanih središč hkrati predstavlja prometna vozlišča tako v Sloveniji kot v regiji Alpe-Jadran.

V zaključku lahko ponovimo ugotovitev, da Slovenija nima uradno sprejete politike urbanega razvoja. Ta segment je le sestavni del koncepta policentričnega razvoja, kot sestavni del prostorskega načrtovanja in drugih razvojnih dokumentov in politik. Odgovornost za urbani razvoj tako nosi Ministrstvo za okolje in prostor, deloma tudi Urad za makroekonomske analize in razvoj, ki pa deluje bolj v smeri odpravljanja regionalnih strukturnih razlik. Na državni ravni je sicer sprejet Državni razvojni program (2006), ki predstavlja krovni razvojni dokument. Koncept policentričnega razvoja pa se odraža tudi v številnih sektorskih aktih, ki so usklajeni tudi s politiko EU o zagotavljanju učinkovitega in uravnoveženega prostorskega razvoja (ESDP 1999).

Ključni cilji policentričnega razvoja so razvoj urbanih središč in njihovih aglomeracij na različnih ravneh centralnosti, zagotavljanje sodelovanja med mesti in podeželjem, razvoj sistema poselitve v celoti in varstvo kulturne dediščine. Na lokalni ravni pa še podrobno načrtovanje rabe površin, ubranih struktur v mestih in zagotavljanje ustreznih gradbenih ter drugih standardov.

3.4.2 Makro območja in čezmejno sodelovanje

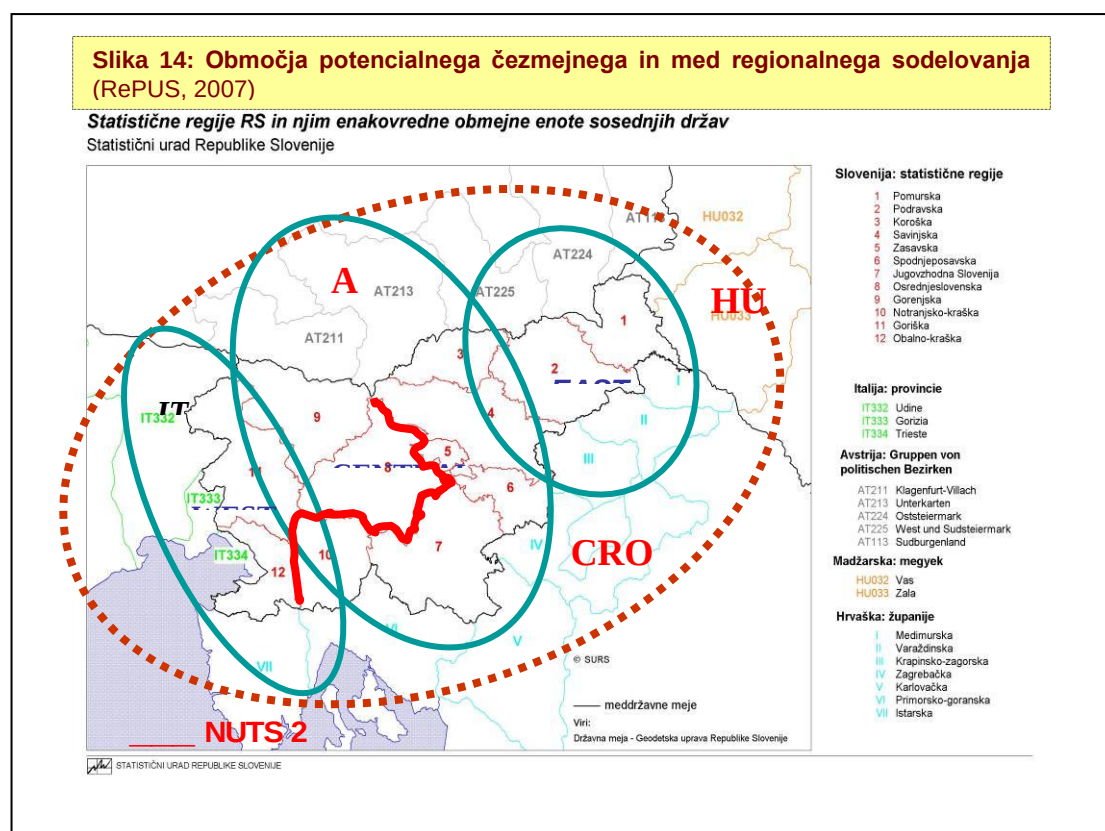
Za potrebe RePUS projekta (2007) je bila Slovenija razdeljena na tri makro območja: zahodno, osrednjo in vzhodno Slovenijo (slika 19).

Zahodna Slovenija je tradicionalno pod mediteranskim vplivom in vplivom sosednje Italije, še posebej v obmejnih območjih mesta Nove Gorice, ob reki Soči (Bovec-Kobarid-Tolmin) in na Obalnem območju z mestnimi naselji Ankaran, Koper, Izola, Piran in Portorož. Del območja spada v Istro, ki meji s Hrvaško in sosednjimi mesti Pula ter Reka. Večina prebivalstva v tem delu Slovenije govori poleg slovenskega tudi italijanski jezik. Manjšine obeh narodov živita na obeh straneh slovensko-italijanske meje. V tem delu Slovenije živi tudi precejšnje število prebivalcev iz bivših jugoslovanskih republik, ki so se sem priselili zaradi boljših zaposlitvenih možnosti (luka Koper, turizem ...).

Osrednja Slovenija z glavnim mestom Ljubljana predstavlja kulturno in zgodovinsko središče države. Na tem območju se nahajajo tudi druga pomembna urbana središča kot sta Kranj in Novo mesto. Gre za najbolj razvit del Slovenije. Alpska območja na

Gorenjskem so bila pod vplivom germanske kulture (Avstrija, Bavarska). Na Avstrijskem Koroškem živi slovenska manjšina (s centroma v Beljaku in Celovcu).

Vzhodna Slovenija leži med Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško. Gre za pretežno kmetijsko območje, v katerem prevladujejo predvsem majhna mesta. Med srednje velika mesta pa sodijo predvsem Maribor, Celje in Murska Sobota, ki so tudi največja zaposlitvena in upravna središča na tem območju. V Prekmurju živi Madžarska narodnostna manjšina. Na tem območju živijo tudi priseljenci in bivših jugoslovanskih republik.

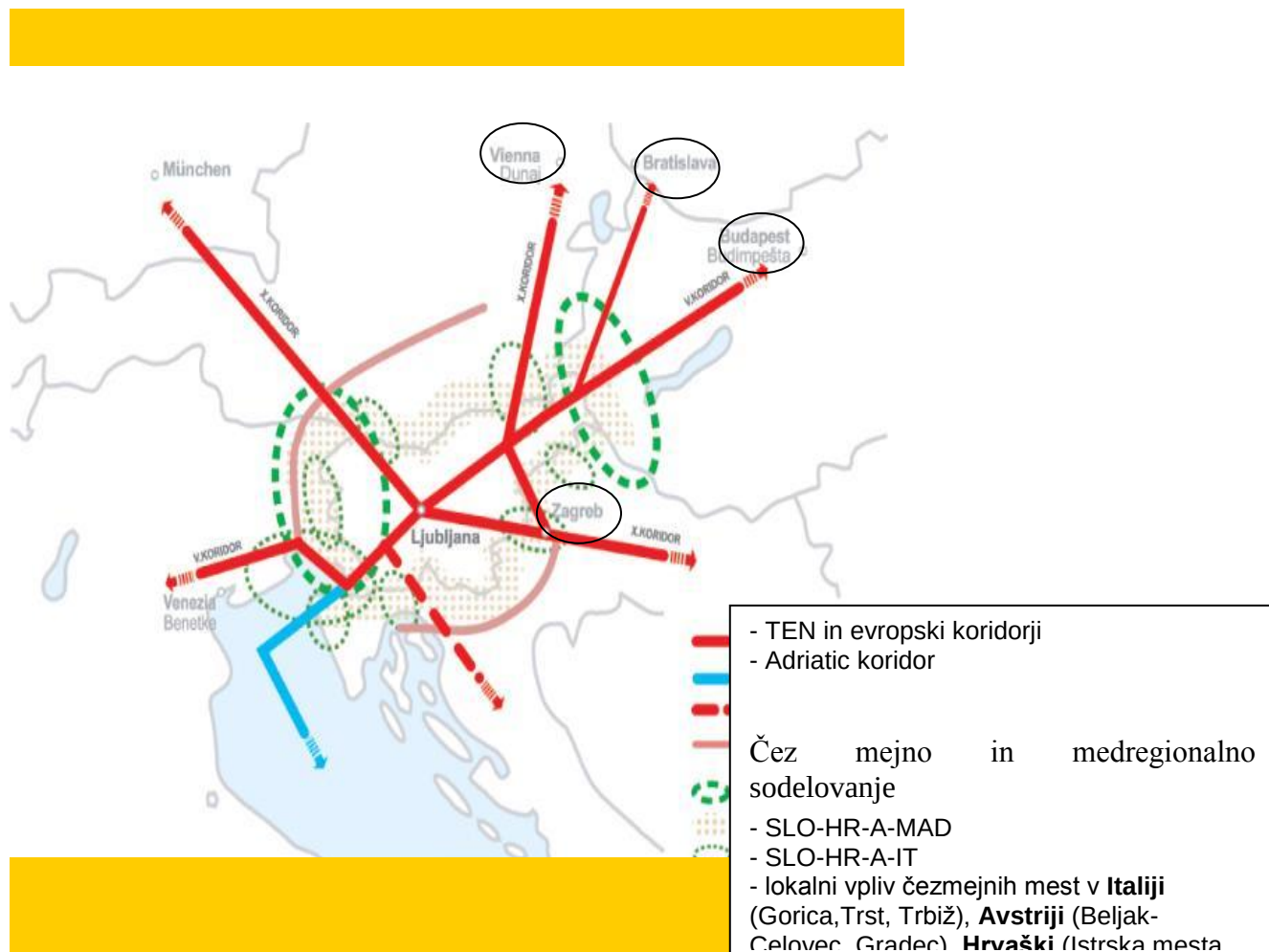
Slika 19: Območja potencialnega čezmejnega in regionalnega sodelovanja (RePUS 2007)

Čezmejne povezave med vsemi sosednjimi državami so bile vzpostavljene že leta 1960. Dobro sodelovanje se je odražalo tudi v prostem prehodu ljudi in blaga med sosednjimi državami. Preko državnih meja potekajo dnevne delovne migracije. Prisotne so tudi študentske migracije, saj slovenski študentje odhajajo na študij v Trst, Celovec, Gradec, Zagreb in Reko. V Slovenijo prihajajo predvsem študentje iz sosednje Hrvaške. Število prehodov čez meje zaradi nakupovanja se stalno spreminja, saj so nakupovalne navade prebivalstva z vseh strani meja odvisne od trenutne gospodarske (cenovne) politike v posamezni državi. Prebivalci hodijo v sosednje države tudi iz turistično rekreacijskih namenov (gorska območja v Italiji, Avstriji in Sloveniji, obalna območja v Italiji, Sloveniji in na Hrvaškem). Nekatere spremembe

so se zgodile z uveljavitvijo Schengenske meje januarja 2008, ko je slovenska meja postala zunanja meja EU.

Politično in institucionalno čezmejno sodelovanje med sosednjimi državami je pogosto najbolj intenzivno glede vprašanj manjšin (Avstrija, Italija, Slovenija, Madžarska) in pravic tujih državljanov (Slovenija/Hrvaška). Nerešeno je še vprašanje morske meje med Slovenijo in Hrvaško. Med ostalimi vprašanji pa je zelo pomembno tudi vprašanje neenakomernega lokalnega razvoja na različnih straneh meja.

Na področju medregionalnega sodelovanja se je Slovenija vključila v delovno skupnost Alpe-Adria (1978), v PHARE, Interreg II in Interreg III programe EU. Vključuje pa se tudi v širše mednarodna sodelovanja kot so CEMAT, UN Habitat idr. Opisane povezave vključujejo številna multi in bilateralna sodelovanja na številnih področjih, med katere sodita tudi trajnostni prostorski in urbani razvoj. Velik poudarek je dan tudi izmenjavi izkušenj dobrih praks.

Slika 20: Slovenski interes v mednarodnem ozemljskem sodelovanju (SPRS 2004, RePUS 2007)

Slovenija želi v skladu s svojimi dosedanjimi dejavnostmi in sprejetimi usmeritvami (SPRS, 2004) v mednarodnem prostoru igrati dejavno vlogo tako na področju vzpostavljanja vseevropskega infrastrukturnega omrežja (V in X koridor) kot tudi na področju reševanja skupnih problemov na gorskih ter manj razvitih območjih z gospodarskimi in demografskimi problemi. Z razvojem delovnih mest in storitev, turizma in kulturnih dejavnosti je v ospredju tudi spodbujanje sodelovanja in tekmovalnosti z urbanimi središči v sosednjih regijah Italije, Hrvaške, Avstrije in Madžarske. Primeri obstoječih in potencialnih čezmejnih sodelovanj urbanih središč in njihovih funkcionalnih urbanih območij so:

- *medobčinsko sodelovanje*: Beljak (A) / Trbiž (IT) / Kranjska Gora-Jesenice-Radovljica-Bled (SLO), Radgona (A) / Gornja Radgona (SLO), Lendava (SLO) – Lenti (HU), etc.;
- *medregionalno sodelovanje*: i.e. Gorica (I) /Nova Gorica (SLO), Trst-Monfalcone (I) /Koper-Izola-Piran (SLO); Ljubljana (SLO) /Zagreb (CRO) / Celovec (A), Styria-Burgenland NUTS 2 (A) / Savinjska-Podravska-Premurska NUTS 3 (SLO) / Zala-Vas NUTS 3 (HU) / Međimurska-Varaždinska-Krapinsko-Zagorska NUTS 3 (CRO); etc;
- mednarodno sodelovanje na ravni EU (»mezzo«) regij: *Alpe-Adria-Pannonija* v Centralni Europe: Slovenija-Hrvaška-Koroška –Styria-Burgenland (Austria), Friuli Venezia Giulia -Veneto (Italy), Zala-Baranya-Gyor-Somogy-Vas-Tolna (Hungary).

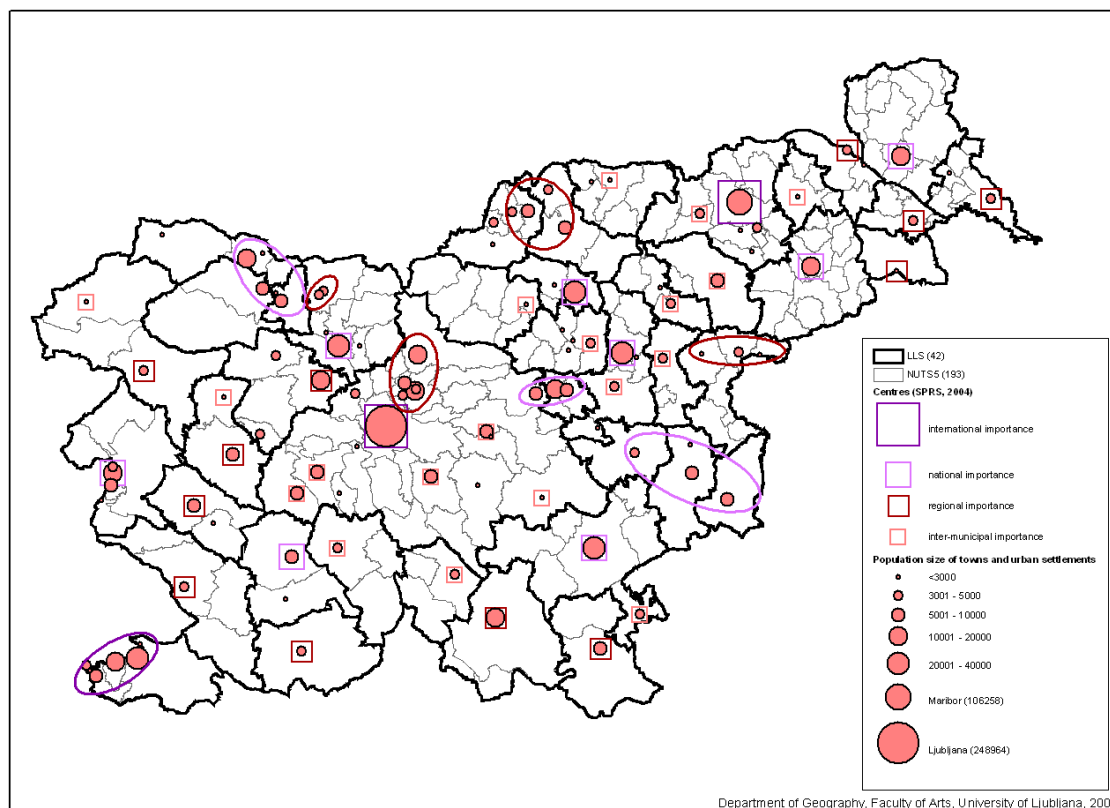
3.4.3 Majhna in srednje velika mesta v urbanem omrežju Slovenije

Rezultati analize MSVM kažejo na to, da imamo v Sloveniji deset srednje velikih mest, ki so središča nacionalnega pomena na regionalnih območjih, in Ljubljano, ki je v slovenskem urbanem omrežju edino veliko mesto in hkrati predstavlja središče mednarodnega pomena za celotno državo. Kot mednarodno pomembni sta opredeljeni še mesti Maribor in Koper. Prostorsko gledano je v SPRS (2004) celotno območje Slovenije enakomerno pokrito s središči nacionalnega pomena (z izjemo Kočevskega območja).

Med majhna mesta spadajo tudi mesta, ki so v SPRS (2004) opredeljena kot regionalna središča nacionalnega pomena (glej Sliko 1). Za ta mesta je značilno, da še nimajo razvitih vseh dejavnosti, potrebnih za regionalno središče, ali pa imajo določene gospodarske ali druge strukturne težave, ki jim onemogočajo potreben razvoj. Ponekod je možno iskati vzrok tudi v bližini večjih mest, ki negativno vplivajo na njihov razvoj. Ostala majhna mesta so središča regionalnega pomena ali pa predstavljajo medobčinska središča lokalnega pomena.

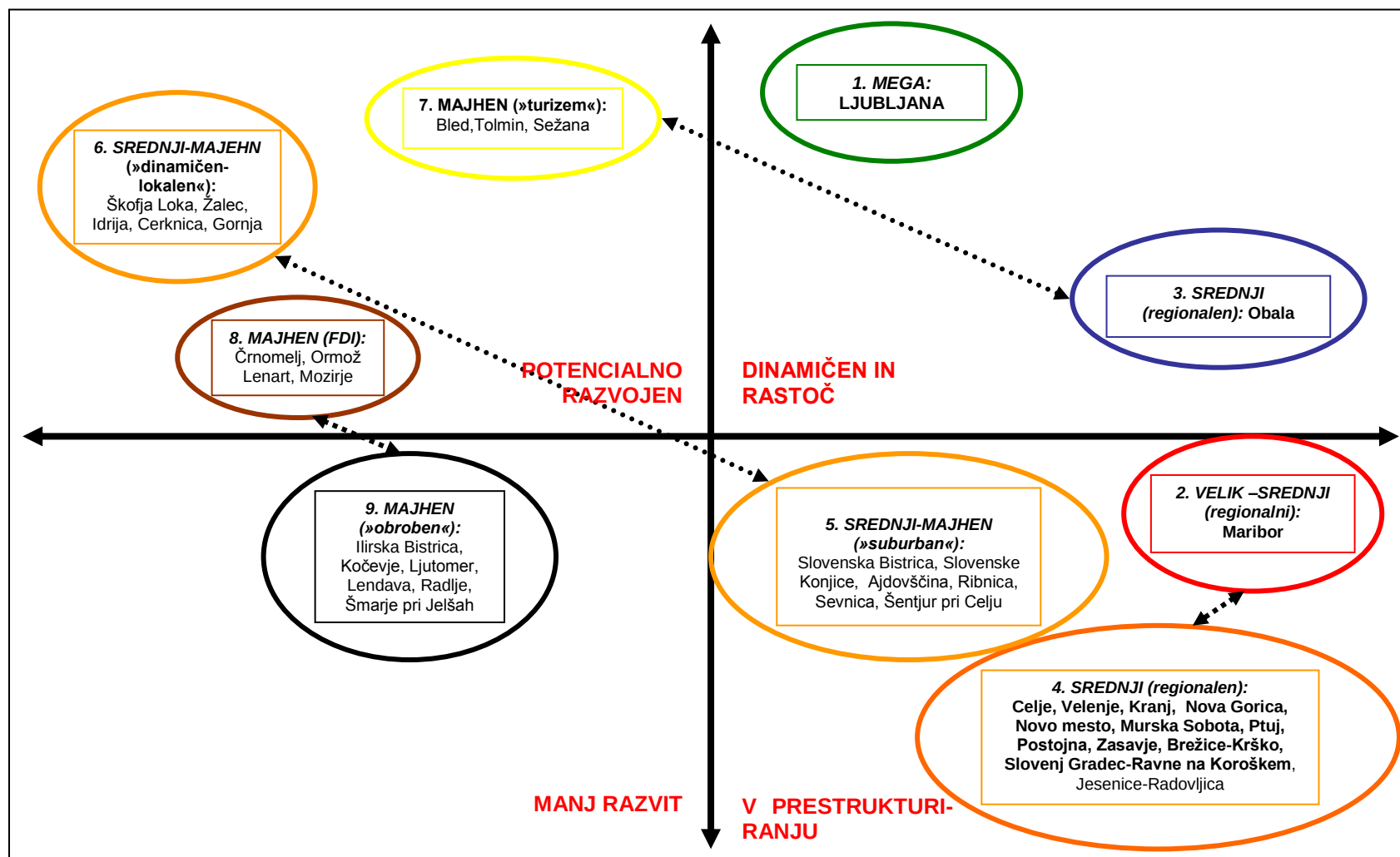
Podobni rezultati so se pokazali tudi v projektu Interreg IIIb RePUS (2007), kjer so bila določena območja lokalnih in regionalnih zaposlitvenih sistemov. Rezultati

projekta RePUS v manj središčnih območjih skoraj povsem sovpadajo z dejansko členitvijo Slovenije na ravni upravnih enot oziroma SKTE 4 (Standardna klasifikacija teritorialnih enot, (slika 21) in z zasnovo policentričnega urbanega sistema v SPRS (2004). Največja razlika je v tem, da je po rezultatih projekta RePUS (2007) izražena veliko večja gravitacijska moč mesta Ljubljane. Lokalni zaposlitveni sistem Ljubljane tudi v SPRS obsega opredeljena središča Logatec, Vrhnika, Domžale, Kamnik, Litija, Zagorje ob Savi, Grosuplje in Trebnje, pa tudi majhna mesta Medvode, Trzin, Mengeš in Ivančna Gorica.

Slika 21: Razporeditev urbanih središč nacionalnega, regionalnega in medobčinskega pomena v LLS – lokalnih zaposlitvenih sistemih glede na število prebivalcev (RePUS, 2007)

V okviru RePUS projekta (2007) je bila izdelana tudi cluster analiza, s pomočjo katere je bila določena tipologija mestnih naselij in njihovih lokalnih zaposlitvenih sistemov – območij (LLS). Analiza je bila izdelana s pomočjo korelacijskih matrik na podlagi 20 spremenljivk (RePUS 2007). Rezultati cluster analize so za Slovenijo pokazali, da lahko določimo sedem tipov LLS – lokalnih zaposlitvenih sistemov, ki so razvrščeni glede na velikost in pomen LLS od največjega (MEGA Ljubljana, preko srednje velikih LLS do majhnih LLS, ki vključujejo tudi posebna območja z večjim turističnim pomenom). Razvrstitev in pomen LLS glede na cluster analizo je prikazana na sliki 22, skupne rezultate obeh projektov pa lahko strnemo v spodnjih ugotovitvah (slika 23).

Slika 22: Grafični prikaz rezultatov cluster analize za Slovenijo (RePUS 2007)

V Gorenjski statistični regiji predstavljajo Jesenice eno izmed prevladujočih urbanih središč. Gre za staro industrijsko mesto, ki ima po mnenju Pogačnika (1996) med vsemi slovenskimi mesti največ težav z oblikovnim vrednotenjem in usmerjanjem. Jesenice so stisnjene med Karavanke in Mežakljo in so oblikovno zelo razvrednotene zaradi železarne, železnice, odprtih skladišč, odlagališča jalovine in podobnih posegov v prostor. Prav ta prostorska utesnjenost in prevladujoča industrijska usmerjenost Jesenicam ne omogočata tiste pomembne vloge, ki naj bi jo imele kot potencialno regionalno središče nacionalnega pomena. V SPRS (2004) so skupaj z Radovljico opredeljene kot središče nacionalnega pomena regionalnih območij, ki bodo širile svoj vpliv tudi na čezmejna območja.

V Gorenjski regiji predstavlja nacionalno središče regionalnega območja tudi mesto Kranj. Zanj je značilno, da se je začelo razvijati po drugi svetovni vojni kot industrijsko središče s številnimi blokovskimi naselji in enodružinsko gradnjo (Pogačnik, 1996). Bližina glavnega mesta mu daje določene razvojne prednosti, vendar kljub svoji velikosti ne more v celoti razviti vseh dejavnosti, ki naj bi jih imelo kot središče pomembno za celotno regijo. V smislu policentričnega razvoja vpliva bližina Ljubljane dokaj neugodno na sam razvoj mesta Kranj, ki mu zaradi tega ne uspe razviti svoje identitete v regiji. Mesto Kranj in somestje Jesenice-Radovljica sta regijsko pomembni središči, vendar še nimata razvitih vseh potrebnih potencialov za to.

V Goriški statistični regiji predstavlja mesto Nova Gorica nacionalno središče regionalnega območja. Gre za zelo pomembno gospodarsko in kulturno mesto v regiji, ki skupaj z regionalno pomembnimi središči Ajdovščino, Idrijo, Tolminom in delno tudi s Sežano oblikuje pomembno policentrično mrežo središč v Severni Primorski.

Somestje Koper-Izola-Piran spada med najbolj razvijajoča se somestja v Sloveniji. Njihova medsebojna bližina jim omogoča, da skupaj pokrivajo vsa področja in dejavnosti, ki naj bi jih imelo nacionalno pomembno središče regionalnega območja. Mesto Koper je pomembno državno tovarno prometno vozlišče in morsko pristanišče, mesti Izola in Piran pa se razvijata kot pomembni turistični mesti, ki odlično izkoriščata bližino gospodarsko močnega Kopra. Zato je dejstvo, da se je Izola uvrstila med srednje velika mesta, razumljivo.

Primanjkljaj središča regionalnega pomena se opazi tudi v Notranjsko-kraški statistični regiji, kjer Postojna kot potencialno središče nacionalnega pomena nima razvitih vseh pomembnih dejavnosti. Zato se je tudi uvrstila med majhna slovenska mesta. Tej regiji primanjkujejo še druga močnejša središča regionalnega pomena, kot sta mesti Ilirska Bistrica in Cerknica.

Osrednjeslovenska statistična regija je najmočnejša slovenska regija, ki se razvija okrog mednarodno pomembnega nacionalnega središča Ljubljane. Kot središče

regionalnega pomena se hitro razvija somestje Domžale-Kamnik, Grosuplje, Vrhnika in Trzin pa kot središča lokalnega pomena. V tej regiji težko govorimo o policentričnem urbanem razvoju. Gre bolj za veliko urbano aglomeracijo s središčem v Ljubljani. Po rezultatih analize so se mesta iz te regije uvrstila po vseh upoštevanih merilih med najbolj razvita mesta v Sloveniji.

V SPRS (2004) je somestje Trbovlje-Hrastnik-Zagorje ob Savi, opredeljeno kot nacionalno pomembno središče regionalnega območja. Gre za industrijska in rudarska mesta, ki imajo veliko strukturnih težav, vendar imajo to prednost, da so v relativni bližini Ljubljane, ki jim daje veliko delovnih mest. Po velikosti so največje Trbovlje, ki so skupaj z ostalima mestoma, Hrastnikom in Zagorjem ob Savi, uvrščena med majhna slovenska mesta. Regiji primanjkuje predvsem srednje veliko mesto, ki ne bi temeljilo na sekundarnih, temveč na terciarnih in kvartarnih dejavnostih.

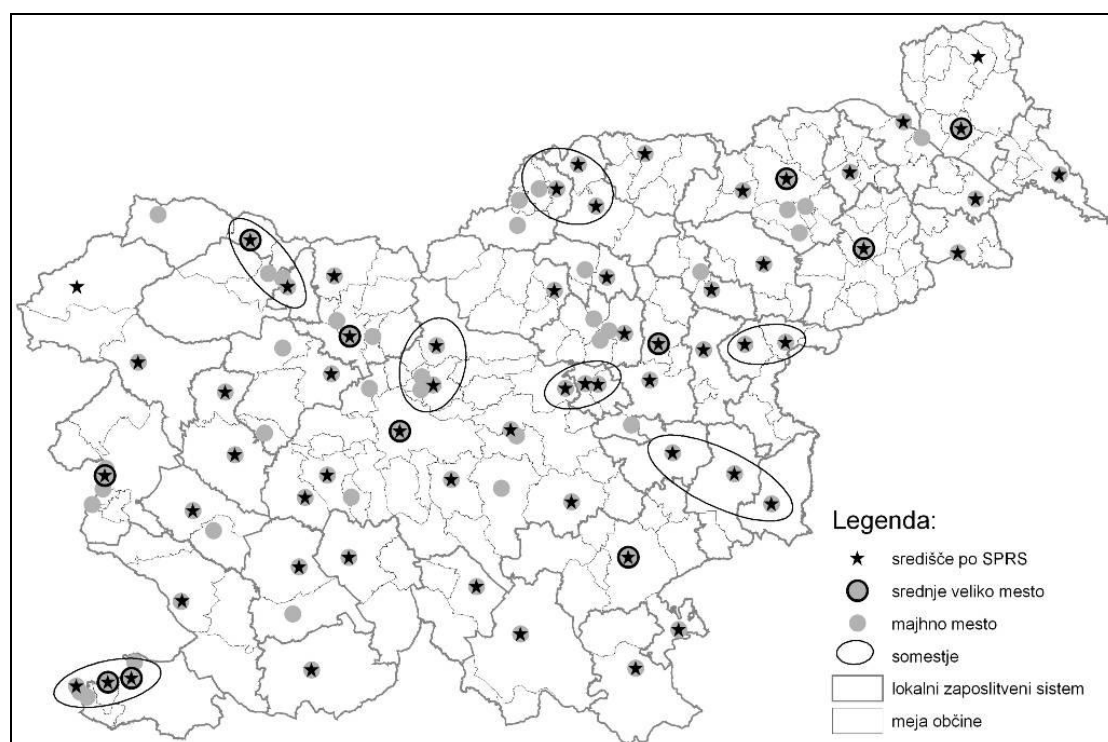
V Dolenjski in Spodnjeposavski statističnih regijah sta Novo mesto in somestje Brežice-Krško-Sevnica predvideni kot središči nacionalnega pomena. Novo mesto obvladuje celotni vzhodni del Slovenije med Kočevsko in Štajersko in se je uvrstilo med srednje velika mesta. Ostala mesta (Brežice, Krško in Sevnica) spadajo po merilih med majhna mesta. Skupaj izpolnjujejo vse glavne dejavnosti srednje velikih mest, zato jih lahko obravnavamo glede na skupno opremljenost kot središče nacionalnega pomena, posamezno pa kot središča regionalnega pomena. Majhna mesta, kot so Črnomelj, Ribnica in Kočevje, pa predstavljajo mesta regionalnega pomena. Pri teh mestih najbolj izstopa mesto Kočevje, ki ima veliko število prebivalcev, hkrati pa mu manjka še vrsta dejavnosti, (npr. splošna bolnišnica), da bi lahko postal regionalno središče nacionalnega pomena.

V Savinjski statistični regiji je osrednje središče nacionalnega pomena Celje, ki po merilih analize spada med srednje velika mesta z največ doseženih točk v Sloveniji. Velenje, ki je v strategiji opredeljeno kot regionalno središče, kljub velikemu številu prebivalcev ni izpolnilo meril za srednje veliko mesto. Problem Velenja je, da veliko dejavnosti terciarnega, še bolj pa kvartarnega sektorja, zanj opravlja bližnje mesto Celje. Po SPRS (2004), je za regijo pomembno še somestje regionalnega pomena Šmarje pri Jelšah-Rogaška Slatina ter mesta, ki predstavljajo medobčinska središča (Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur in Žalec).

Koroški statistični regiji manjka srednje veliko mesto, ki bi predstavljalo središče nacionalnega pomena. V SPRS (2004) je somestje Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd opredeljeno kot središče nacionalnega pomena, kjer imajo vsa tri mestna območja skupaj 19.204 prebivalcev. Vsako od njih pa spada med majhna mesta, saj nima nobeno več kot 10.000 prebivalcev. Med njimi je s splošno bolnišnico in okrožnim sodiščem še najbolj opremljen Slovenj Gradec.

Mesto Maribor je srednje veliko mesto mednarodnega pomena. V Podravski statistični regiji se nahaja še mesto Ptuj, ki je v SPRS (2004) opredeljeno kot središče nacionalnega pomena, in nekaj manjših medobčinskih središč, kot so Lenart v Slovenskih Goricah, Slovenska Bistrica, Ruše in delno tudi Ormož. Ptuj spada med majhna mesta, čeprav ima že zdaj blizu 20.000 prebivalcev. Kljub temu, da veliko dejavnosti zanj opravlja bližnji Maribor, je Ptuj hitro razvijajoče se mesto, ki ima možnosti, da postane pomembno regionalno središče.

Kot zadnjo predstavljamo še Pomursko statistično regijo, ki je po vseh (statističnih) kazalcih najšibkejša v državi. Za regijo je značilno močno regionalno središče nacionalnega pomena, Murska Sobota, ki pa ima le nekaj čez 12.000 prebivalcev. Ima zelo veliko število delovnih mest, hkrati pa tudi vse pomembnejše dejavnosti, zato ne preseneča, da se je uvrstila med srednje velika mesta (ne glede na nizko število prebivalcev). Okoli mesta so pravilno razporejena tri središča regionalnega pomena: Ljutomer, Gornja Radgona in Lendava. Slabše oskrbljeno je le Goričko, ki bi potrebovalo lastno središče regionalnega pomena, ima pa samo eno šibko medobčinsko središče – Gornje Petrovce, ki se po kazalnikih niti ne uvrščajo med mestna naselja.

Slika 23: Sintezni prikaz in primerjava rezultatov raziskave z opredelitvijo urbanih središč v SPRS (2004) ter lokalnimi zaposlitvenimi sistemi (RePUS 2007)

3.5 Zaključki raziskave na makro in mikro ravni

Rezultati raziskave so pokazali na veliko raznolikost urbanih območij. Med temeljne ugotovitve lahko štejemo, da v Sloveniji v urbanem omrežju prevladujejo majhna naselja, ki v SPRS (2004) niti niso opredeljena, saj predstavljajo središča lokalnega pomena. Poleg velikega števila majhnih je v Sloveniji še nekaj srednje velikih mest. Iz rezultatov analize lahko ugotovimo, da predstavljajo prav ta naselja ogrodje policentričnega urbanega omrežja, zato je njihov razvoj izrednega pomena tudi za nadaljnji razvoj celotne države v skladu z načeli trajnostnega prostorskega ter skladnega regionalnega razvoja. Posamezna naselja so namreč pogosto prešibka, da bi lahko sama predstavljala motor razvoja na določenem območju. To ugotovitev dodatno potrjujejo rezultati analize vloge in položaja naselja v urbanem omrežju glede na opredelitev vloge naselja v zasnovi policentričnega urbanega omrežja Slovenije (SPRS 2004). Preglednica 6 prikazuje položaj naselij v sistemu poselitve ter opredelitev naselja v SPRS (2004). Glede na rezultate testa kontingence lahko trdimo s stopnjo zaupanja večjo od 99 %, da sta položaj naselja v sistemu poselitve ter opredelitev naselja v SPRS (2004) statistično povezani slučajni spremenljivki ($\chi^2 = 9,21$; $\alpha = 1\%$).

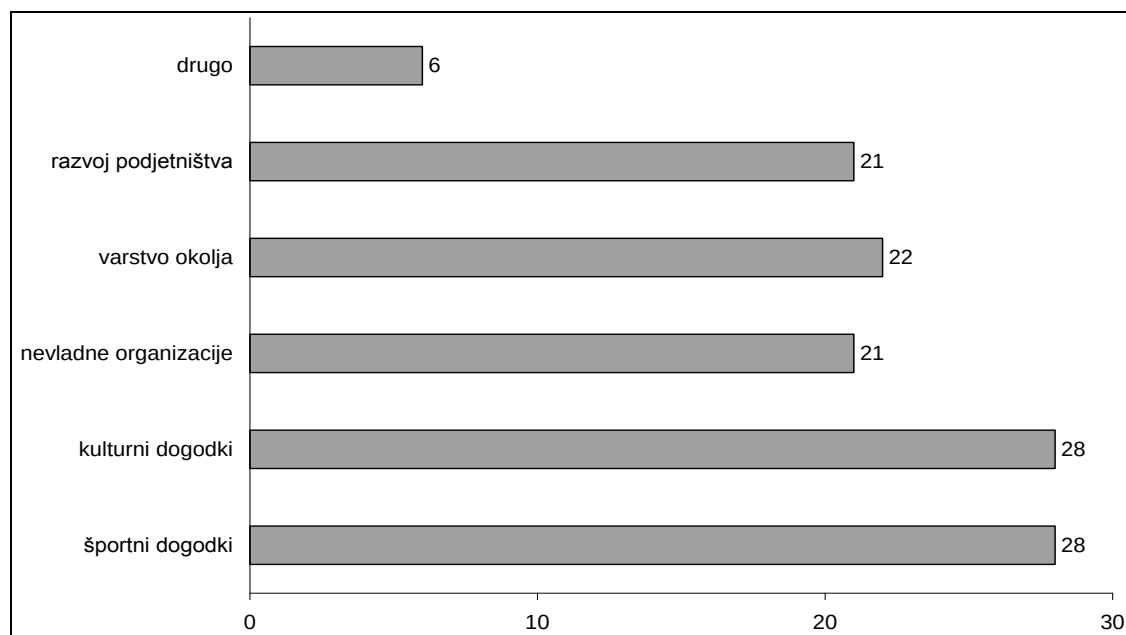
Preglednica 9: Kontingenčna preglednica položaja naselja v sistemu poselitve ter opredelitev naselja v SPRS (MOP 2004) ($\chi^2 = 9,21$; $\alpha = 1\%$)

	središče urbane aglomeracije oz. MSVM na obrobju aglomeracije	omrežje MSVM	MSVM v ruralnem območju	skupaj
središče je opredeljeno v SPRS	6	10	8	24
središče ni opredeljeno v SPRS	18	16	1	35
skupaj	24	26	9	59

Nekatera mestna območja se povezujejo tudi v urbane aglomeracije na nacionalni, regionalni ali medobčinski ravni, kar je velikega pomena za zagotavljanje nadaljnjega razvoja policentričnega urbanega omrežja. V teh primerih so rezultati raziskave pokazali, da se naselja povezujejo v širša urbana območja z drugimi, sosednjimi naselji, vendar so ta povezovanja pogosto neformalne narave (grafikon 1).

Med najpogostejšimi oblikami neformalnega povezovanja so športni ter kulturni dogodki, sledijo dejavnosti varstva okolja, sodelovanje na področju razvoja podjetništva in sodelovanje nevladnih organizacij, pa tudi na področju prometa in organiziranosti gasilcev (v anketnih odgovorih zabeleženi v rubriki drugo).

Grafikon 1: Neformalno povezovanje z drugimi naselji (Prosen s sod., 2007b)

Na formalnem področju pa naselja sodelujejo pri skupnih izvedbenih projektih, skupnih razvojnih strategijah ter skupnem kandidiranju na različnih razpisih za izvedbo študij in projektov ter na področju turizma (v anketnih odgovorih zabeleženi v rubriki drugo). Za učinkovitejši razvoj celotnega urbanega omrežja bi bilo treba formalna sodelovanja in delitev funkcij bistveno bolj spodbujati s strani države, saj bi s tem lahko dosegli večji pomen posameznega središča in s tem bolj uravnotežen prostorski razvoj na določenem območju. Rezultati testa kontingence kažejo (preglednica 9) programov in podobnim tesno povezano z opredelitvijo vloge naselja v SPRS ($\chi^2 = 7,19$; $\alpha = 1\%$), medtem, ko za druge oblike formalnega in/ali neformalnega sodelovanja (sodelovanje na področjih upravno-administrativnih funkcij, podjetništva, organizacije javnega potniškega prometa, šolstva, kulture in športa) tega ne moremo trditi (v vseh primerih $\alpha > 20\%$).

Preglednica 10: Kontingenčna preglednica položaja naselja v sistemu poselitve (SPRS; MOP, 2004) ter povezovanjem glede skupnih razvojnih strategij, razvojnih programov in podobnim ($\chi^2 = 7,19$; $\alpha = 1\%$)

	nacionalno središče mednarodnega pomena, središče nacionalnega ali regionalnega pomena	središče medobčinskega pomena oz. središče ni opredeljeno v SPRS	skupaj
se povezujejo glede skupnih razvojnih strategij, razvojnih programov in podobnim	15	22	37
se ne povezujejo glede skupnih razvojnih strategij, razvojnih programov in podobnim	1	17	18
skupaj	16	39	55

Bistvena je tudi ugotovitev, da so poleg ekonomskih in socialno-demografskih kazalnikov, zelo pomembni za določanje majhnih in srednje velikih mest kot nosilcev urbanega omrežja tudi morfološki kazalniki. Gre za skupino kazalnikov, s katerimi lahko mestna naselja podrobneje analiziramo in opredelimo na podlagi analize fizičnih (prostorskih) struktur. V sklopu fiziognomsko-morfoloških meril smo z dodatno analizo ugotavljali tudi medsebojno statistično povezanost nekaterih fizičnih elementov prostora (delež stanovanjskih objektov, urejenost zelenih in športno rekreativnih površin) s potenciali za razvoj mestnega naselja. Izkazalo se je, da so le nekateri kazalniki v medsebojni statistični povezanosti, medtem ko pri večini tega ne moremo trditi. Njihovo nadaljnje raziskovanje bo zato lahko bistveno pripomoglo k raziskovanju notranjega ustroja mestnih naselij (določanje mestnega jedra, notranjega in zunanega obročja) ter k razmejevanju mest od ostalih območij.

S pomočjo testa kontingence smo proučili vpliv velikosti naselja (število prebivalcev v naselju) na potencialni razvoj naselja v naslednjih desetih letih. V ta namen smo naselja razvrstili v štiri razrede:

- do vključno 1.000 prebivalcev,
- med 1.001 in 3.000 prebivalci,
- med 3.001 in 10.000 prebivalci in
- 10.001 prebivalec in več.

Kot zadnjo, vendar ne najmanj pomembno, pa lahko navedemo ugotovitev glede povezovanja mestnih naselij z drugimi urbanih središči na ravni medobčinskega, regionalnega, nacionalnega in tudi mednarodnega sodelovanja (glej preglednico 11).

Preglednica 11: Prednosti oziroma slabosti sodelovanja z drugimi naselji (Prosen s sod., 2007)

Prednosti		Slabosti	
Možnost kandidiranja na mednarodnih razpisih	51 (85 %)	Dolgotrajnost dogovarjanj	38 (63 %)
Cenejša in učinkovitejša izvedba projektov	44 (73 %)	»Odmaknjenost« od odločanja	23 (38 %)
Večja konkurenčnost in/ali prepoznavnost v širšem prostoru	37 (62 %)	Težje vključevanje prebivalstva (udeležba v izvedbi, medsebojno sodelovanje)	17 (28 %)
Drugo	6 (10 %)	Drugo	2 (3 %)

Rezultati analize kažejo, da pri tem velikost mestnega naselja ne igra zelo pomembne vloge, čeprav so anketiranci v nekaterih odgovorih navajali prav ta razlog za slabše ali boljše povezovanje z drugimi mestnimi naselji in urbanih območji. Podobne rezultate je pokazal tudi analiza dogovorov glede vključevanja v mednarodne projekte in pridobivanja sredstev iz različnih državnih in mednarodnih razpisov. Iz večine odgovorov lahko sklepamo, da je za medsebojno sodelovanje in vključevanje v mednarodne projekte veliko bolj pomembna ustrezna strategija razvoja mestnega naselja ter zavzetost uprave za doseganje zastavljenih ciljev.

Za mestna naselja v slovenskem urbanem omrežju je pomembno tudi čezmejno in drugo mednarodno sodelovanje. Na eni strani tako lažje rešujejo skupne probleme in se vključujejo v mednarodno skupnost, na drugi strani pa se na ta način krepi tudi njihova vloga v domačem urbanem omrežju. K temu precej prispevajo tudi relativno dobro razvita infrastrukturna omrežja.

Vse navedene ugotovitve kažejo na potrebo po načrtnem usmerjanju urbanega razvoja na državni ravni, za kar bi bilo treba sprejeti tudi ustrezno politiko urbanega razvoja.

4 RAZMEJITEV MEST IN ODPRTEGA PROSTORA NA IZBRANIH TESTNIH PRIMERIH V SLOVENIJI

V tem delu raziskave smo analizo MSVM želeli še poglobiti in skušali določiti merila in kazalnike, na podlagi katerih lahko mestno oziroma mestno naselje razmejimo od odprtega prostora. Izbrani kazalniki sodijo v skupino fiziognomsko-morfoloških meril, ki smo jih prikazali že v 2. poglavju (Metodologija dela in analitični model). Tako kot je raziskava potekala na dveh ravneh, lahko tudi tu rezultate prikažemo najprej na makro ravni, kot rezultat kvalitativne analize s pomočjo anketnega vprašalnika. Sledi še podrobnejši prikaz na mikro ravni, kjer smo MSVM podrobneje razčlenili na izbranih testnih primerih: Maribor, Zgornje-gorenjsko somestje ter Postojna in Pivka (glej tudi poglavje 3.3.5, kjer so prikazani rezultati makro analize na podlagi kvantitativnih kazalnikov). Na podlagi analize testnih primerov smo lahko natančneje določili mejne vrednosti za razmejevanje mestnega območja od odprtega prostora.

4.1 Morfološka struktura in razvoj naselij

Podatke o morfologiji naselij in njihovem potencialnem razvoju v prihodnjih 10-tih letih smo pridobili iz ankete o MSVM za razvoj urbanih območij (Prosen s sod., 2007b). V ta namen smo analizirali potencialni razvoj naselij na področju gospodarskih dejavnosti, razvoja delovnih mest, razreševanja stanovanjske problematike, razvoja turizma, razvoja šolstva (vključno z uvajanjem novih šol), izboljšanja upravnih dejavnosti, varstva okolja, razvoja športne infrastrukture in dejavnosti, razvoja prometnega in komunalnega omrežja ter razvoja kulture. Za vsako navedeno področje razvoja naselja smo preizkusili domnevo o povezanosti z velikostjo naselja, deležem večstanovanjskih objektov v naselju ter številom urejenih kompleksnih območij javnih zelenih in športno rekreativnih površin v naselju. Povzetki rezultatov so podani v naslednjih preglednicah 12, 13 in 14.

Preglednica 12: Povezanost med velikostjo ter potencialnim razvojem naselja (obrazložitev: Da – obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama, Ne – ne moremo trditi, da obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama)

Razvoj naselja	Povezanost med velikostjo ter razvojem naselja
(a) razvoj gospodarskih dejavnosti	Da ($\chi^2 = 13,32$; $\alpha = 1\%$)
(b) razvoj delovnih mest	Da ($\chi^2 = 10,67$; $\alpha = 1\%$)
(c) razreševanje stanovanjske problematike	Da ($\chi^2 = 10,60$; $\alpha = 1\%$)
(d) razvoj turizma	Ne
(e) razvoj šolstva (vključno z uvajanjem novih šol)	Da ($\chi^2 = 25,34$; $\alpha = 1\%$)

Razvoj naselja	Povezanost med velikostjo ter razvojem naselja
(f) izboljšanje upravnih dejavnosti	Da ($\chi^2 = 18,95$; $\alpha = 1\%$)
(g) varstvo okolja	Ne
(h) razvoj športne infrastrukture in dejavnosti	Da ($\chi^2 = 6,03$; $\alpha = 5\%$)
(i) razvoj prometnega in komunalnega omrežja	Da ($\chi^2 = 4,70$; $\alpha = 10\%$)
(j) razvoj kulture	Da ($\chi^2 = 9,87$; $\alpha = 1\%$)

Podrobnejša analiza statistične povezanosti med velikostjo naselja in področji za potencialni razvoj naselja pa je pokazala, da obstaja (v primerih a, b, c, e, f, h, i in j v preglednici 13) pozitivna linearna povezanost, kar pomeni da se z večanjem števila prebivalcev v naseljih povečujejo tudi potenciali za razvoj gospodarskih dejavnosti, delovnih mest, razreševanje stanovanjske problematike, šolstva, razvoj in izboljšanje upravnih dejavnosti, športne infrastrukture in dejavnosti, prometnega in komunalnega omrežja ter razvoj kulture.

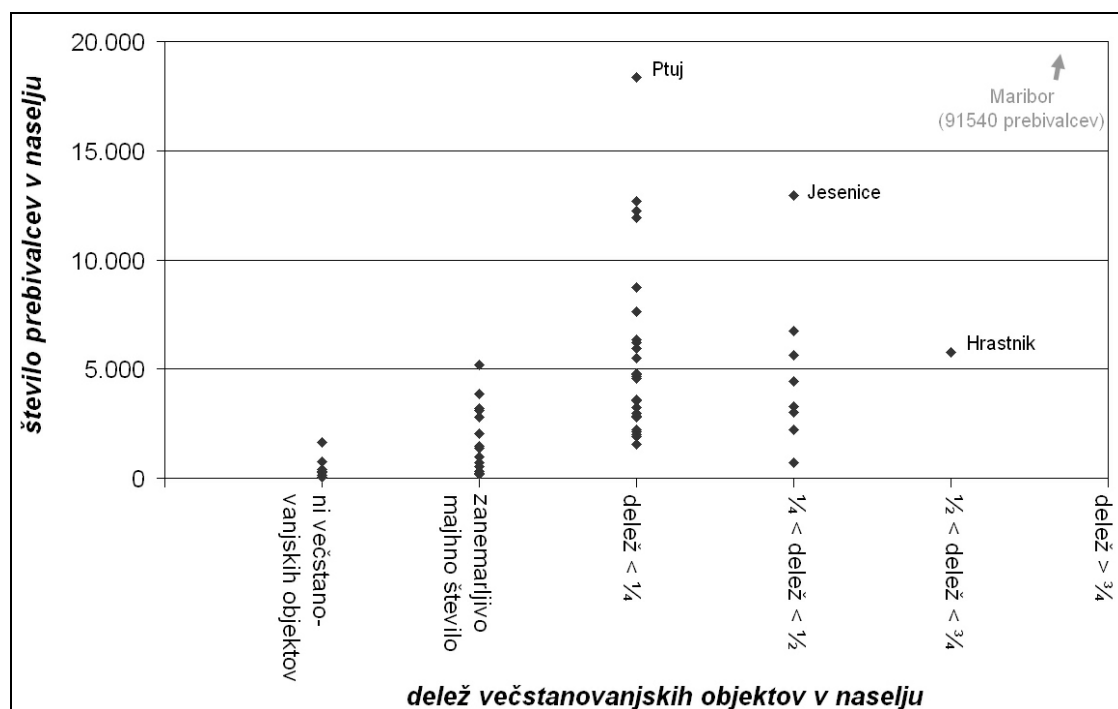
Preglednica 13: Povezanost med deležem večstanovanjskih objektov ter potencialnim razvojem naselja (obrazložitev: Da – obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama, Ne – ne moremo trditi, da obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama)

Razvoj naselja	Povezanost med deležem večstanovanjskih objektov ter razvojem naselja
(a) razvoj gospodarskih dejavnosti	Da ($\chi^2 = 3,28$; $\alpha = 7\%$)
(b) razvoj delovnih mest	Da ($\chi^2 = 7,82$; $\alpha = 2\%$)
(c) razreševanje stanovanjske problematike	Da ($\chi^2 = 5,99$; $\alpha = 5\%$)
(d) razvoj turizma	Ne
(e) razvoj šolstva (vključno z uvajanjem novih šol)	Da ($\chi^2 = 7,01$; $\alpha = 3\%$)
(f) izboljšanje upravnih dejavnosti	Da ($\chi^2 = 5,99$; $\alpha = 5\%$)
(g) varstvo okolja	Ne
(h) razvoj športne infrastrukture in dejavnosti	Ne
(i) razvoj prometnega in komunalnega omrežja	Ne
(j) razvoj kulture	Da ($\chi^2 = 3,54$; $\alpha = 6\%$)

Tudi v tem primeru se je pokazala visoka stopnja statistične povezanosti med deležem večstanovanjskih zgradb in razvojem naselja. Zanimivo je, da povezanosti ne opazimo s področji razvoja turizma, varstva okolja, športne infrastrukture in dejavnosti ter razvojem prometnega in komunalnega omrežja. Rezultat analize kaže, da je razvoj

stanovanjske gradnje vezan predvsem na razvoj gospodarstva, delovnih mest, šolstva in javne uprave.

Delež večstanovanjskih objektov smo poleg analize povezanosti z razvojem naselja raziskali tudi v povezavi s številom prebivalcev v naseljih. Na grafikonu 1 je struktura obravnavanih mest predstavljena z razmerjem med deležem večstanovanjskih objektov v naselju in številom prebivalcev.

Grafikon 2: Delež večstanovanjskih objektov glede na število prebivalcev v naselju

V povprečju več kot štiri stanovanja na stavbo, imajo mesta Hrastnik, Ravne na Koroškem, Jesenice, Velenje in Trbovlje. Gre za mesta, ki imajo predvsem delovno intenzivno industrijo, kjer delavci stanujejo v »tradicionalnih« delavskih blokih. Posledično imajo ta mesta nizek delež visoko izobraženih in zaposlenih v storitvenih dejavnostih (SURs 2005).

Poseben primer je tudi Velenje, ki s 25.481 prebivalci sicer izpolnjuje formalna merila za srednje veliko mesto, ne dosega pa večine drugih pomembnih vrednosti iz fiziognomsko-morfološke in funkcionalne skupine meril, kar ga uvršča med majhna mesta.

V tem sklopu smo izvedli še analizo povezanosti med številom urejenih kompleksnih območij javnih zelenih in športno-rekreativnih površin s potenciali za razvoj naselja. rezultati so prikazani v preglednici 14. Pri tem smo upoštevali še področja razvoja turizma, šolstva, varstva okolja in razvoja kulture, ki so z omenjeno dejavnostjo v najtesnejšem prepletu.

Preglednica 14: Povezanost med številom urejenih kompleksnih območij javnih zelenih in športno-rekreativnih površin ter potencialnim razvojem naselja (obrazložitev: Da – obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama, Ne – ne moremo trditi, da obstaja statistična povezanost med obravnavanima spremenljivkama)

Razvoj naselja	Povezanost med deležem večstanovanjskih objektov ter razvojem naselja
(d) razvoj turizma	Ne
(e) razvoj šolstva (vključno z uvajanjem novih šol)	Da ($\chi^2 = 9,21$; $\alpha = 1\%$)
(g) varstvo okolja	Ne
(h) razvoj kulture	Da ($\chi^2 = 5,05$; $\alpha = 8\%$)

Iz rezultatov lahko sklepamo, da vpliv kompleksnih zelenih površin na razvoj naselja ni zelo velik. To nakazujejo tudi ostali rezultati, saj prav tako ni povezanosti med številom večstanovanjskih objektov v naselju z razvojem športno-rekreativne infrastrukture in dejavnosti, medtem ko je povezanost s številom prebivlastva dokaj šibka, saj je njena zanesljivost manjša od 5 %.

Zanimala nas je tudi povezanost med tipom mestnega naselja (veliko, srednje veliko, majhno mesto) in njegovimi morfološkimi enotami (urbano jedro, notranji obroč, zunanji obroč), kot so bili opredeljeni v odgovorih na anketni vprašalnik (Prosen s sod. 2007a, 2007b).

Preglednica 15: Kontingenčna preglednica tipov mestnih naselij ter njihovih morfoloških enot ($\chi^2 = 8,04$; $\alpha = 9\%$)

	<i>Veliko mesto</i>	<i>Srednje veliko mesto</i>	<i>Majhno mesto</i>	<i>Skupaj</i>
<i>Urbano jedro</i>	0	4	6	10
<i>Urbano jedro in notranji obroč</i>	1	4	2	7
<i>Urbano jedro, notranji in zunanji obroč</i>	2	0	2	4
<i>Skupaj</i>	3	8	10	21

V preglednici 15 smo pokazali, da med tipom naselja in njegovimi morfološkimi enotami obstaja povezanost, vendar z dokaj visoko stopnjo tveganosti napovedi ($\alpha = 9\%$). Razlog je v številu odgovorov na anketni vprašalnik, saj je nanj odgovorilo 65 od vključenih 156 mestnih naselij. Poleg tega v nekaterih naseljih niso odgovorili na vsa vprašanja. Glede na prikazan rezultat pa lahko utemeljeno pričakujemo, da bi z večjim številom odgovorov bila stopnja zanesljivosti večja. Vsekakor pa je raziskovanje odnosa med tipom naselja in njegovo morfološko sestavo še odprto področje, tako kot proučevanje morfoloških struktur mesta nasploh in terja nadaljnje in bolj poglobljene empirične raziskave.

4.2 Določitev meje mest in mestnih naselij na izbranih testnih primerih

Metodološki pristop k določanju meje mest in mestnih naselij je podan že v poglavju 2.3. V nadaljevanju zato prikazujemo le najpomembnejše rezultate analiz ter določitev meje mest in mestnih naselij na istih testnih primerih (Maribor, Zgornjegorenjsko somestje, Postojna in Pivka), na katerih smo preizkušali tudi druge ugotovitve iz te raziskave. Testni primeri so bili izbrani tako, da z njihovo pomočjo lahko pokažemo lastnosti majhnih in srednje velikih mest na različnih območjih (regijah) v Sloveniji. S tem je zajeta tudi raznolikost slovenske poselitve, ki jo tvorijo predvsem razpršeni vzorci enodružinske gradnje in (prvotno) kmetijskih gospodarstev ter kmečkih gospodarskih poslopij. Postojna in Pivko lahko v tem primeru obravnavamo kot posebna primera, saj ležita na območju homogenega poselitvenega vzorca (brez razpršene gradnje).

4.2.1 Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti

Na slikah 24, 25, 26 in 27 so na isti sliki za vse štiri testne primere skupaj prikazana vsa bufer območja, s čimer smo želeli pokazati na razlike med opazovanimi razdaljami znotraj posameznega mesta oziroma mestnega naselja. Še večje razlike pa lahko opazujemo med posameznimi primeri. Maribor (slika 24) nam kaže, da le na podlagi sklenjenosti pozidave mesta skoraj ni mogoče zamejiti.

Drugačno sliko nam kažejo Jesenice (slika 25), ki so zaradi reliefnih značilnosti na severu in novo umeščene avtoceste na jugu močno prostorsko omejene. V vseh prečnih dolinah se zato kaže močna težnja po gosti, sklenjeni pozidavi. V nadaljevanju se proti Bledu in Radovljici (slika 26) dolina širi, kar pomeni tudi bistveno večjo pozidanost območja, ki pri prikazu 200- metrske razdalje med objekti skoraj ni več prekinjena.

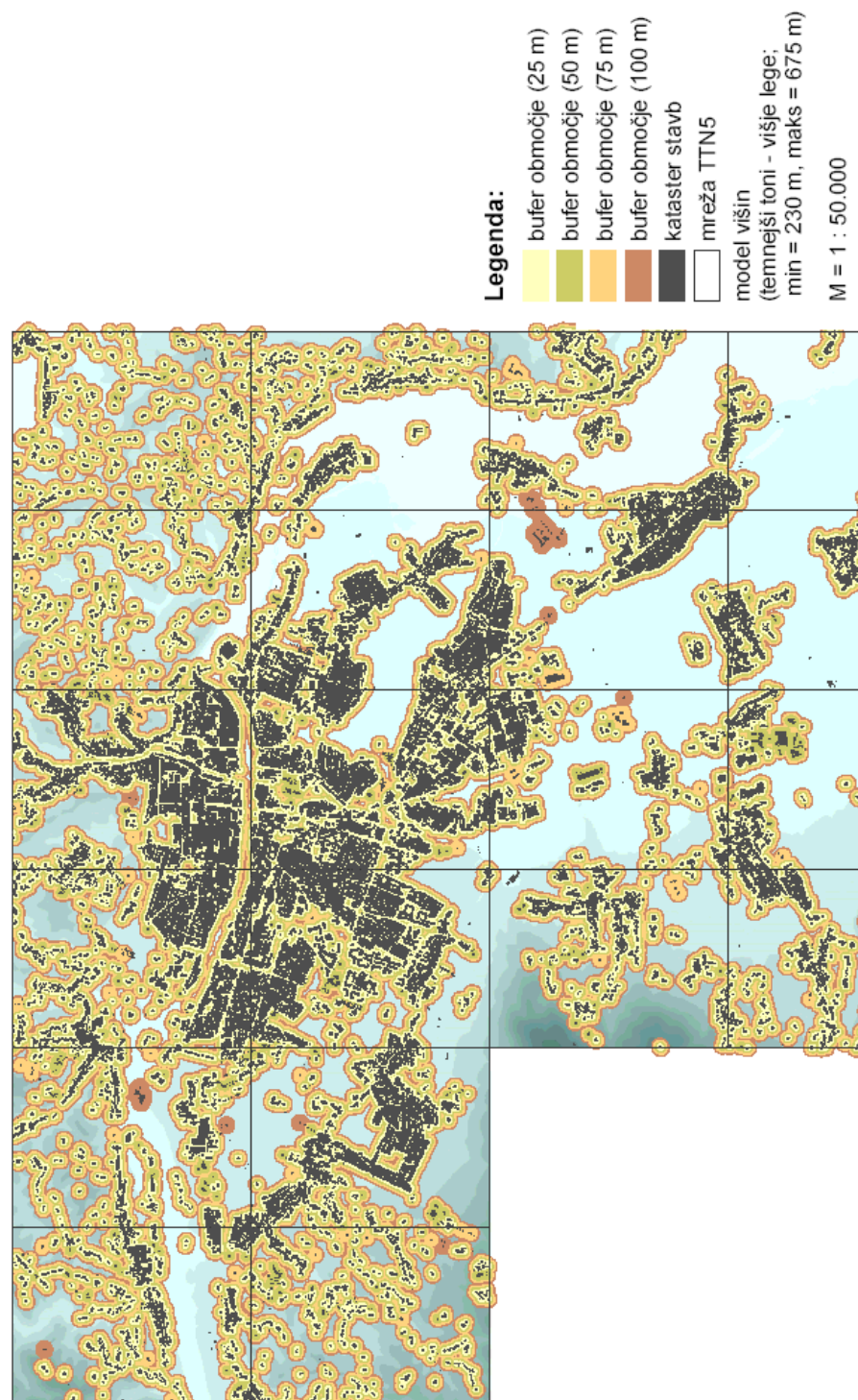
Še najbolj jasna slika se na kaže pri Postojni in Pivki (slika 27), saj gre za majhni mesti z zelo razpoznavnim robom. Pri teh dveh primerih bi lahko že na podlagi merila razdalje med objekti določili rob mesta oziroma mestnega naselja.

Glede na rezultate, prikazanih na slikah 24 – 27, se je analiza razdalj med objekti izkazala za upravičeno. Hkrati se je pokazalo, da na eni strani bufer, ki določa 50 m razdaljo med objekti (slika 28) izloča preveč obmestnih območij, na drugi pa bufer, ki določa 200 m razdaljo med objekti (slika 29) zajame preveč območij, ki nimajo več mestnega značaja in sodijo v podeželski prostor. Na slikah 28 in 29 je prikazan primer Bleda z Gorjami, medtem, ko enak pojava lahko opazujemo tudi na severovzhodu Maribora, kjer mesto že prehaja v vinske gorice.

Slika 24: Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – Maribor (glej tudi povezavo [24b - Bufer 25-100m in DMV - MARIBOR.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Maribor

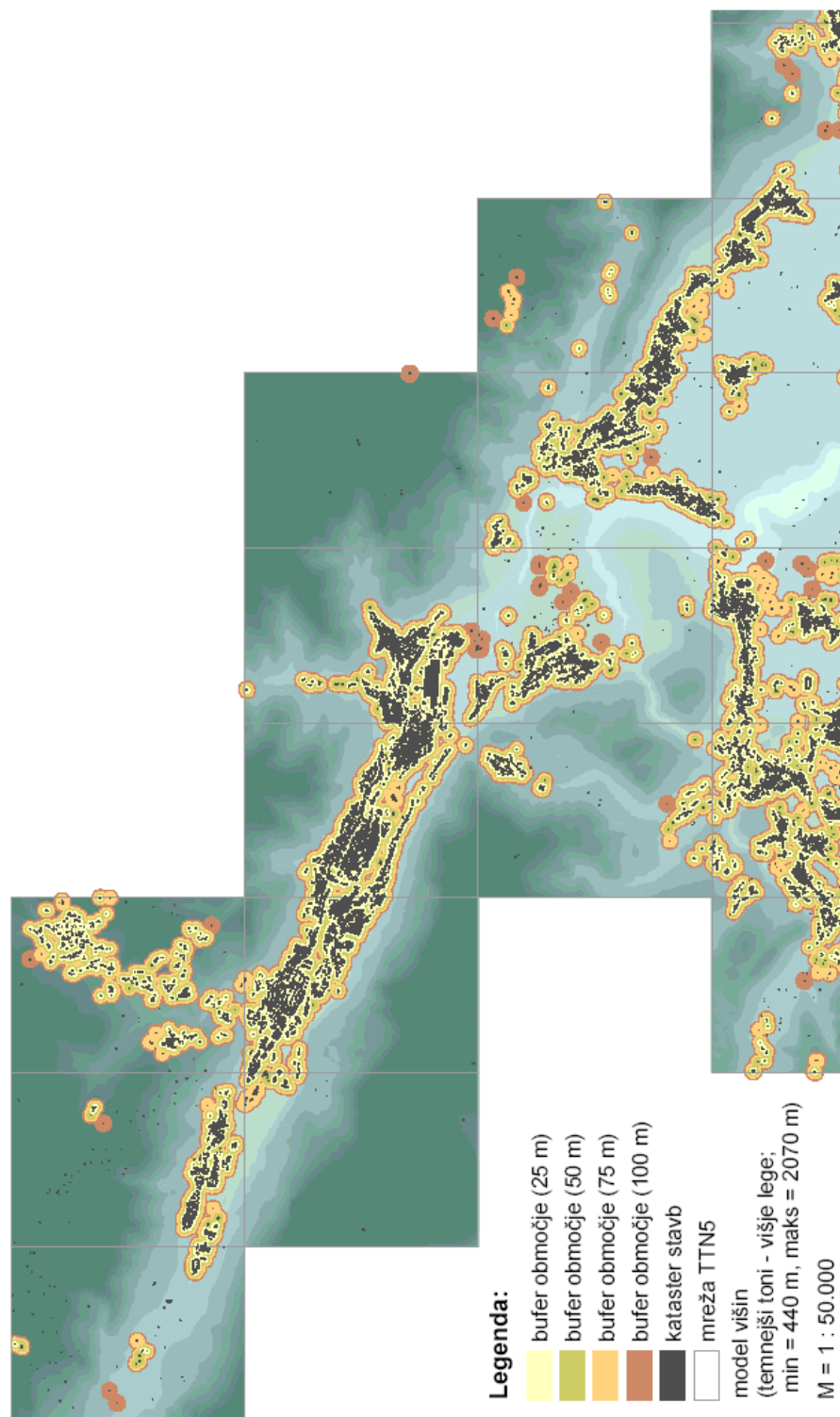
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 25: Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – Jesenice (glej tudi povezavo [24a1 - Bufer 25-100m in DMV - JESENICE.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Zgornjegorenjsko somestje: Jesenice

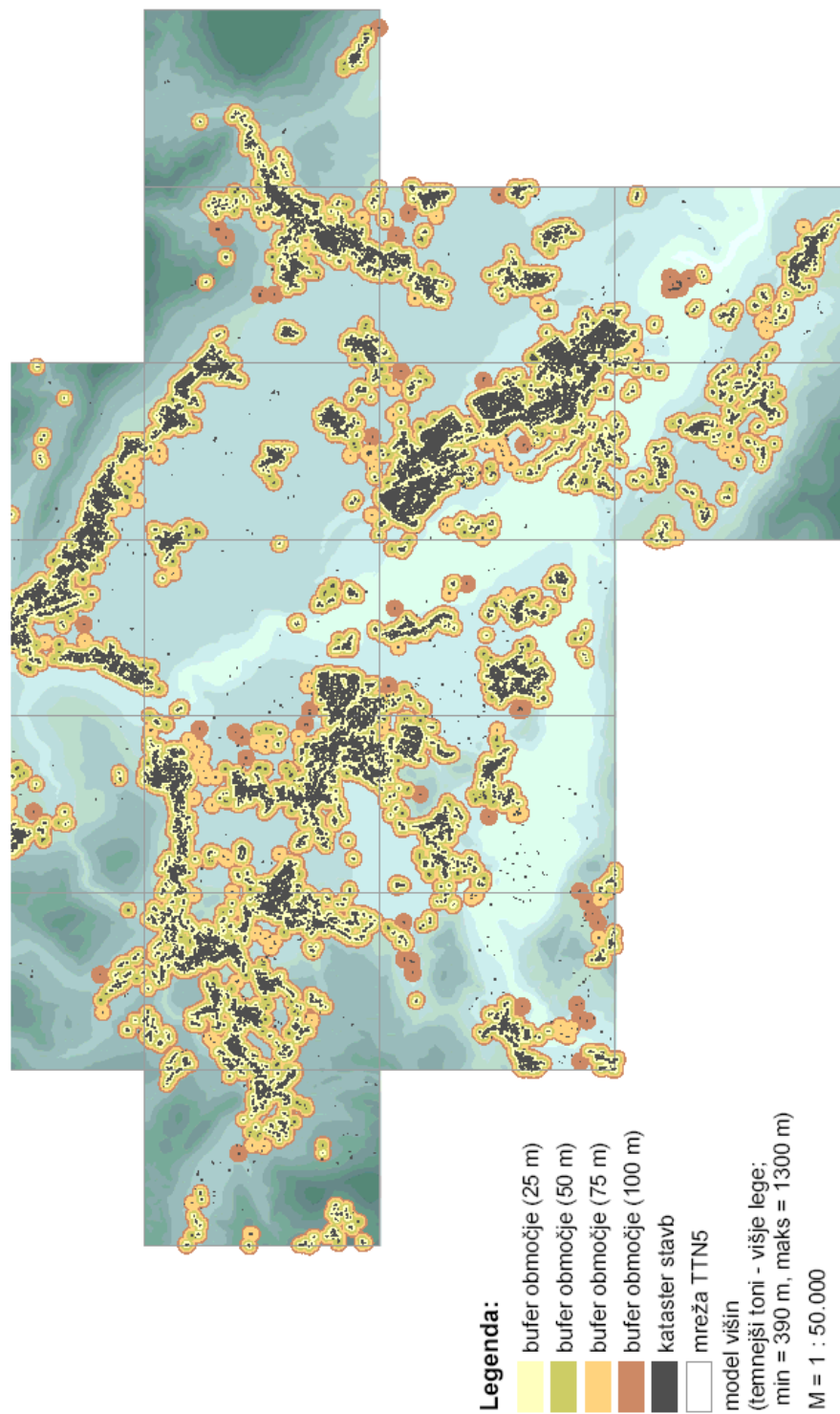
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 26: Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – Radovljica, Lesce, Bled (glej tudi povezavo [24a2 - Bufer 25-100m in DMV - RADOVLJICA.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

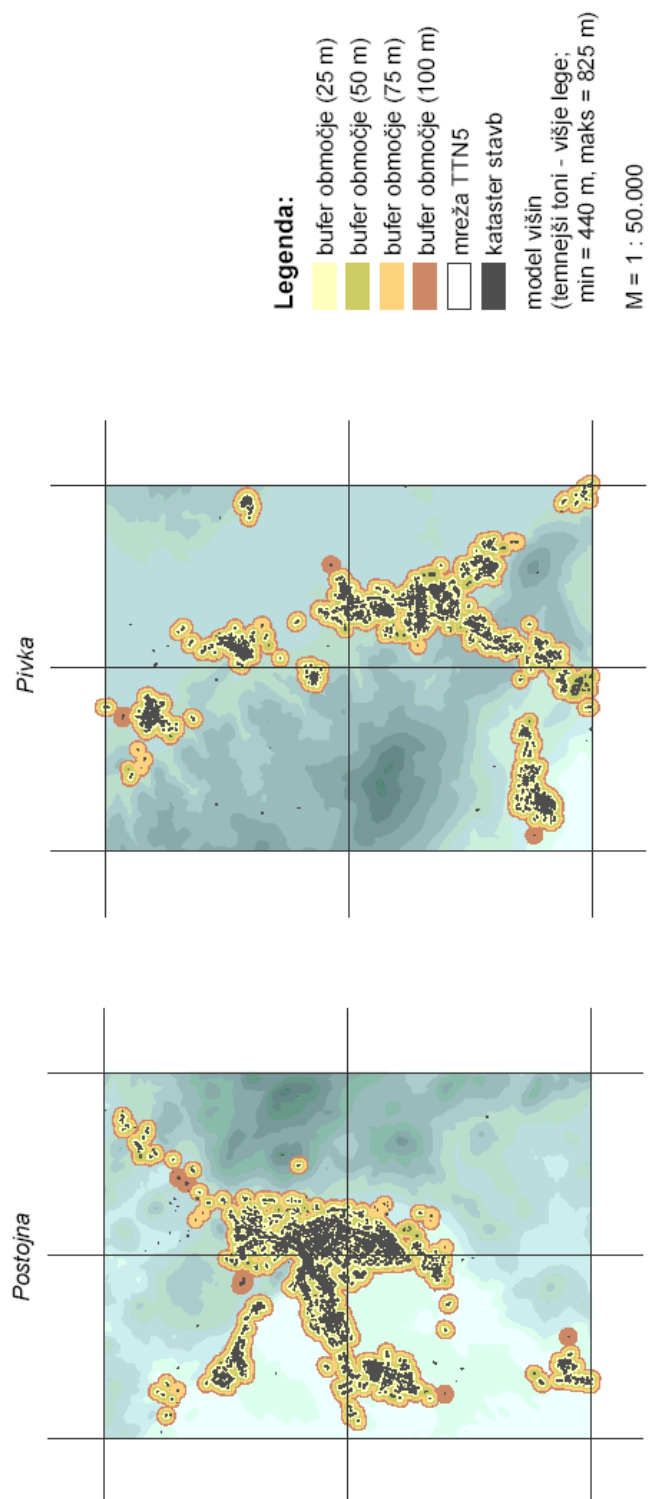
GRP: Pomen mejnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

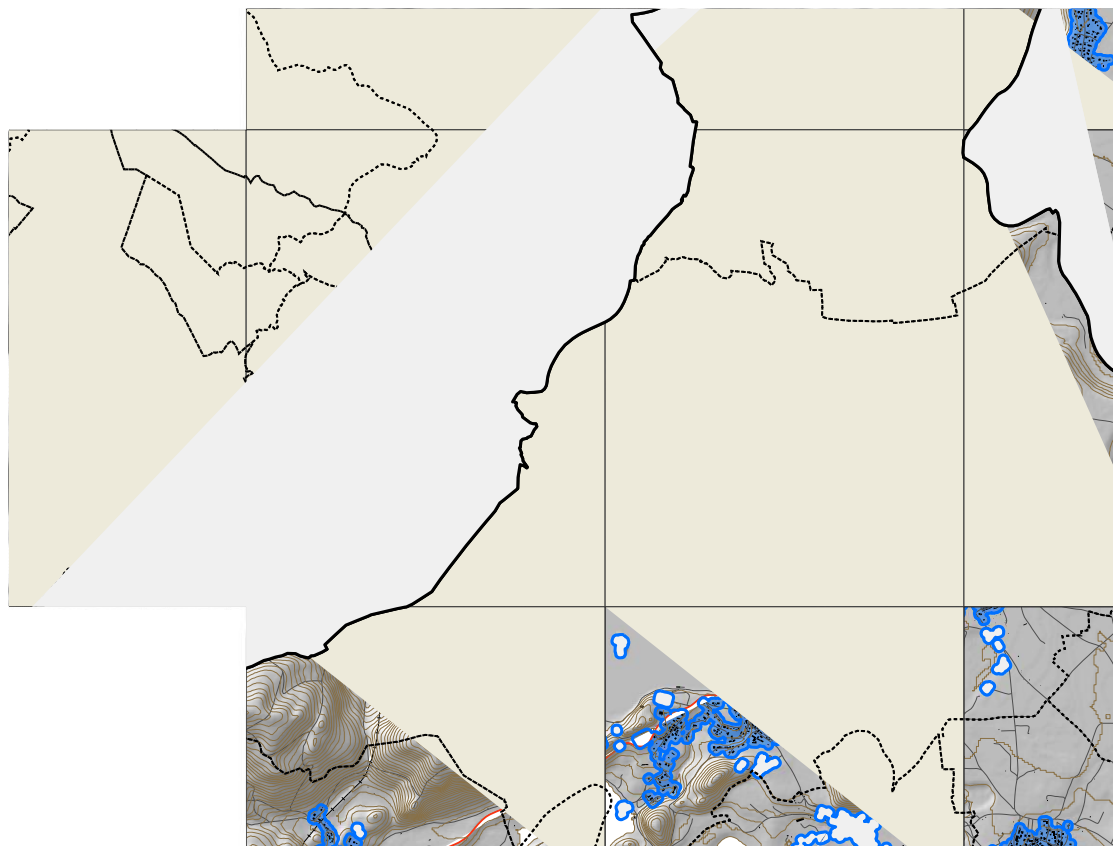
Slika 27: Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – Postojna in Pivka (glej tudi povezavo [24c - Bufer 25-100m in DMV - POSTOJNA in PIVKA.pdf](#))

Sklenjenost pozidave pri 50-, 100-, 150- in 200-metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (površina > 30 m²) ter s hišno številko - Postojna in Pivka

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanitih območij

Slika 28: Podrobnejši izsek iz karte sklenjenost pozidave pri 50- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – primer Bled z Gorjami

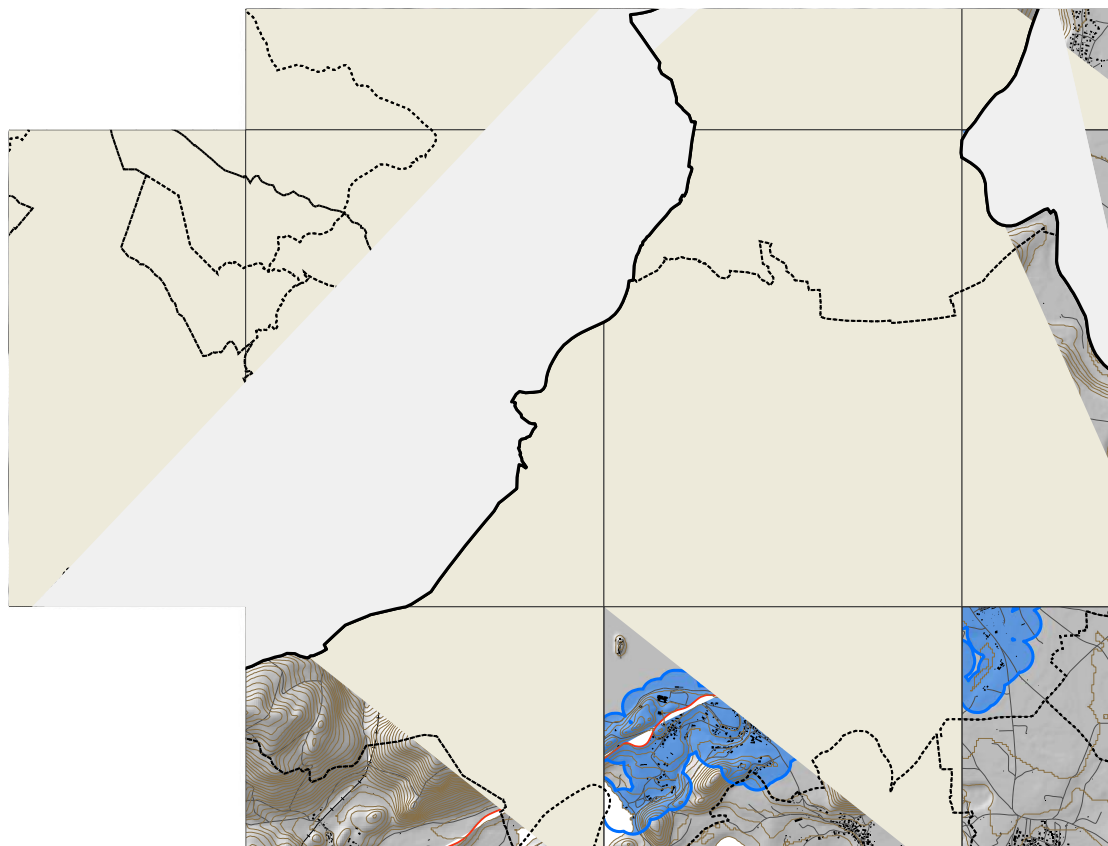

Legenda:

- občinska meja
- meja naselij (RPE)
- mreža TTN5 in DOF
- 25m oddaljenost od objektov
- kataster stavb
- izohipse E-10m
- državne ceste
- občinske ceste
- železniške proge

vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

Slika 29: Podrobnejši izsek iz karte sklenjenost pozidave pri 200- metrski razdalji med objekti iz katastra stavb (>30 m²) ter s hišno številko – primer Bled z Gorjami

Legenda:

- občinska meja
- meja naselij (RPE)
- mreža TTN5 in DOF
- območje z razdaljo med objekti pod 200m
- kataster stavb
- izohipse E-10m
- državne ceste
- občinske ceste
- železniške proge

vir podatkov:
GURS,
SURs
M = 1 : 25.000

Kot primerna kazalnika za določanje sklenjenosti pozidave na podlagi razdalj med objekti v slovenskih mestih sta se tako pokazali 100- in 150- metrska razdalja med objekti. To ugotovitev so potrdile tudi druge analize, s pomočjo katerih smo pokazali, da se za mesta in mestna naselja v Sloveniji ne da oblikovati povsem enotnega kazalnika za določanje sklenjenosti pozidave na podlagi proučevanja razdalj med objekti, saj so predvsem reliefne razmere, umestitev infrastrukturne v prostor te tipologija poselitve tako različne, da se je treba za vsako naselje posebej preveriti kazalnik.

4.2.2 Dejanska raba prostora

Analiza dejanske rabe prostora je v naseljih pokazala območja urbane rabe površin (slike 30, 31, 32, 33), ki prav tako kažejo na sklenjenosti mest in mestnih naselij. Praviloma so urbane rabe med seboj povezane in jih le v izjemnih primerih prekinjajo območja kmetijskih površin in lesnoproizvodnega gozda.

4.2.3 Gostota prebivalstva

Gostota prebivalstva na slikah 34 – 37 je prikazana na rastru 100 x 100m in kaže zgostitve prebivalstva v območjih naselij, še posebej v območjih goste (tudi blokovne) stanovanjske gradnje. V slovenskih razmerah že gostota nad 20 prebivalci/ha lahko predstavlja sklenjeno pozidavo, ki sovпада tudi s sklenjenostjo urbanih območij po ostalih merilih (razdalje med objekti in urbana raba prostora). To nam je potrdilo tudi prekrivanje kart, ki smo ga izvedli s pomočjo GIS orodja. V nalogi prikazujemo le posamezne karte, ker so preglednejše in bolj nazorno kažejo obravnavana merila za določanje meje mest in mestnih naselij.

4.2.4 Izločilna merila

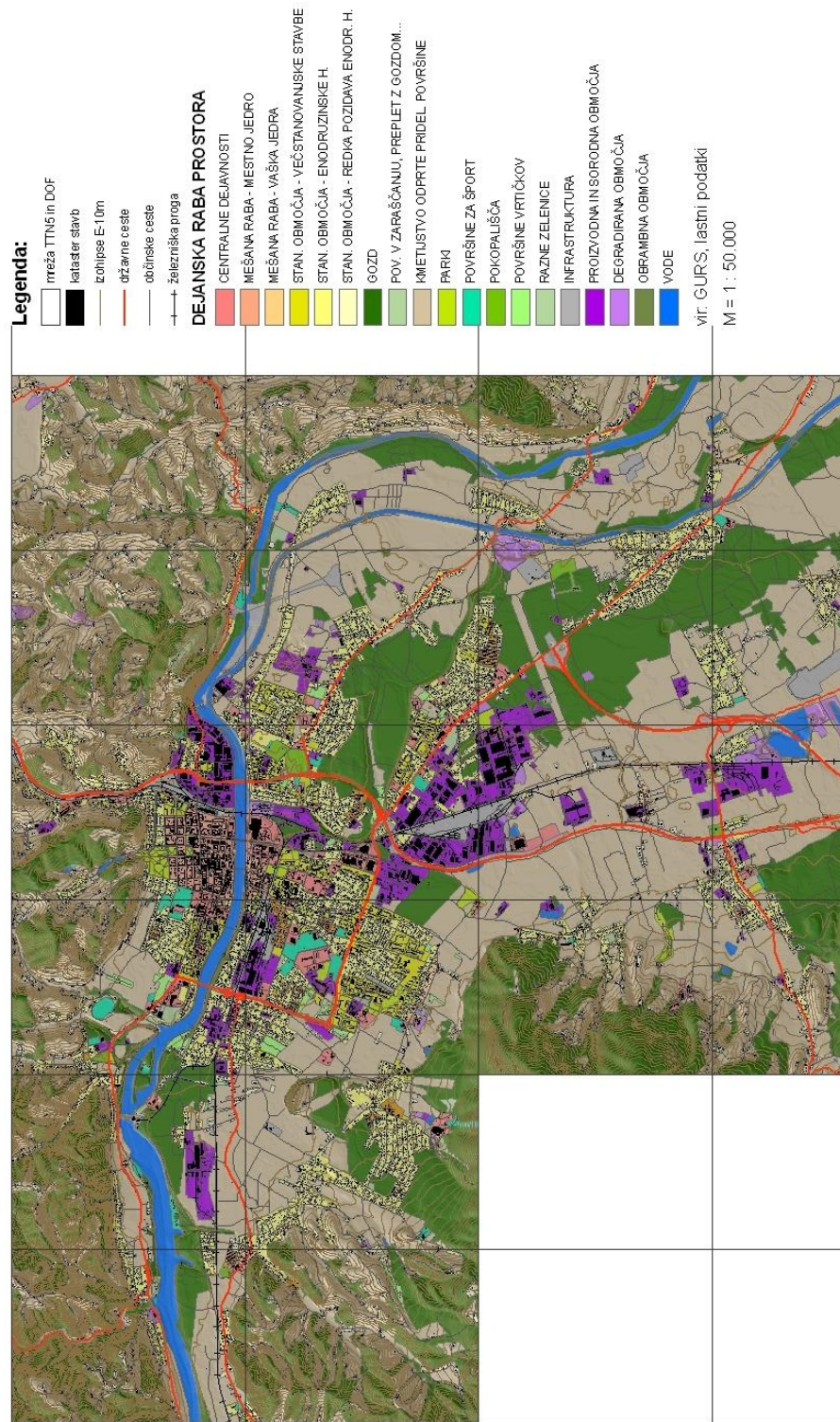
Za določitev meje mesta oziroma mestnega naselja pa smo uporabili tudi tako imenovana izločilna merila (opisana so tudi v poglavju 2.3):

- mestna obvoznica, avtocesta, železnica na robu naselja,
- sklenjene kmetijske in gozdne površine,
- reliefni pogoji,
- druga nemestotvorna območja z določeno izključno namensko rabo prostora,
- sklenjeni naravni rezervati,
- turistično rekreacijska območja, katerih lokacija je direktno vezana na naravne danosti in neodvisna od ostalih dejavnosti v mestih.

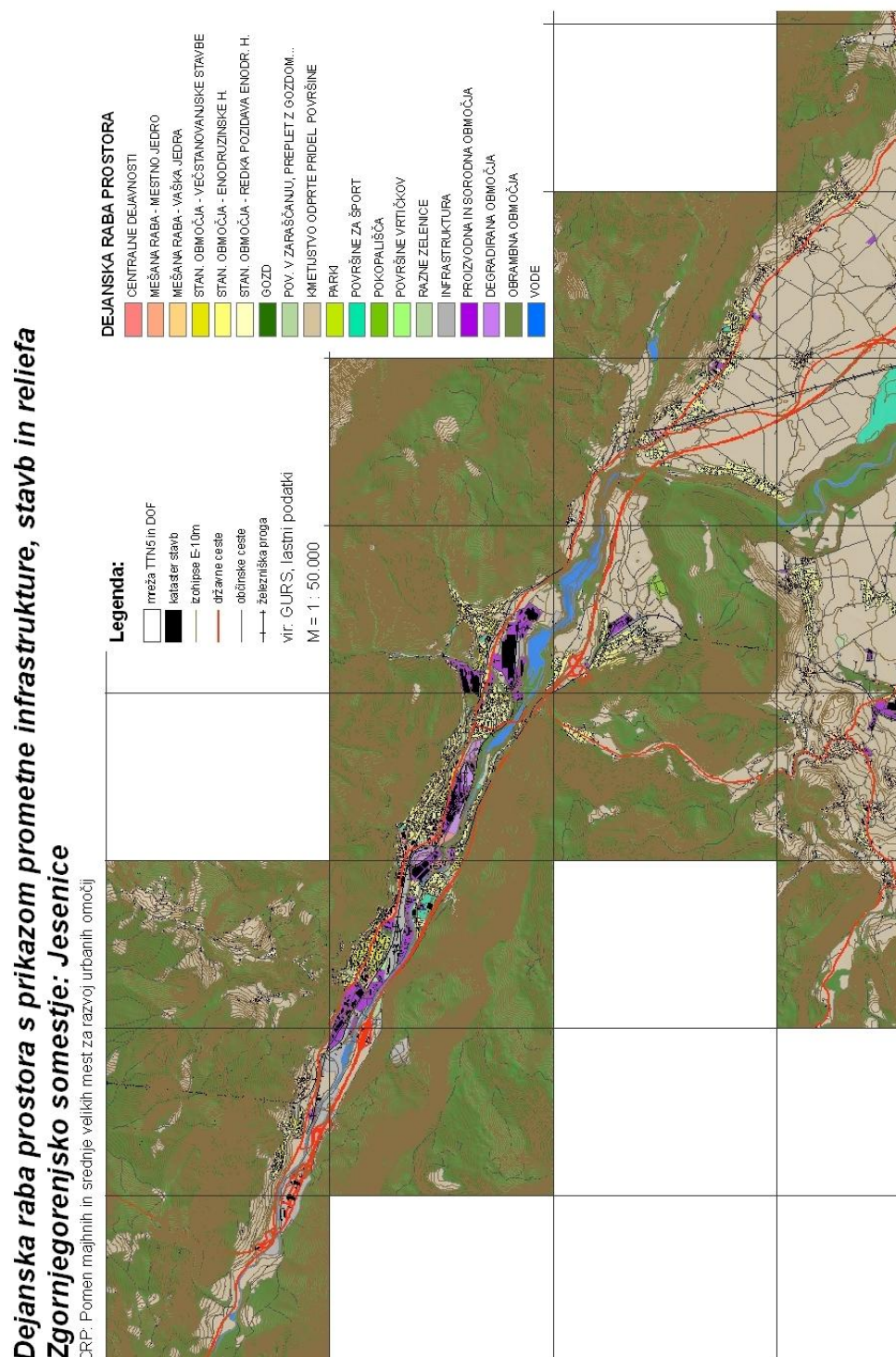
Slika 30: Dejanska raba prostora kot merilo sklenjenosti urbanih površin – primer Maribor (glej tudi povezavo [1d MB RABA.jpg](#))

Dejanska raba prostora s prikazom prometne infrastrukture, stavb in reliefa - Maribor

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

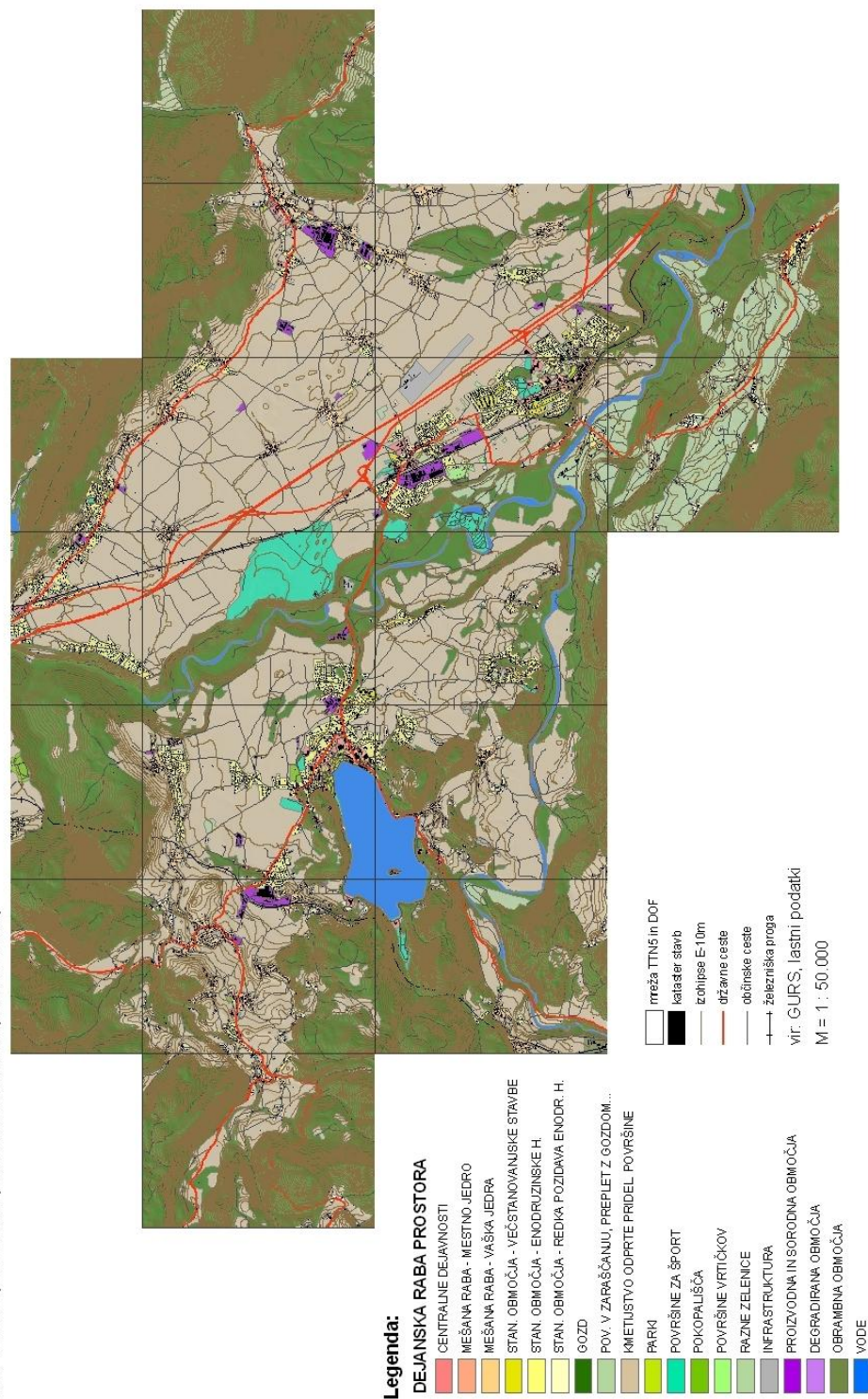
Slika 31: Dejanska raba prostora kot merilo sklenjenosti urbanih površin – primer Jesenice (glej tudi povezavo [1cJES RABA.jpg](#))

Slika 32: Dejanska raba prostora kot merilo sklenjenosti urbanih površin – primer Radovljica, Lesce, Bled (glej tudi povezavo [1b RAD RABA.jpg](#))

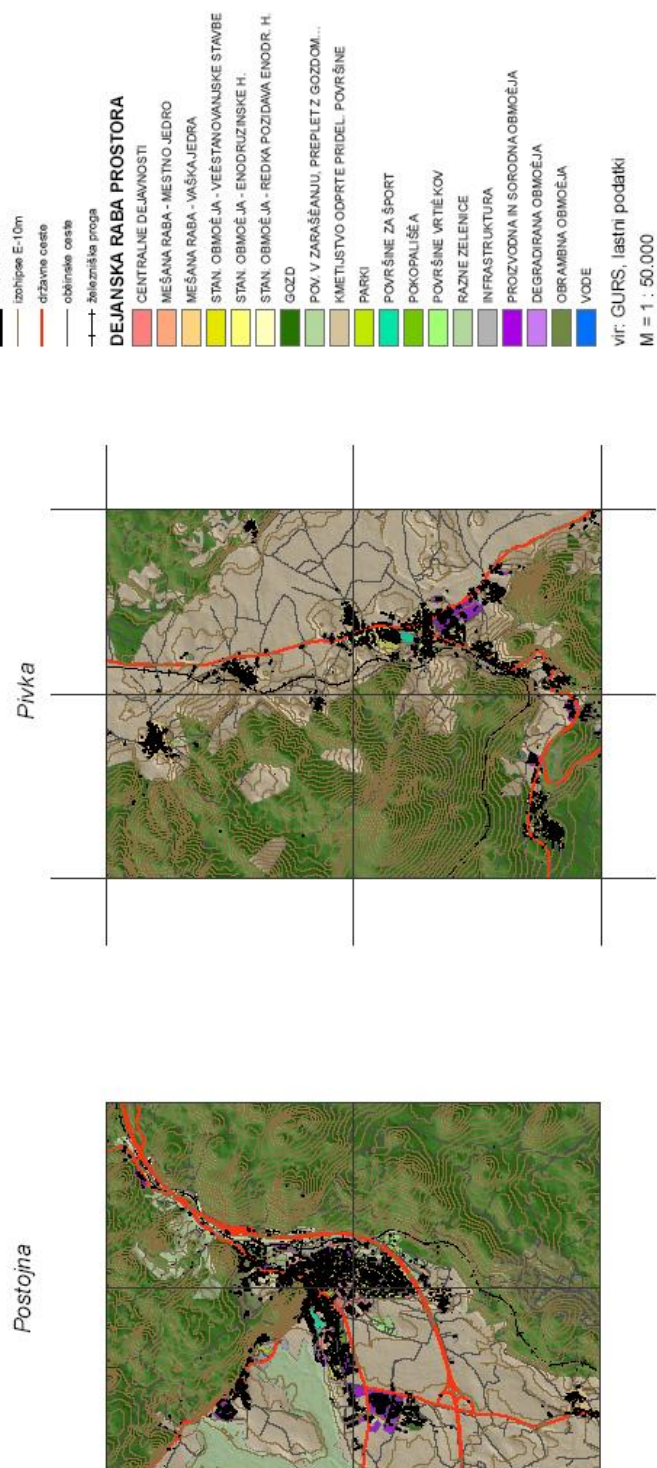
**Dejanska raba prostora s prikazom prometne infrastrukture, stavb in reliefa
Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled**

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

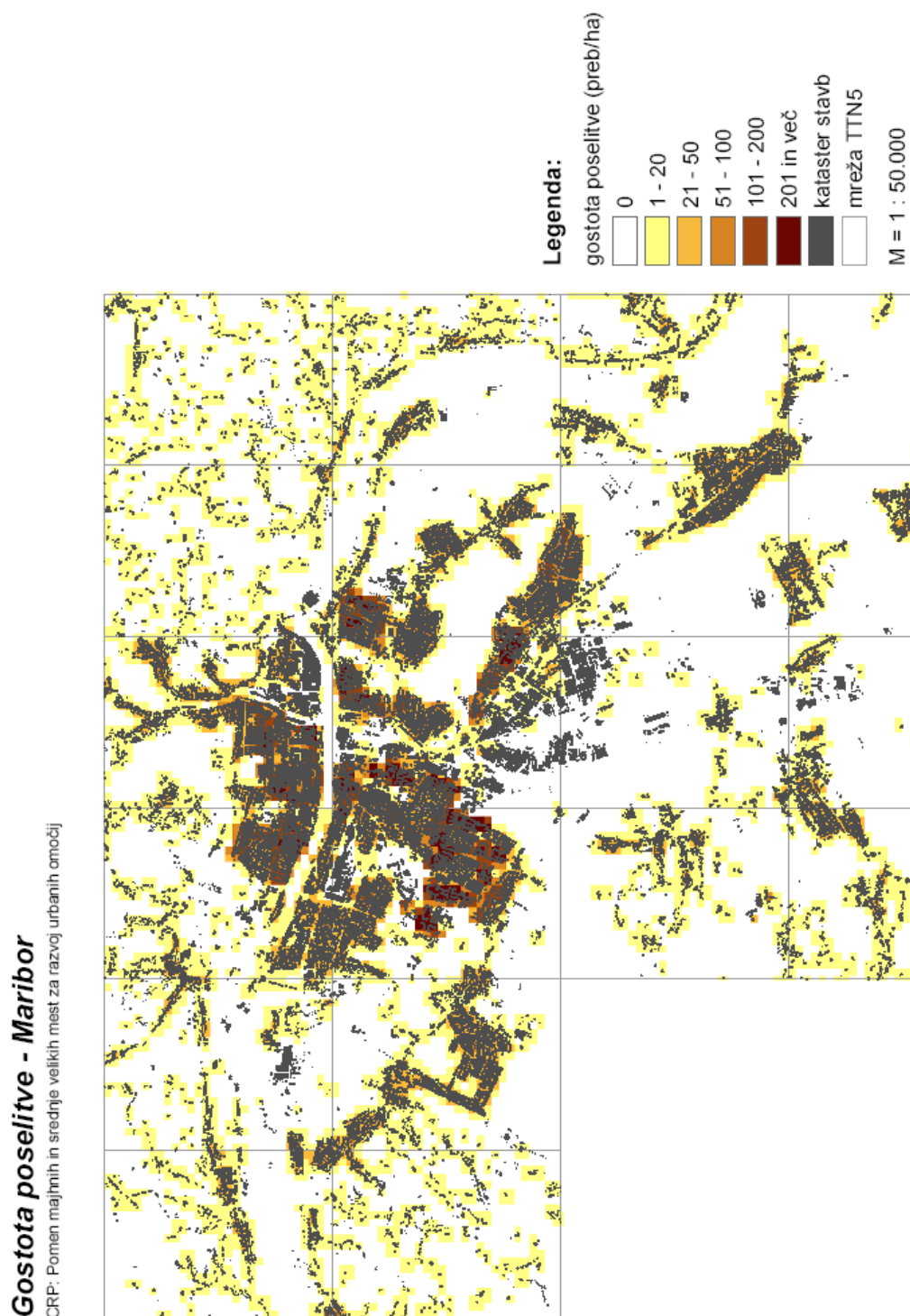

Dejanska raba prostora s prikazom prometne infrastrukture, stavb in reliefa Postojna in Pivka

GRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih omočij

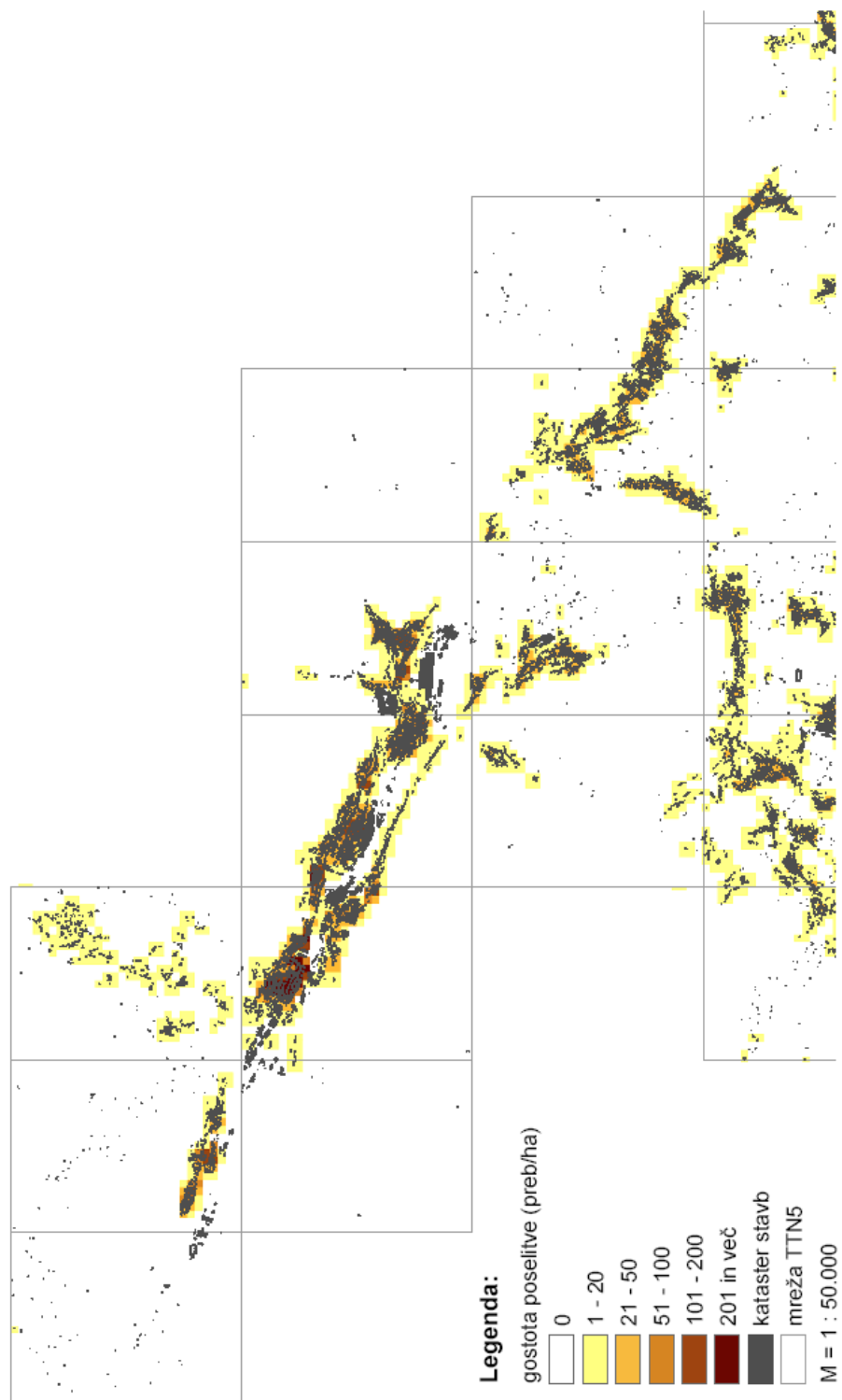
Slika 34: Gostota prebivalstva na rastru 100 x 100 m (ha) – primer Maribor (glej tudi povezavo [20b - Gostota prebivalstva - MARIBOR.pdf](#))

Slika 35: Gostota prebivalstva na rastru 100 x 100 m (ha) – primer Jesenice (glej tudi [20a1 - Gostota prebivalstva - JESENICE.pdf](#))

Gostota poselitve - Zgornjegorenjsko somestje: Jesenice

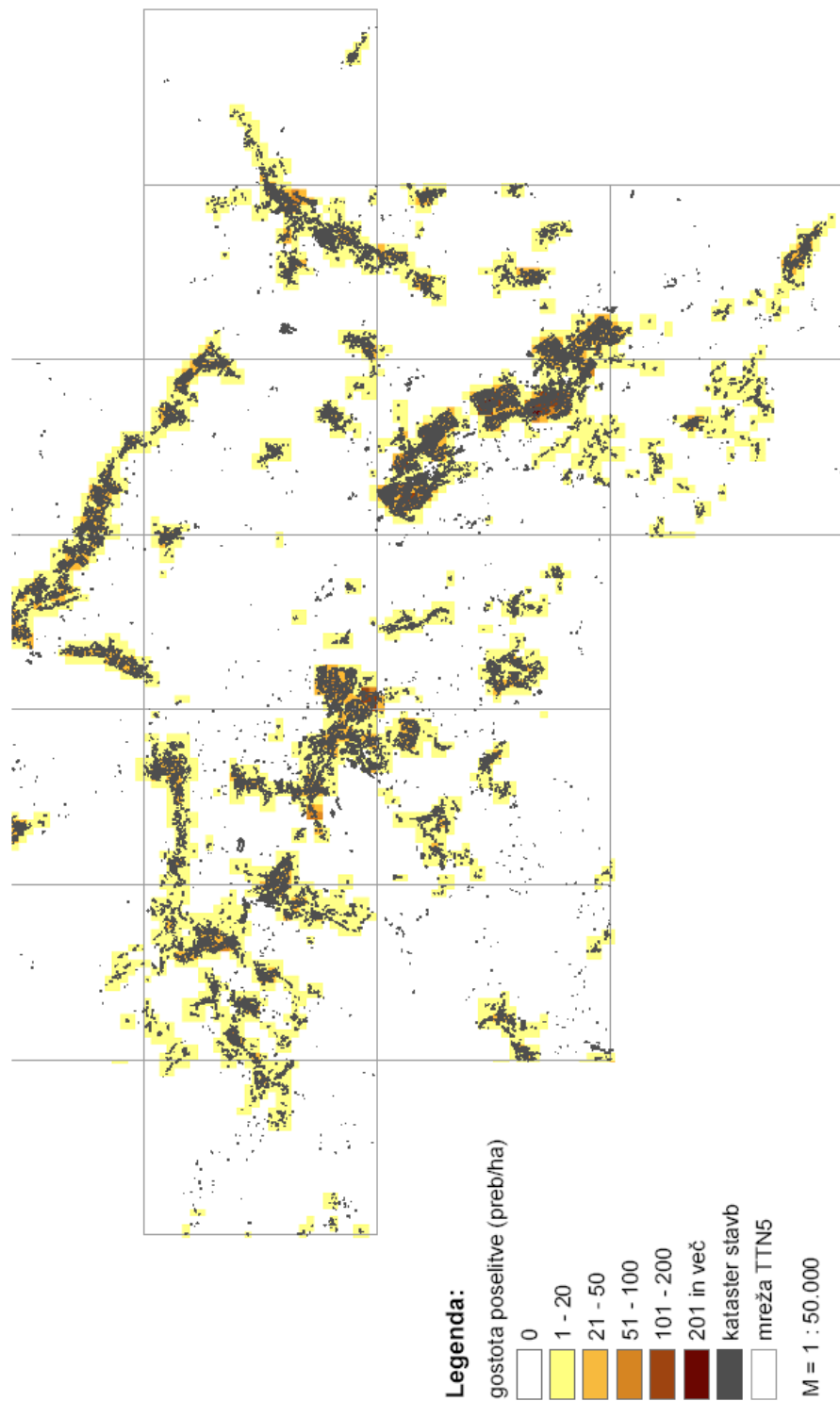
CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

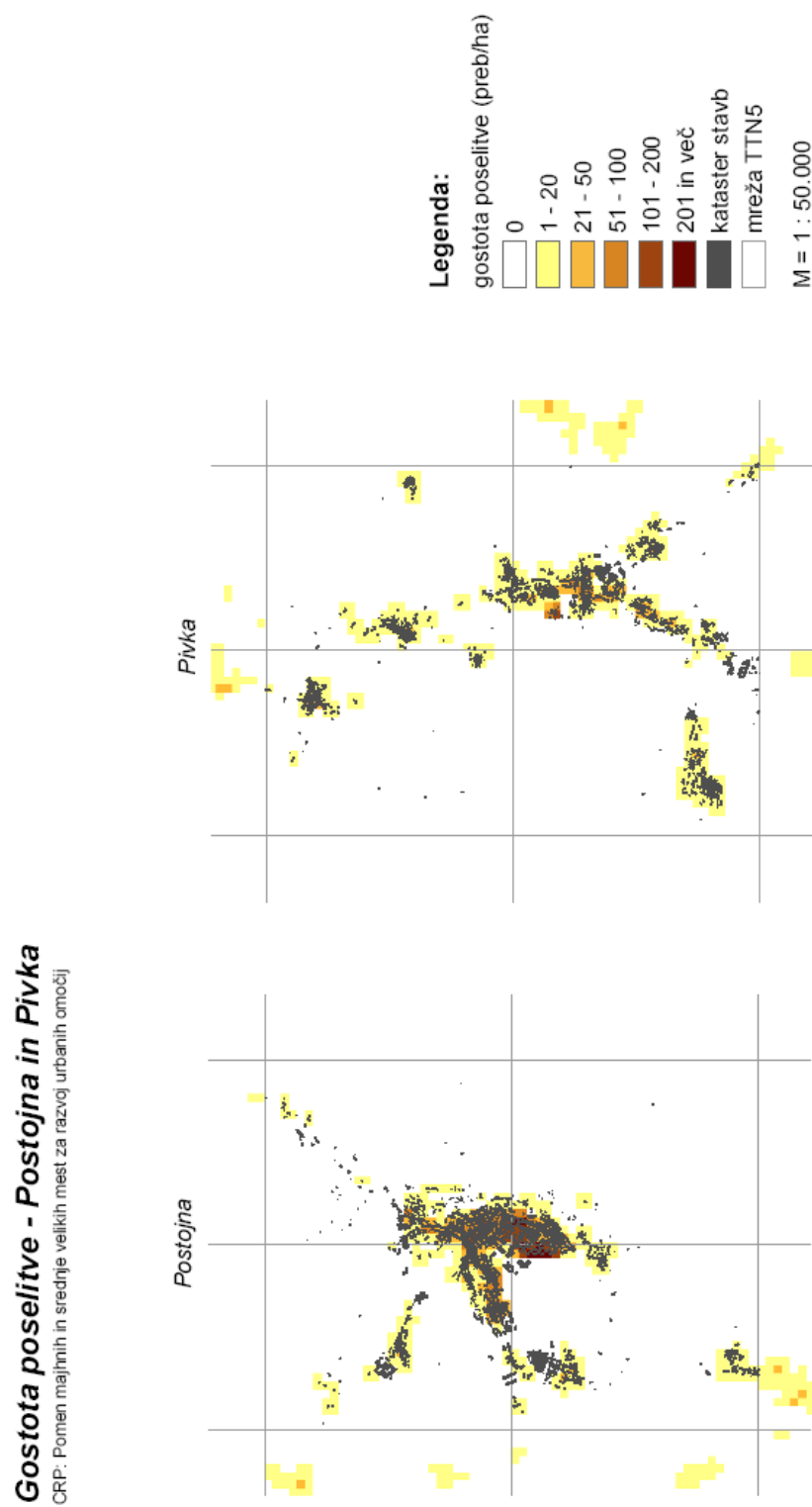
Slika 36: Gostota prebivalstva na rastru 100 x 100 m (ha) – primer Radovljica, Lesce, Bled (glej tudi [20a2 - Gostota prebivalstva - RADOVLJICA.pdf](#))

Gostota poselitve - Zgornjegorenjsko somestje: Radovljica, Lesce in Bled

CRP: Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij

Slika 37: Gostota prebivalstva na rastru 100 x 100 m (ha) – primer Postojna in Pivka (glej tudi [20c - Gostota prebivalstva- POSTOJNA in PIVKA.pdf](#))

4.3 Prikaz meje mest in mestnih naselij na testnih primerih s posebnimi ugotovitvami

Na podlagi vseh upoštevanih meril (preglednica 13) in dobljenih rezultatov analiz smo za vse testne primere določili mejo mesta oziroma mestnega naselja. Za odločujoča so se pokazala predvsem merila sklenjenosti pozidave (100-150 m razdalja med objekti), sklenjenosti urbane rabe površin, koncentracije prebivalstva na stanovanjskih območjih, naravnih danosti (predvsem strm in razgiban relief ter reke) in prometne infrastrukture (avtocesta, železnica). Testna naselja z določenimi mejami so prikazana na slikah 38, 39, 45 in 46, nato pa na slikah 41 – 44 še podrobnejši prikazi posameznih mestnih območij v Zgornjegorenjskem somestju.

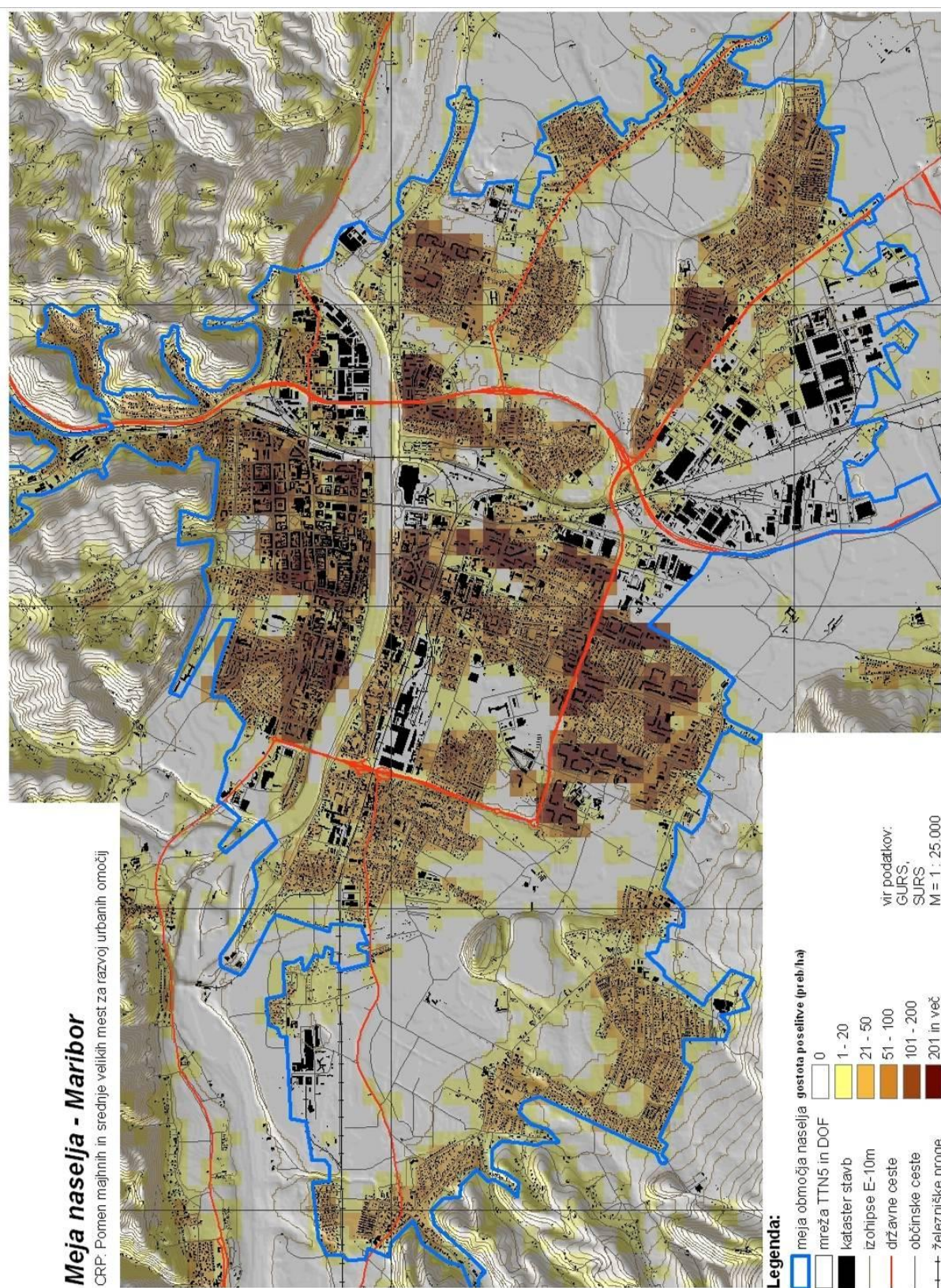
Preglednica 15: Izbrana merila in kazalniki za določanje razmejitev mest in mestnih naselij ter odprtega prostora

Merilo	Kazalnik sklenjenosti urbanih površin
Razdalja med objekti	- 100 do 150 m
Dejanska raba prostora kot merilo sklenjenosti urbanih površin	- Centralne dejavnosti - Stanovanjska (enostanovanjskih in večstanovanjskih stavb) območja - Proizvodna in sorodna območja - Parkovne površine - Površine za šport in rekreacijo - Pokopališča - Vrtički in druge urbane zelene površine - Vodne površine - Degradirana urbana območja - Obrambna in druga območja
Gostota prebivalstva	- 21-50 preb/ha (nizka gostota) - 51-100 preb/ha - 101-200 preb/ha - Nad 201 preb/ha (zelo visoka gostota)
Dejanska raba prostora kot izločilno merilo za določanje sklenjenosti urbanih površin	- mestna obvoznica, avtocesta, železnica na robu naselja, - velike sklenjene kmetijske in gozdne površine, - reliefni pogoji (strme brežine), - druga nemestotvorna območja z določeno izključno namensko rabo prostora, - sklenjeni naravni rezervati, - turistično rekreacijska območja, katerih lokacija je direktno vezana na naravne danosti in neodvisna od ostalih dejavnosti v mestih.

Druge merila imajo na določitev meje mest in mestnih naselij bistveno manjši vpliv, ki na marsikaterem robu naselij mejo določajo bistveno manj natančno. Na teh območjih se dejansko kažejo težnje po nadaljnji širitvi naselij oziroma grajene strukture že prehajajo v območja razpršene gradnje.

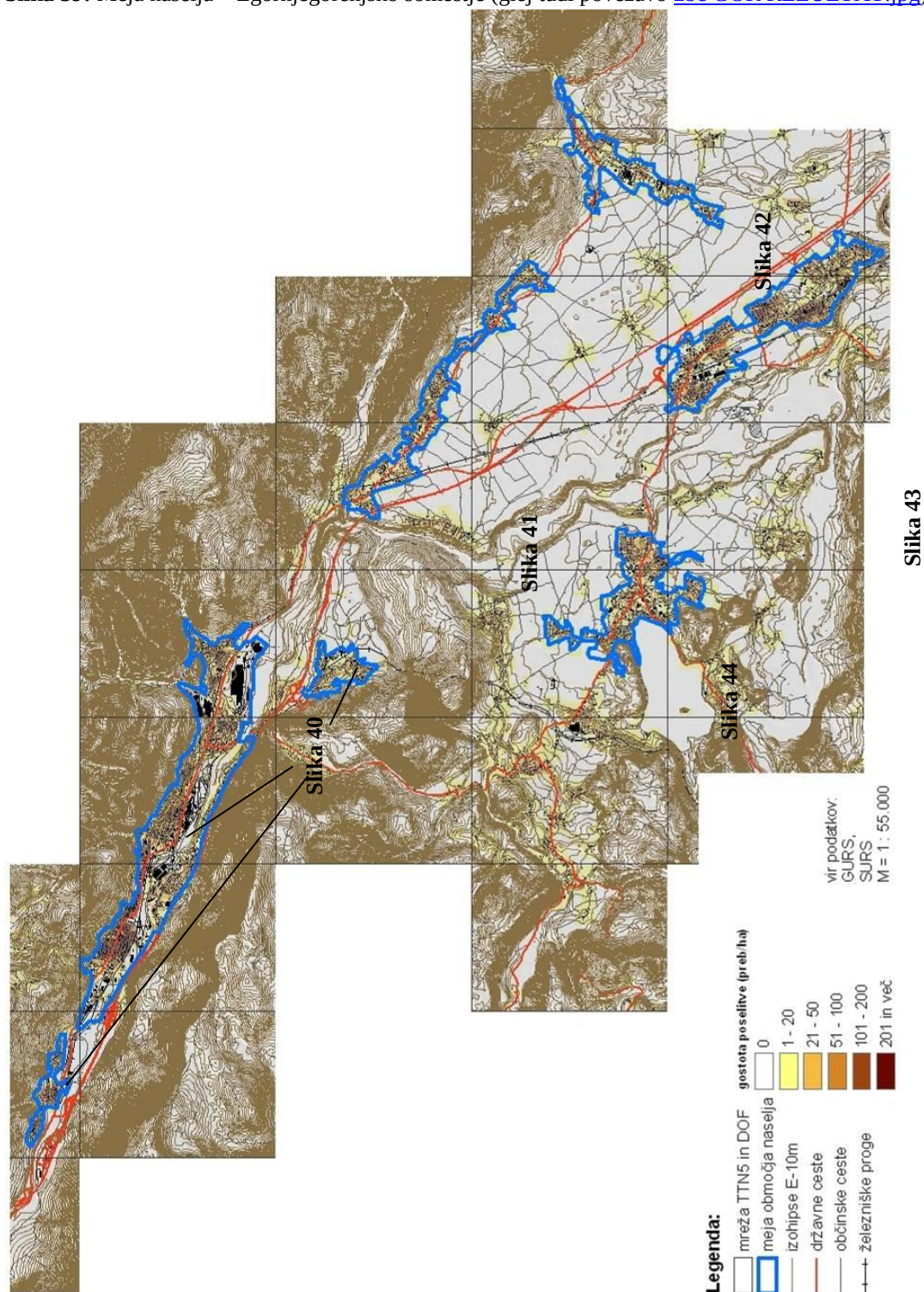
Na drugi strani lahko opazujemo tudi površine znotraj meje naselja, ki predstavljajo še neizkoriščene potenciale oziroma rezerve za notranji razvoj mest (primer Maribora).

Slika 38: Meja naselja – Maribor (glej tudi povezavo [2d MB REZULTAT.jpg](#))

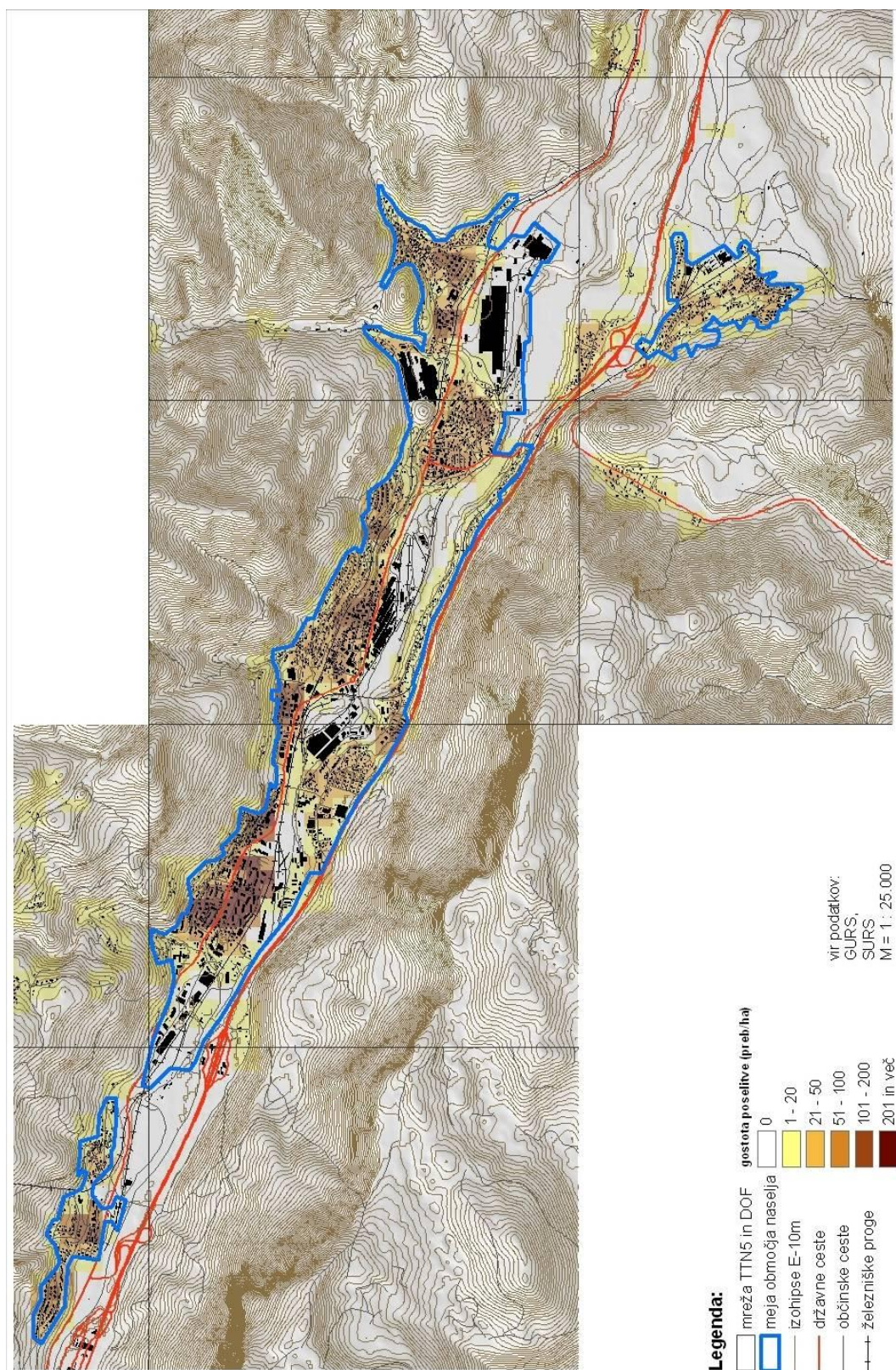

Predvsem na primeru Zgornjegorenjskega somestja se je pokazalo, da ga ne tvorijo le Jesenice, Radovljica in Bled. Ta tri mesta predstavljajo le njegovo ogrodje, dopolnjuje pa ga še vrsta manjših naselij, ki jih glede na njihove lastnosti že uvrstimo med naselja mestnega značaja.

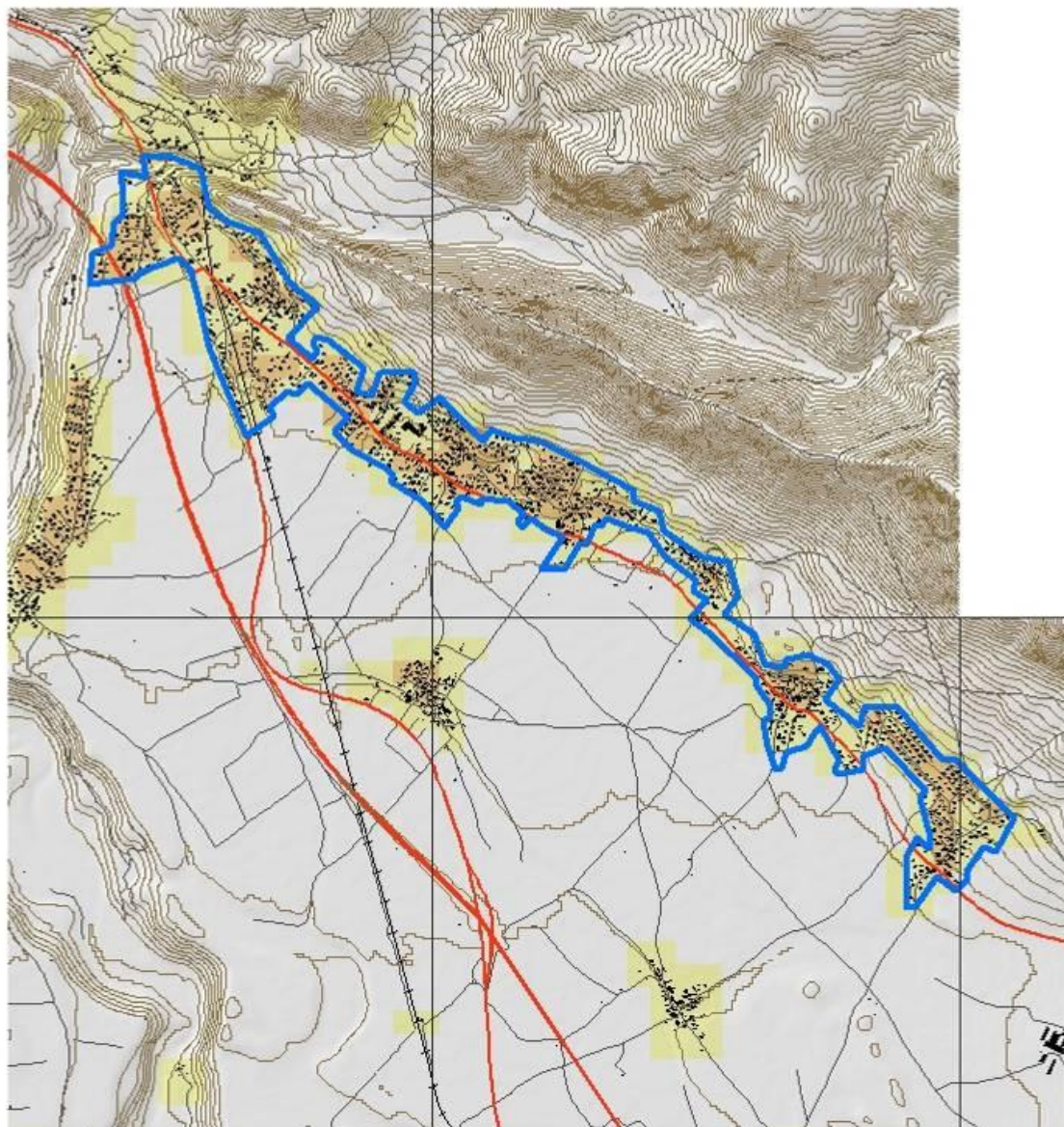
Slika 39: Meja naselja – Zgornjegorenjsko somestje (glej tudi povezavo [2bc GOR REZULTAT.jpg](#))

Slika 40: Meja naselja – Jesenice (glej tudi povezavo [2c JES REZULTAT.jpg](#))

Slika 41: Meja naselja – Žirovnica (glej tudi povezavo [2b1 ŽIR REZULTAT.jpg](#))

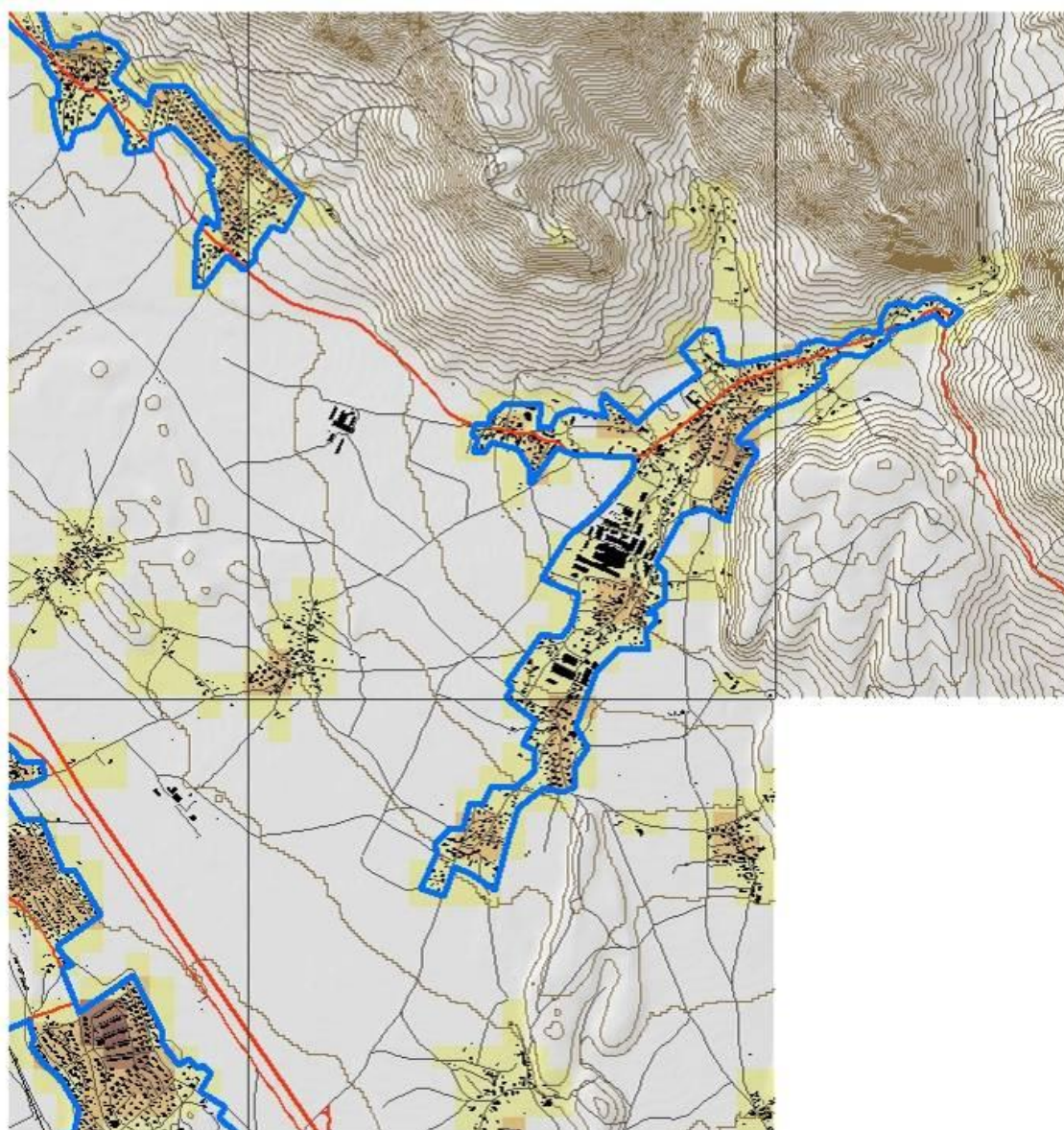

Legenda:

	mreža TTN5 in DOF	gostota poselitve (preb/ha)
	meja območja naselja	 0
	izohipse E-10m	 1 - 20
	državne ceste	 21 - 50
	občinske ceste	 51 - 100
	železniške proge	 101 - 200
		 201 in več

vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

Slika 42: Meja naselja – Begunje (glej tudi povezavo [2b1 BEG REZULTAT.jpg](#))

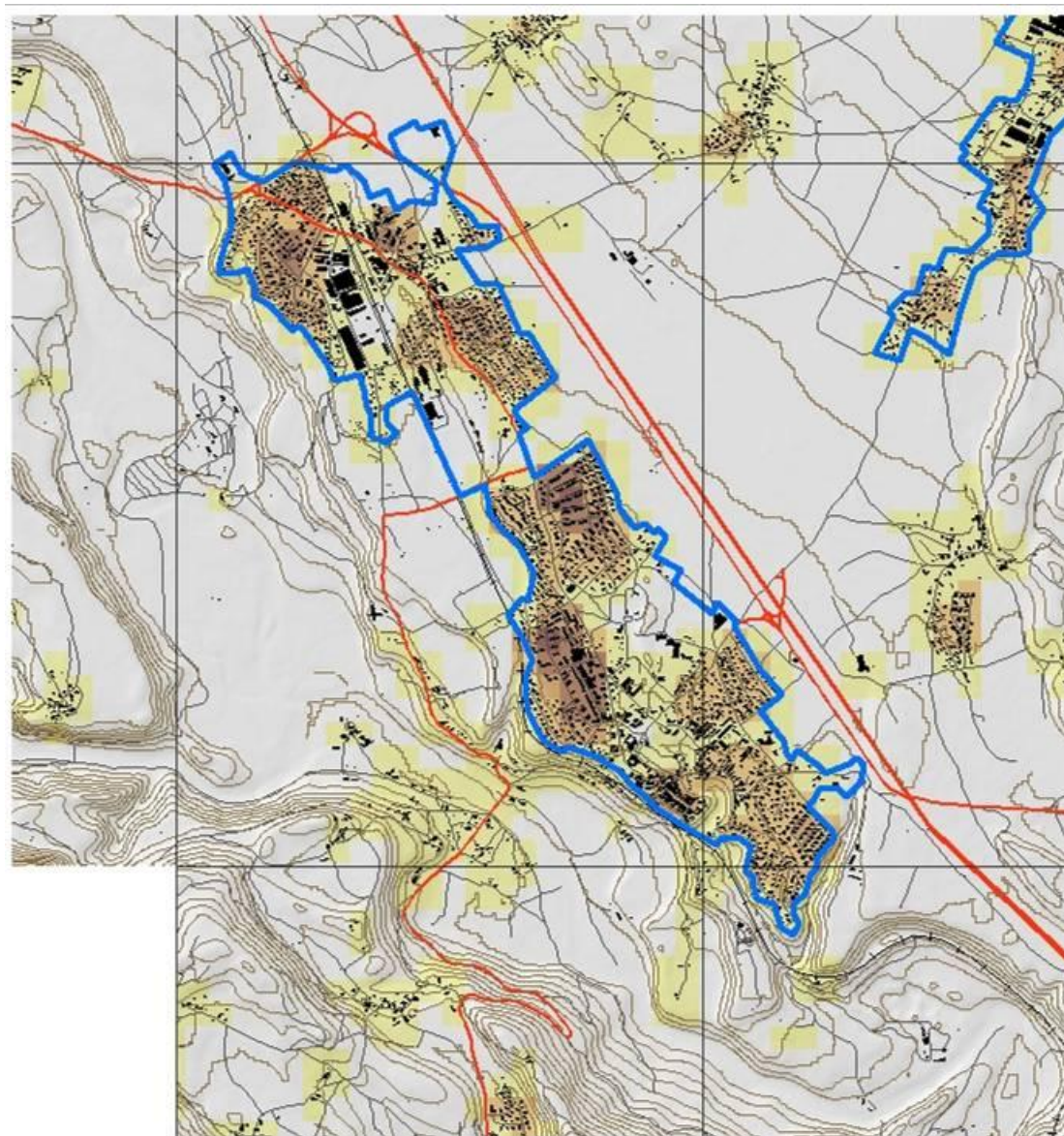

Legenda:

mreža TTN5 in DOF	gostota poselitve (preb/ha)
meja območja naselja	0
izohipse E-10m	1 - 20
državne ceste	21 - 50
občinske ceste	51 - 100
železniške proge	101 - 200
	201 in več

vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

Slika 43: Meja naselja – Radovljica, Lesce (glej tudi povezavo [2b1 RAD REZULTAT.jpg](#))

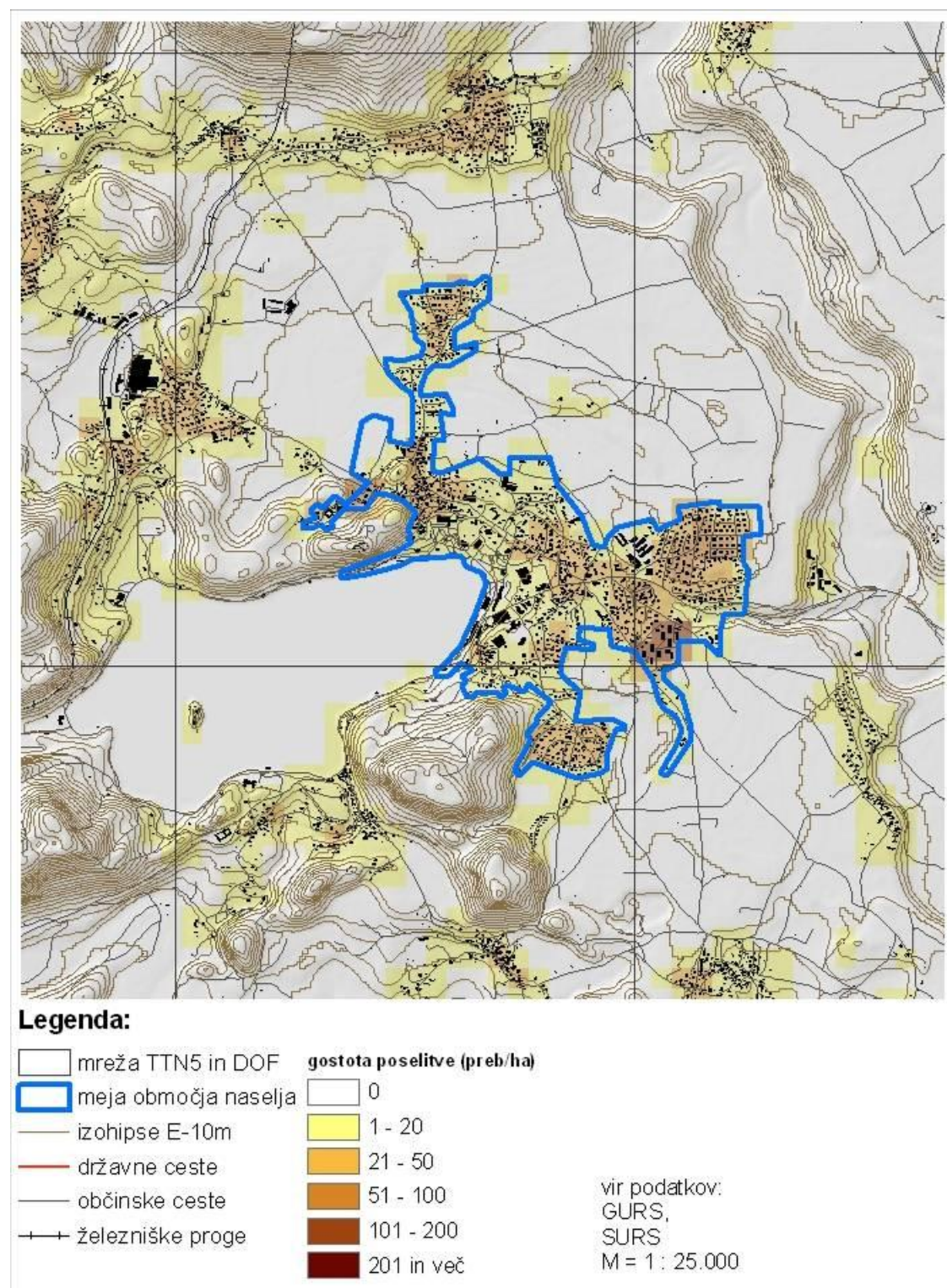

Legenda:

mreža TTN5 in DOF	gostota poselitve (preb/ha)
meja območja naselja	0
izohipse E-10m	1 - 20
državne ceste	21 - 50
občinske ceste	51 - 100
železniške proge	101 - 200
	201 in več

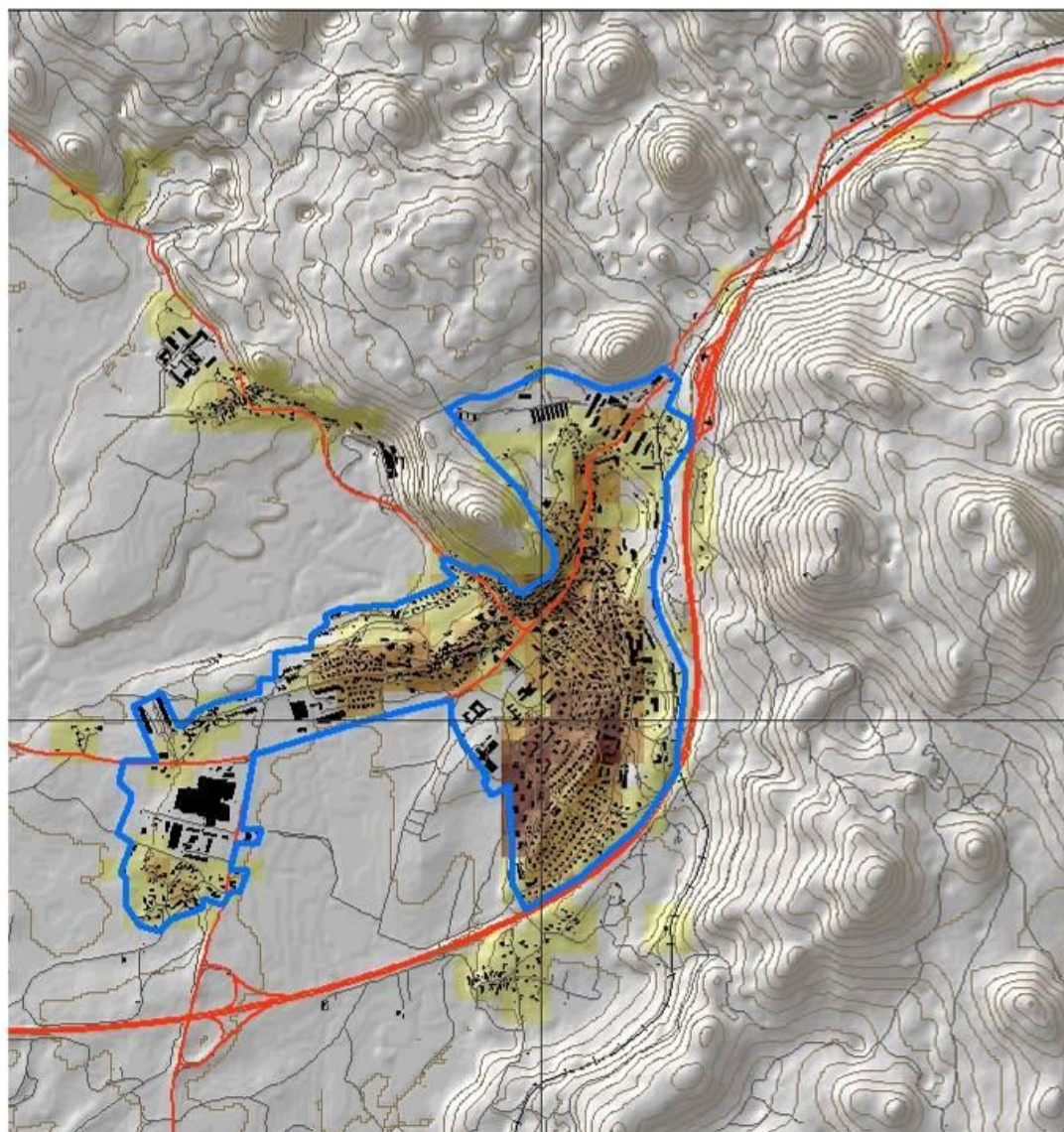
vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

Slika 44: Meja naselja – Bled (glej tudi povezavo [2b1 BLED REZULTAT.jpg](#))

Naselji Postojna (slika 45) in Pivka (slika 46) pa sta se izkazali za povsem samostojni mestni naselji brez vidnejših povezav v skupno funkcionalno somestje.

Slika 45: Meja naselja – Postojna (glej tudi povezavo [2a1 PO REZULTAT.jpg](#))

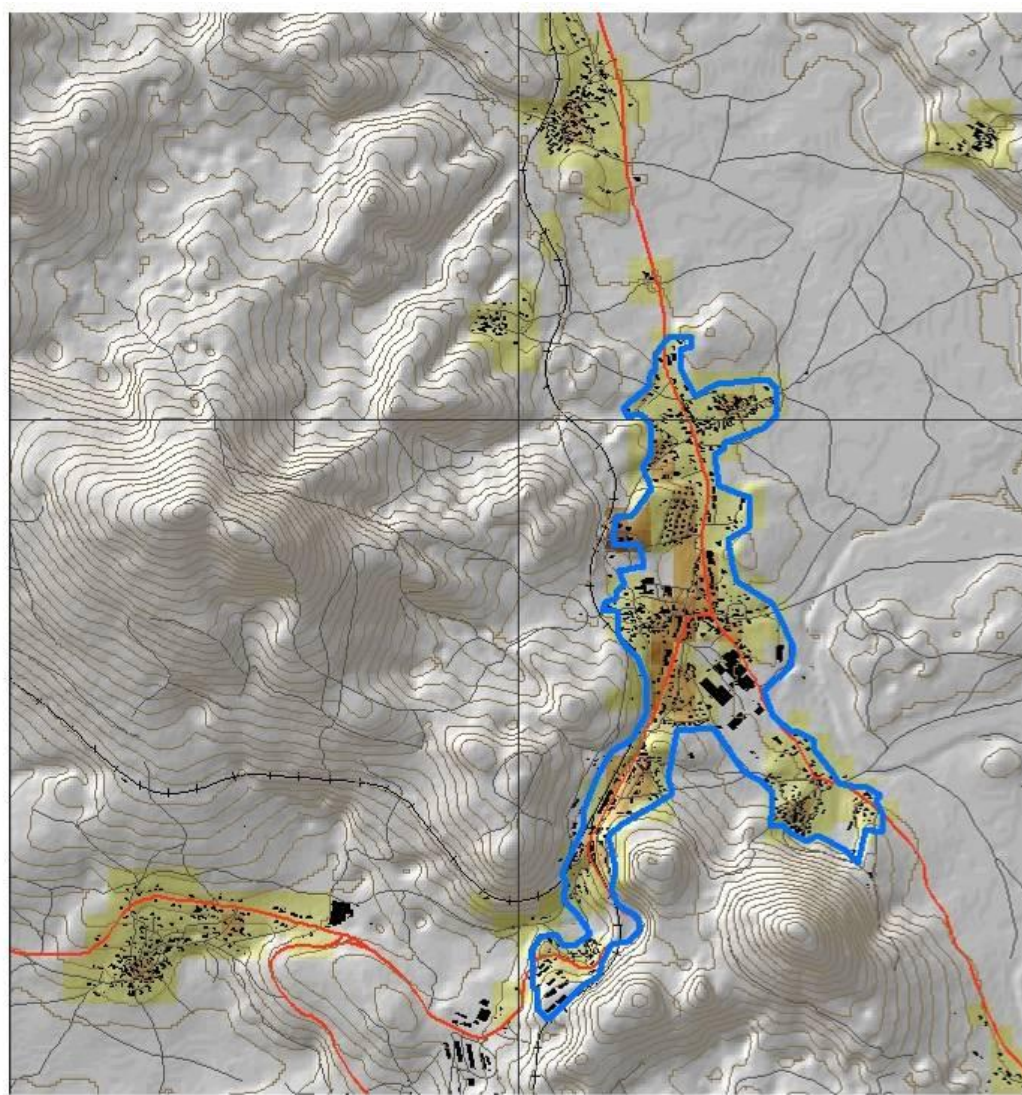
Legenda:

mreža TTN5 in DOF	gostota poselitve (preb/ha)
meja območja naselja	0
izohipse E-10m	1 - 20
državne ceste	21 - 50
občinske ceste	51 - 100
železniške proge	101 - 200
	201 in več

vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

V obeh primerih je treba poudariti občutljivost merila razdalje med objekti. Ker gre za homogeni, strnjeni naselji brez posebnih širitev v okoliški prostor, bi lahko za določitev meje naselja uporabili že merilo 100 m razdalje med objekti. Podobno lahko opazujemo tudi na Jesenicah. Pri razdalji 150 m med objekti se pri določanju meje naselja že pojavljajo težave, ki so pogojene predvsem z reliefnimi pogoji (strme brežine, na katerih je zračna razdalja med objekti majhna, dejanska v naravi pa zelo velika in kaže predvsem na veliko razpršenost objektov v prostoru).

Slika 46: Meja naselja – Pivka (glej tudi povezavo [2a2 PI REZULTAT.jpg](#))

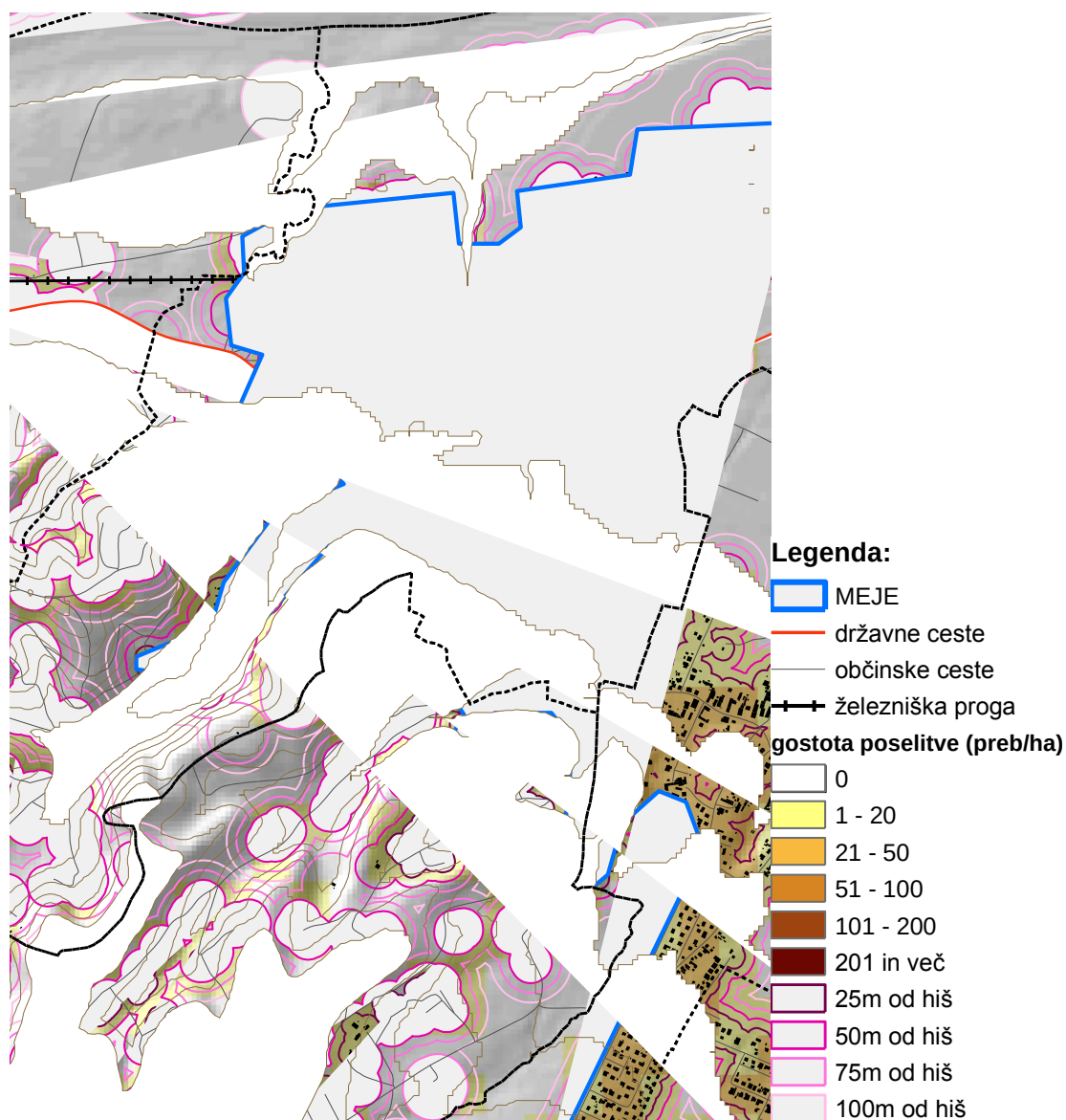
Legenda:

mreža TTN5 in DOF	gostota poselitve (preb/ha)
meja območja naselja	0
izohipse E-10m	1 - 20
državne ceste	21 - 50
občinske ceste	51 - 100
železniške proge	101 - 200
	201 in več

vir podatkov:
GURS,
SURS
M = 1 : 25.000

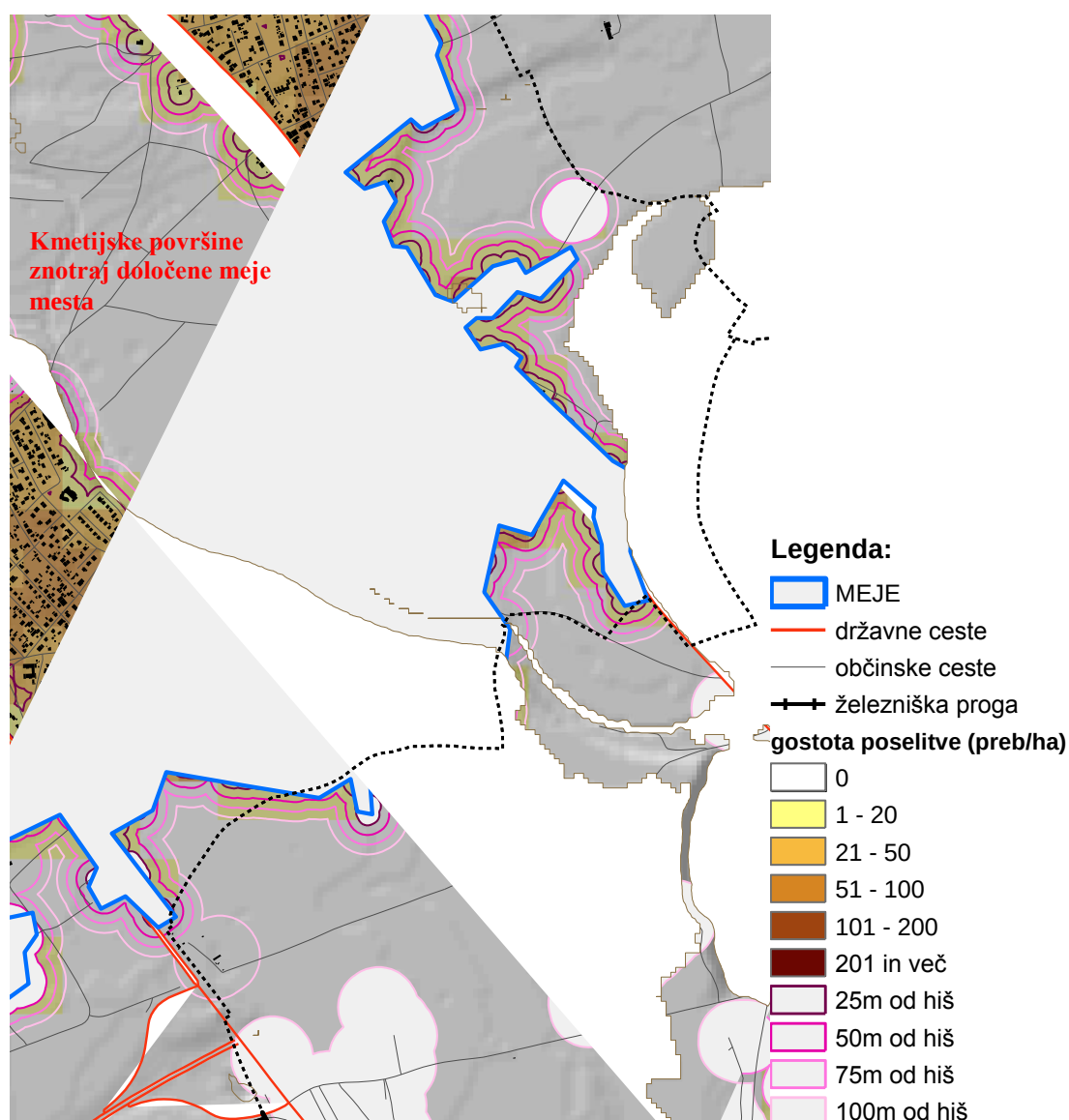
Maribor, kot največje mesto med prikazanimi testnimi primeri, kaže zelo heterogeno sliko, saj je bilo v tem primeru morda največ dvomov kako, kljub določenim merilom in kazalnikom, določiti mejo naselja. Kot najbolj problematična se je pokazala sklenjenost grajene strukture, ki bi ob upoštevanju 200 metrske razdalje med objekti zajela v območje mesta še vse okoliške gorice tako na jugu v smeri Pohorja kot na severu, kjer se poselitev širi v Slovenske gorice. Šele s pomočjo dodatnih meril, predvsem sklenjenost urbane rabe površin in gostote prebivalstva, je bilo mogoče mejo sploh določiti. Ta problem nam zelo nazorno kaže slika 47, kjer smo se kljub sklenjenosti grajenih struktur odločili za določitev meje naselja glede na rabo prostora in gostot prebivalstva.

Slika 47: Izsek iz mesta Maribor prikazuje sklenjenost pozidave na zahodnem robu Maribora, kjer je meja naselja določena na podlagi kombinacije izbranih meril, saj pozidava sega tudi izven mestnega območja in se nadaljuje na obrobni gričih in vmesnih dolinah.

Sklenjene kmetijske in gozdne površine smo določili kot izločilno merilo za določanje meje mest in mestnih naselij, pri čemer se je pokazalo, da tudi tu lahko pride do težav, ki nam jih kaže primer na sliki 48. Gre za severovzhodni rob mesta Maribor, kjer se ob dveh prometnicah širi grajena struktura, vmes pa je veliko območje kmetijskih površin. pri določanju meje mesta se je pojavilo vprašanje ali te površine zajeti v mestno območje ali jih iz njega izločiti. Glede na konkretno situacijo smo se odločili, da se kmetijska območja zajamejo v mestno območje kot enklava, s čimer se ta zemljišča takoj pokažejo kot potencialni prostor za notranji razvoj mesta.

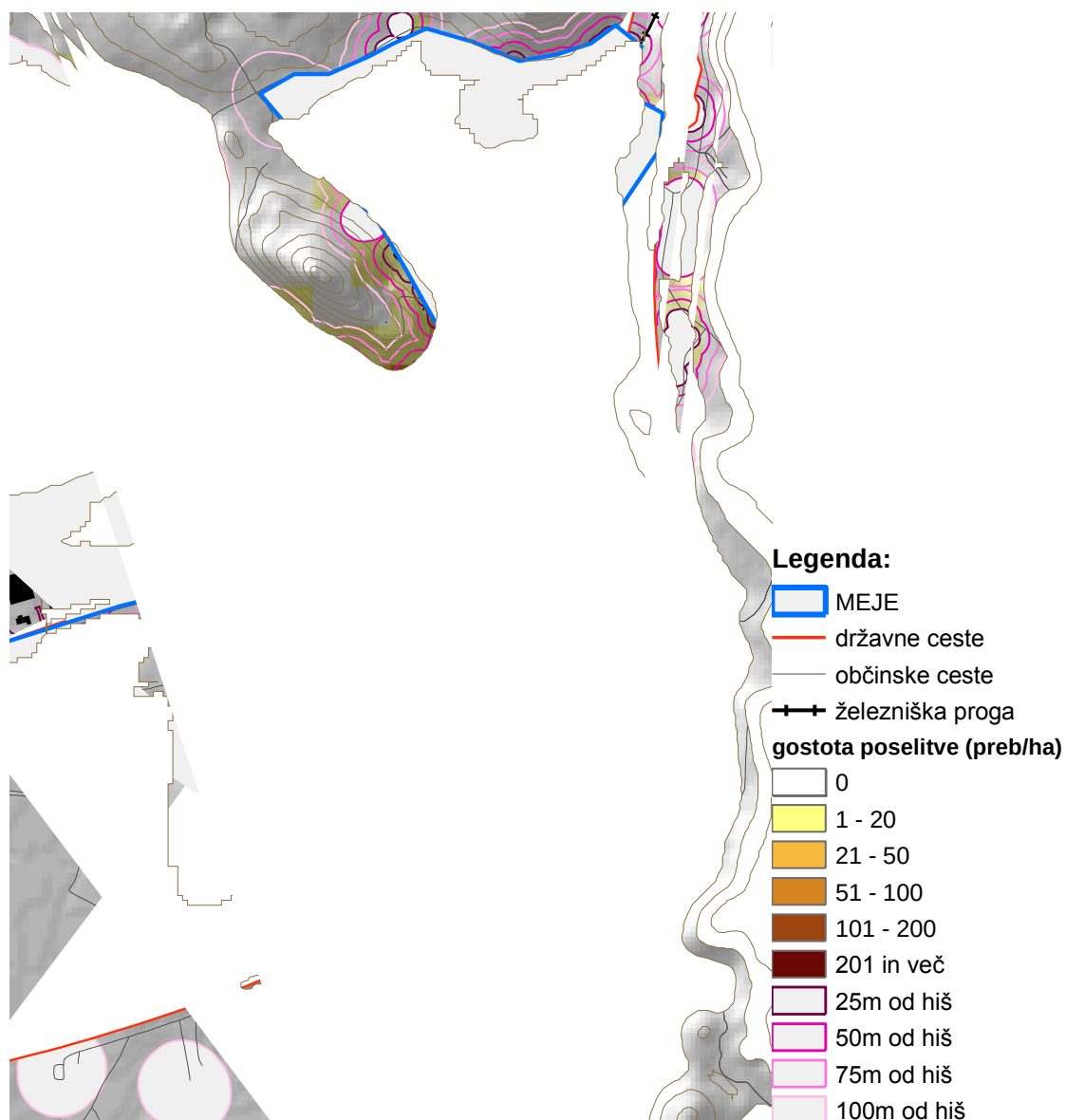
Slika 48: Kmetijske površine kot enklava v sklenjenem mestnem območju – primer Maribor

Podobno vlogo izločitvenega merila igra tudi prometna infrastruktura v prostoru (avtoceste, železnica). Zelo pogosto se namreč nahaja izven naselja ter tako hkrati določa tudi njegov rob. Potrditev te ugotovitve nam kažejo vsi testni primeri (razne Maribora).

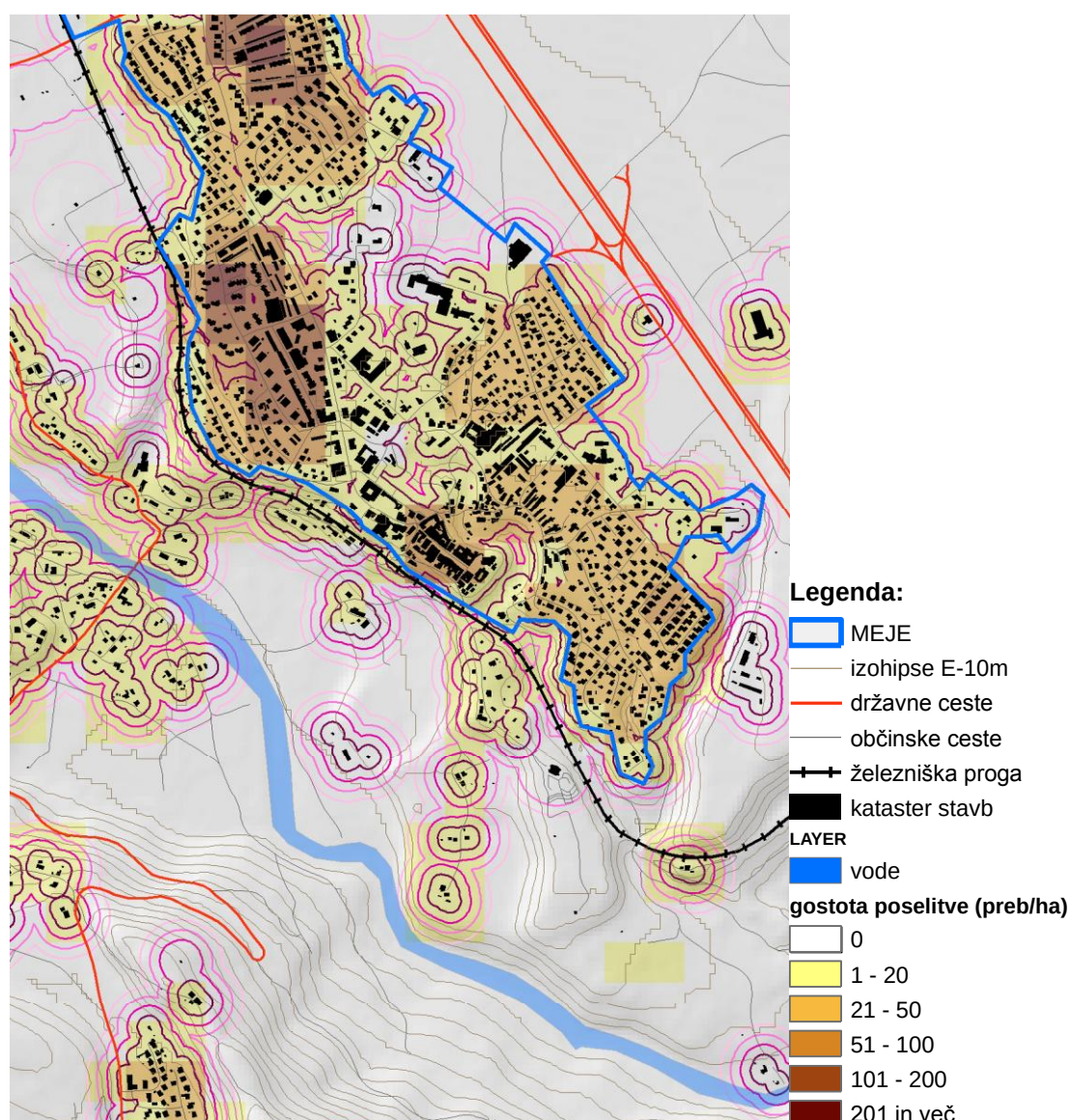
Vzhodni rob Postojne določata tako avtocesta kot železnica (slika 49). Novozgrajena avtocesta določa tudi severovzhodni rob naselij Radovljica in Lesce (slika 50). V obeh primerih je meja naselja nedvoumno določena. Prav tako v prihodnosti ni pričakovati, da se bo naselje čez to mejo širilo, saj predstavlja zelo močno fizično oviro, ki bi zahtevala številne tehnične rešitve (mostovi, nadhodi, vkopi ..) v primeru, da bi se naselje nahajalo na obeh straneh obstoječe prometne infrastrukture.

Slika 49: Vzhodni rob Postojne določata avtocesta in železnica

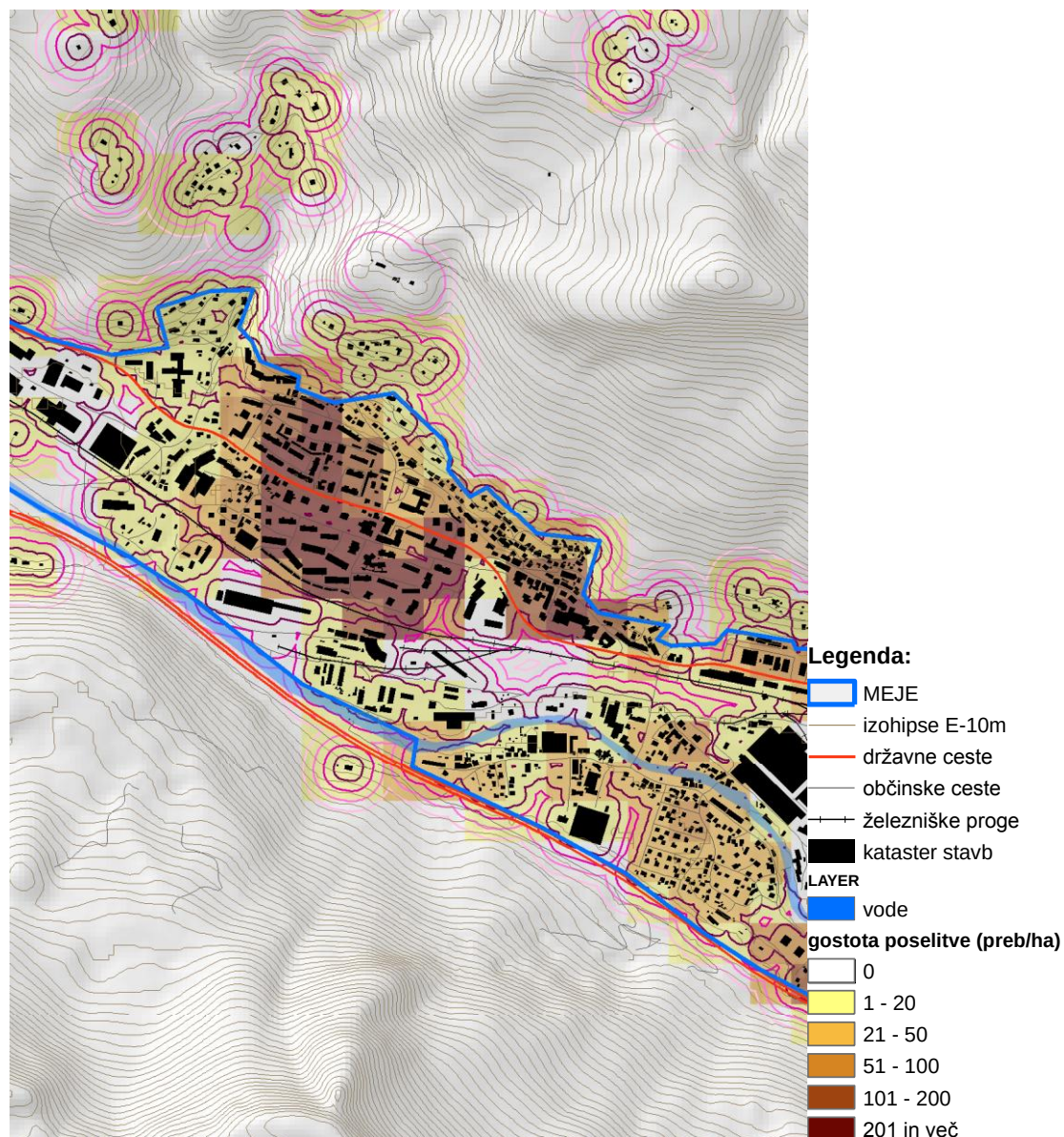
V primeru Radovljice in Lesc (slika 50) lahko na južnem robu naselja pazimo tudi potek železnice, ki prav tako določa rob naselja. Vendar tu nastopajo kot merilo za določitev meje naselja še reliefni pogoji. Železnica namreč poteka tudi po robu terase, ki se nato strmo spušča proti Savi. Dejansko stanje sicer kaže, da se tudi grajena struktura širi po brežini navzdol, vendar v tem primeru merilo sklenjenosti pozidave ne more določati meje naselja. Naravna terasa (relief) v kombinaciji s prometno infrastrukturo (železnica) v tem primeru predstavlja zelo močan dejavnik za določanje meje naselja.

Slika 50: Severovzhodni rob Radovljice in Lesc določa avtocesta

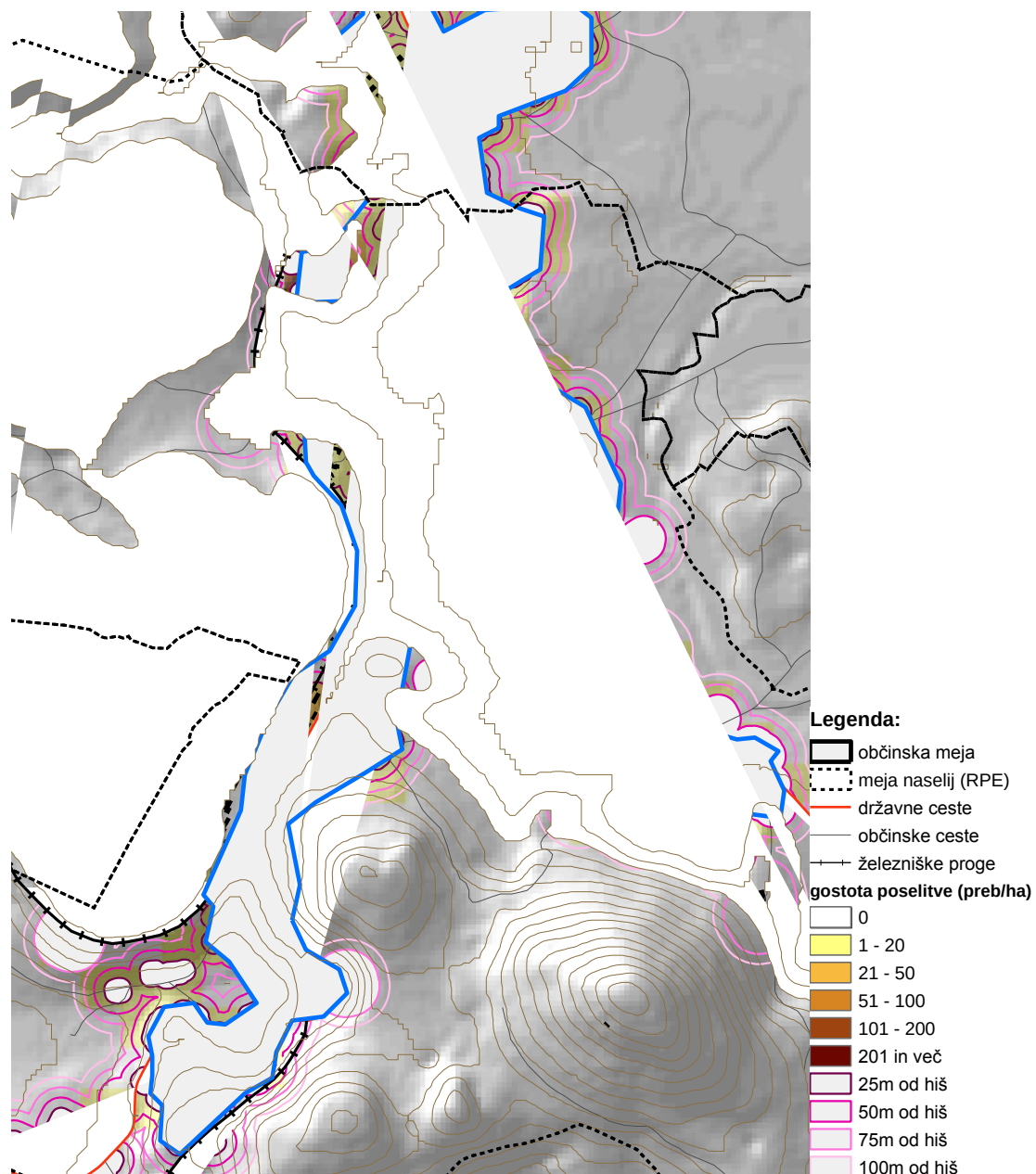
Podobna sta primera Jesenic (slika 51) in Pivke (slika 52), kjer je zelo jasna vidna kombinacija več meril za določane meje naselja (relief, prometna infrastruktura, sklenjene gozdne površine (na sliki niso posebej ločene od kmetijskih površin, sklenjenost pozidave). Na primeru Jesenic lahko ugotovimo, da reka lahko predstavlja tudi povezovalni element v mestu (za razliko od Radovljice, kjer predstavlja skupaj z reliefom izrazito fizično oviro).

Slika 51: Reliefni pogoji ter prometna infrastruktura določata mejo naselja – primer Jesenice

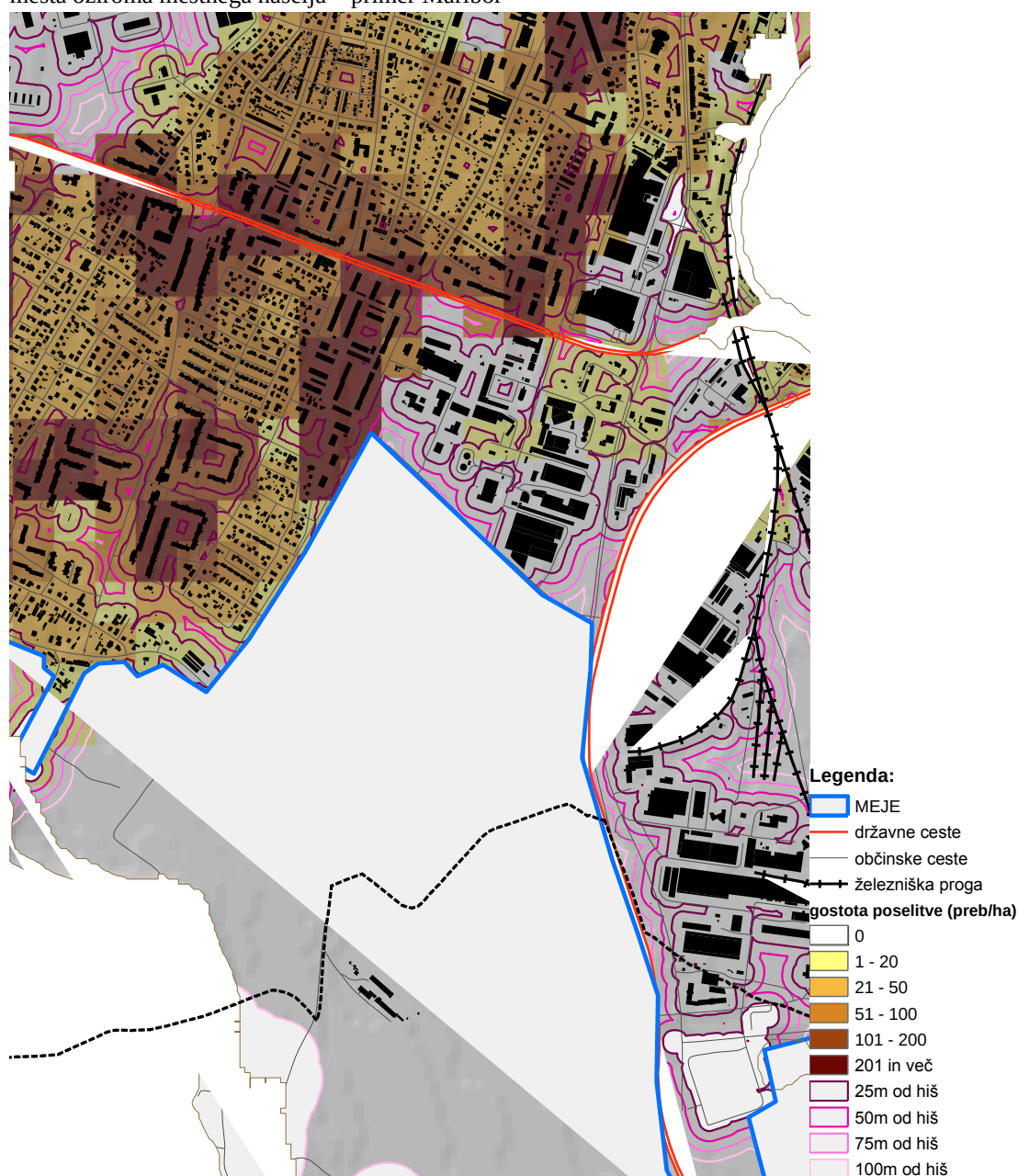
Železnica, ki lahko predstavlja v določanju meje mest in mestnih naselij izločilno merilo pa je z vidika njene vloge v javnem potniškem prometu lahko tudi povezovalni element v mestih in mestnih naseljih. Pogosto pomeni železniška postaja v urbanem tkivu tudi zametek novega jedra (primer Postojna – slika 49, Pivka – slika 52).

Slika 52: Reliefni pogoji ter prometna infrastruktura določata mejo naselja – primer Pivka

Na drugi strani lahko ugotovimo, da je večina izbranih meril primernih, saj z njihovo pomočjo lahko z veliko gotovostjo določimo mejo mesta oziroma mestnega naselja. Med pomembnejšimi merili se je pokazala tudi urbana raba površin, predvsem mestotvorne dejavnosti, ki naselju prinašajo dohodek (industrijska območja). Na teh območjih je običajno pozidava sklenjena, število prebivalcev pa je zelo majhno (med 0 in 20 preb./ha). V kolikor bi upoštevali vsa merila enakovredno, takšna območja ne bi sodila v mesto oziroma mestno naselje, saj imajo prenizko gostoto prebivalstva (slika 53).

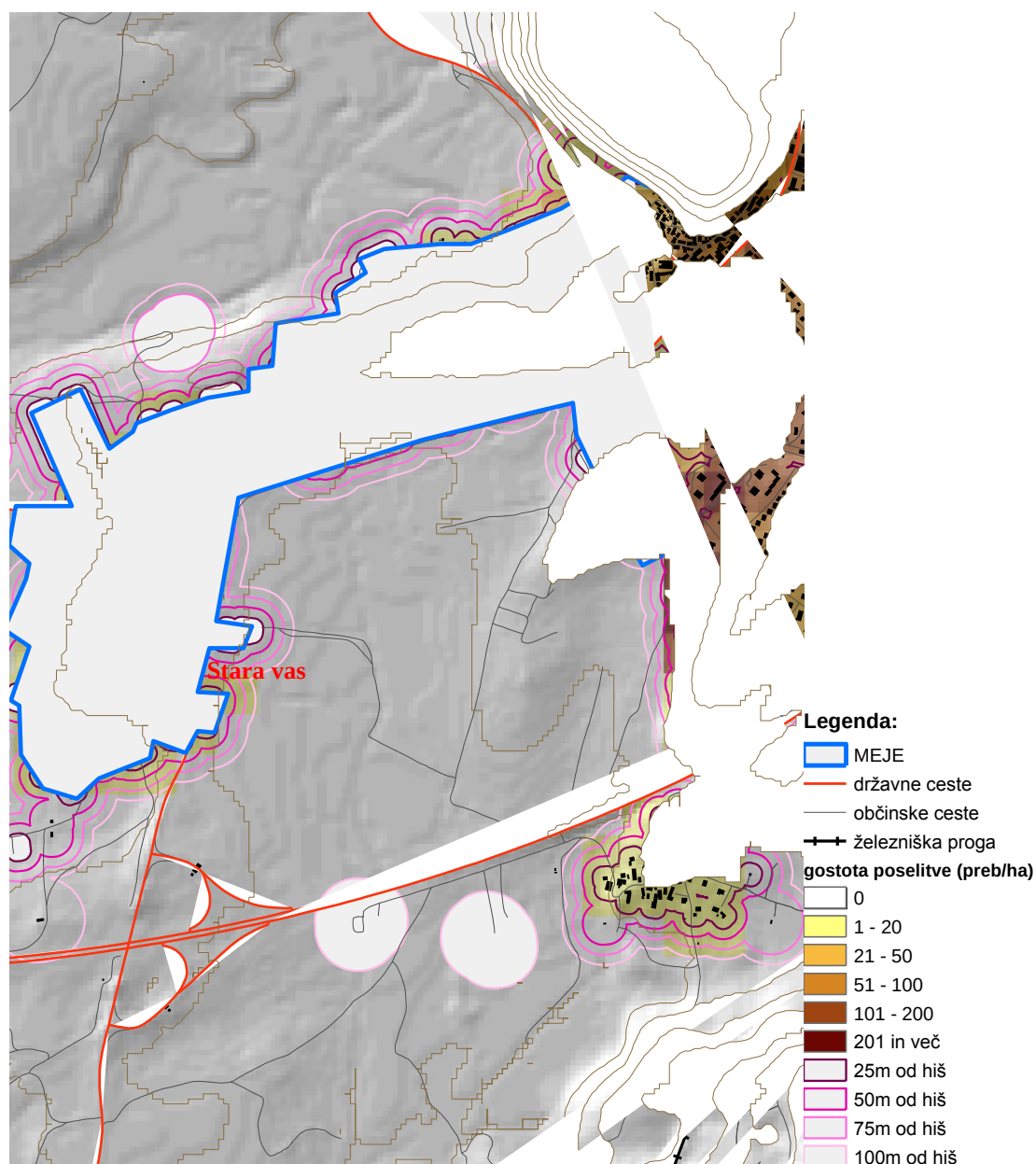
Slika 53: Mestotvorne dejavnosti (industrijsko območje) so prevladujoče merilo za določitev meje mesta oziroma mestnega naselja – primer Maribor

Še izrazitejši je primer v Postojni (slika 54), kjer območje Stare vasi priključuje mestu prav zaradi območja industrije. Poleg tega so tudi ostale strukture v prostoru že fizično združene.

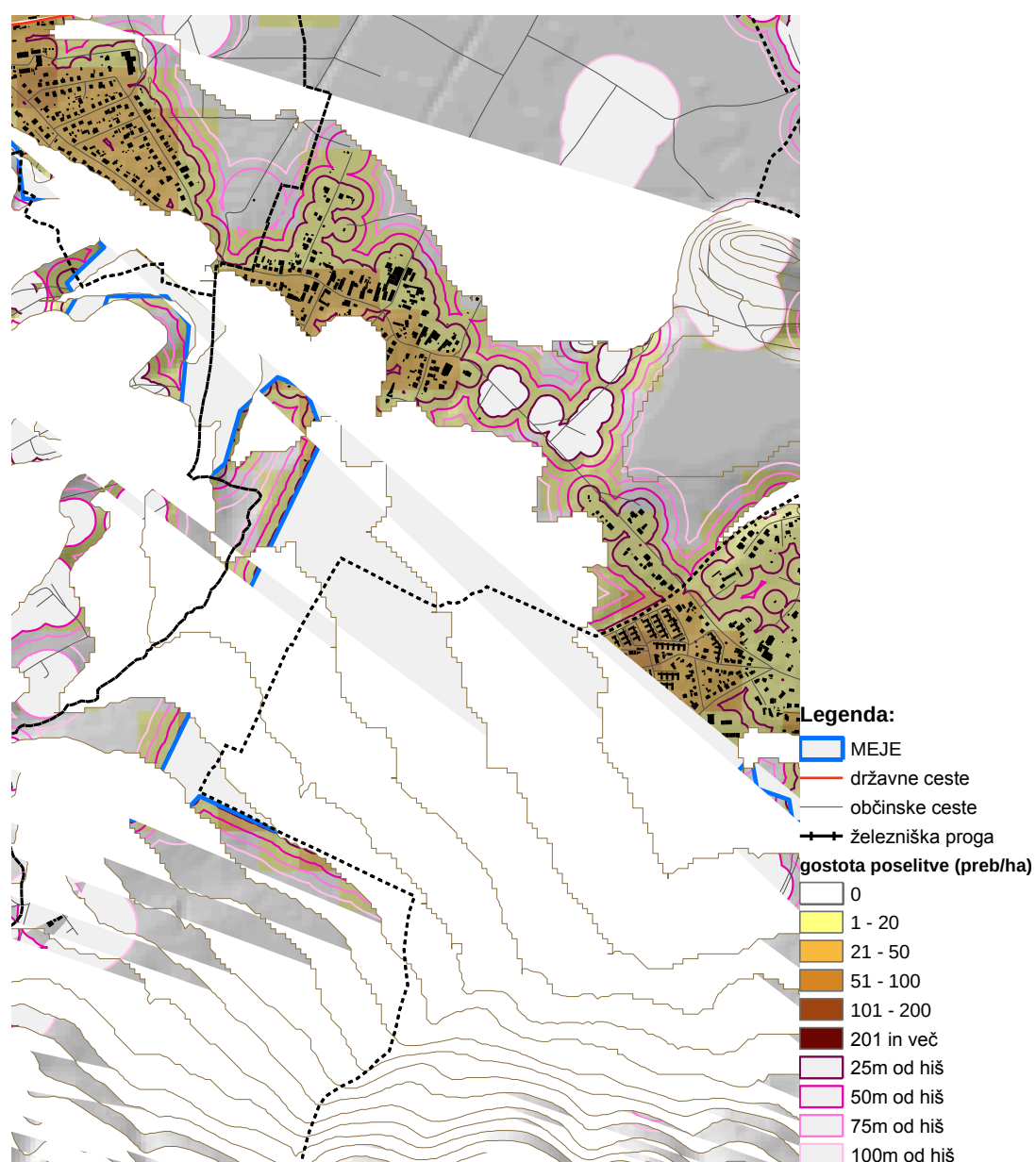
Pri merilu rabe urbanih površin se odpira še dodatno vprašanje, ki je povezano s spremembo rabe prostora. Tako lahko predpostavimo, da je za skoraj vse urbane rabe površin možna njihova sprememba v drugo rabo. Zato so meje mest in mestnih naselij, določene na podlagi tega merila bistveno »mehkejše« in v bodočnosti podvržene večjim spremembam kot meje, ki so določene z izraziti reliefnimi pogoji ali zaradi umestitve prometne infrastrukture v prostor (predvsem avtoceste).

Slika 54: Mestotvorne dejavnosti (industrijsko območje) se v Postojni že pridružujejo mestnemu območju

V nekaterih primerih je določitev mesta zelo enostavna, saj sovpadе večina uporabljenih meril. To nam kaže primer iz Maribora (slika 55), kjer je v prostoru nedvoumen rob med sklenjeno pozidavo in kmetijskimi oziroma gozdnimi površinami, hkrati pa je gostota prebivalstva na tem območju dovolj visoka, da še dodatno potrjuje mejo naselja.

Slika 55: Jasna meja naselja – primer Maribor

4 ZAKLJUČKI IN SKLEPNE UGOTOVITVE

V Sloveniji delitev mest na majhna, srednje velika in velika mesta ni dorečena. Vlada RS določa samo status mest, kar ni dovolj za njihovo delitev. Zato je bilo potrebno za določitev vloge MSVM v urbanem omrežju Slovenije, le-te najprej opredeliti. S pomočjo domače in tuje literature smo tako izbrali najprimernejša merila, s katerimi smo določili 93 majhnih mest, ki vključujejo tudi deset srednje velikih mest in Ljubljano kot edino veliko v Sloveniji.

V Sloveniji na splošno primanjkuje več srednje velikih mest z več kot 30.000 prebivalci, ki bi bila glavni regionalni nosilci razvoja. Imamo samo deset srednje velikih mest oziroma somestij: Celje, Izola-Koper, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto in Nova Gorica, Jesenice, Kranj in Ptuj. V Sloveniji je devet potencialnih regionalnih središč (Koper in Izola, ki sta vsak zase opredeljena kot srednje veliko mesto, se povezujeta v somestje), manjkata le še močnejši središči regionalnega pomena na Koroškem in Kočevskem.

Vloga majhnih mest je zaradi njihovega prehitrega razvoja in poselitvene privlačnosti težko določljiva. V večini primerov gre za lokalna središča ene ali več občin. Na drugi strani imamo tudi majhna mesta z več kot 10.000 prebivalci, ki dobivajo vse bolj regionalno pomembne poteze. Za ta majhna mesta, ki so po številu prebivalcev sicer velika, je značilna premajhna centralnost in preozka specializacija gospodarstva v preteklosti. Kljub močnemu prestrukturiranju niso razvila zadostne centralnosti in raznovrstnosti, ki je značilna za regionalno pomembna središča.

Menimo, da ni primerno iskati težav slovenskih mest zgolj v njih samih, ampak tudi v slabi politiki oblikovanja regij oziroma pokrajin v Sloveniji. Mesta lahko razvijejo potrebno centralnost le, če je njihova vloga v prostoru dovolj natančno opredeljena. V Sloveniji je Ljubljana deležna prevelike centralnosti, vsem ostalim mestom pa je primanjkuje. Poleg tega so MSVM v Sloveniji podvržena nenehnim razvojnim spremembam, ki so posledica globalizacije, rasti terciarnega sektorja in drugih strukturnih sprememb. Za MSVM mora biti značilna čim bolj raznovrstna specializacija lokalnega gospodarstva, ki omogoča socialni razvoj, izboljšuje življenjske pogoje svojih prebivalcev in pritegne tudi vse druge dejavnike trajnostnega razvoja. To je ključ do uspeha majhnih in srednje velikih slovenskih mest.

5 LITERATURA IN VIRI

Census (1990). HCSO T-STAR, Hungarian Central Statistical Office, County Statistic Yearbooks, Hungary

CONSPACE (2005). Interreg III B CadSES. Final report. WP2: Harmonization of tools, data and procedures and monitoring of spatial development, Pilot action, "indicators of spatial development". Project partner: Ministry of Environmental and spatial planning. Ljubljana, www.conspace.com, pridobljeno s spletne strani januarja 2007

Dolgoročni plan Slovenije, dopolnjen 1989 (1990). Ur. l. RS št. 36/90

Državni razvojni program RS za obdobje 2007–2013 (2006). Drugi osnutek. Služba vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Ljubljana

ESDP (1999). Evropske prostorske razvojne perspektive, V smeri uravnovešenega in trajnostnega razvoja ozemlja Evropske unije, Dogovorjeno na neformalnem svetu ministrov evropske unije, odgovornih za prostorsko planiranje, Potsdam 10.-11. maj 1999, Slovenska verzija, Ljubljana

ESPON 1.1.1. (2004). Potentials for polycentric development in Europe, Final project report, Nordregio, Stockholm, Sweden (Lead partner), <http://www.espon.lu/online/documentation/projects/thematic/index.html>, pridobljeno s spletne strani januarja 2007

ESPON 1.1.3. (2004). Particular effects of enlargement of the EU and beyond on the polycentric spatial tissue with special attention on discontinuities and barriers. Final project Report. The Royal Institute of Technology (KTH), Division of Urban Studies (Lead partner). Stockholm, Sweden. <http://www.espon.lu/online/documentation/projects/thematic/index>, pridobljeno s spletne strani januarja 2007

ESPON 1.4.1. (2006). Small and Medium Size Towns (SMESTO), Final project report, http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/261/410/file_2225/fr-1.4.1_revised-full.pdf Pridobljeno s spletne strani novembra 2006

GURS (2007). Podatkovne baze katastra stavb, EHIŠ, registra prostorskih enot (RPE), digitalnega modela višin (DMV), kartografske podlage različnih meril

SVR (2006). Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje Slovenije. Služba Vlade RS za razvoj. www.svr.gov.si. Pridobljeno s spletne strani april 2007

Pavlin, B., Milenkovič, A., Klasinc, S., et al. (2003). Mestna naselja v Republiki Sloveniji. Ljubljana. Statistični urad Republike Slovenije, www.stat.si/doc/pub/mestna_naselja_slo_03.pdf, pridobljeno s spletne strani aprila 2006

Pogačnik, A. (1996). Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe Slovenskih mest. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor. Urad RS za prostorsko planiranje

Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, A., Pichler Milanovič, N., Sitar, M., et al. (2007a) Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij, 2. fazno poročilo. Ljubljana. CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«, Projekt št. V5-0301

Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta (2007). Ur. l. RS št. 99/07

Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, Žaucer, T., A., Drobne, S., Klement, B., (2007b) Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij, 3. fazno poročilo. Ljubljana. CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«, Projekt št. V5-0301.

Ravbar, M. (1993). Kriteriji za opredeljevanje mest v Sloveniji. Ljubljana. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

Ravbar, M. (1995). Zasnova poselitve v Sloveniji. Ljubljana. Inštitut za geografijo v Ljubljani

RePUS (2006a). Application Form 3rd Call, 2006

RePUS (2006b). Methodology and Indicators. Sheme Work Package 2

RePUS (2006c). Outline of the PILOT-CASES

RePUS (2007). Strategy for a regional Polycentric Urban System in Central-Eastern Europe4 Economic Integration Zone, Final Report. Budimpešta. Interreg III B

Resolucija o poglavitnih smotrih in smernicah za urejanje prostora (1973). Ur. l. SRS, št. 43/1973

SURS (2005). Statistični urad republike Slovenije, **Statistični letopis Republike Slovenije**, www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=34&leto=2005&jezik=si. Pridobljeno s spletne strani 12.6.2006

SPRS (2004). Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor. Urad za prostorski razvoj. UL RS št. 76/2004. Ljubljana. www.sigov.si/mop (pridobljeno s spletne strani v marcu 2006)

SRS (2005). Strategija razvoja Slovenije, Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

Urban Audit (2006). Projekt predstavitve mest. Statistični urad Republike Slovenije. [www.stat.si/temasplosno upravno UA predstavitev.asp](http://www.stat.si/temasplosno_upravno_UA_predstavitev.asp). pridobljeno s spletne strani 20.4.2006

Uredba o vrstah objektov glede na zahtevnost (2008). Ur. l. RS št. 38/08

Vrišer, I. (1995). Problemi z opredeljevanjem mest in mestnih občin v Sloveniji. V: Geografska problematika slovenskega alpskega sveta in slovenskih mest. Černe, A., Gosar, A., M. Klemenčič, M., s sod. (ur.). Dela, 11: 77-108

ZLS (2005). Zakon o lokalni samoupravi. Uradni list RS, št. 100/05

ZPNačrt (2007) Zakon o prostorskem načrtovanju, Uradni list RS, št. 33/2007